

Cyrlometodějská
teologická fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

Institut sociálního zdraví (OUSHI)

Mgr. Veronika Müllerová

Křesťanství v digitálním světě – změna sociálních vazeb církevních autorit a komunit

Disertační práce

školitel: doc. RNDr. Mgr. Reginald Adrián Slavkovský OP, PhD.

studijní program: Sociální a spirituální determinanty zdraví

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem školitele a všechny citace a prameny jsem řádně vyznačila v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Olomouci dne 11. 3. 2024

.....

Mgr. Veronika Müllerová

Poděkování

Děkuji školitelům doc. Mgr. Vladimírovi Suchánkovi, PhD. a doc. RNDr. Mgr. Adrianovi Slavkovskému OP, PhD. za vedení a pomoc. Dále děkuji doc. Mgr. et Mgr. Jaroslavovi Francovi, Th.D. a Mgr. Renátě Sedlákové, PhD. za podnětnou spolupráci.

Děkuji CMTF a OUSHI, že jsem měla možnost pracovat na zajímavých projektech, které mě velice obohatily.

Nejvíce děkuji svému manželovi a dětem, kteří mě celou dobu studia nesmírně podporovali.

Obsah

Úvod	7
Papežství v digitální éře: konec imperativu	12
Abstrakt	12
Úvod	12
Kontext výzkumu	13
Jan Pavel II.	15
Benedikt XVI.	20
František	24
Digitální papežství a konec imperativu	27
Závěr	29
Literatura:	30
Co se mění v komunikaci papežů s nástupem sociálních médií?	33
Abstrakt	33
Úvod	33
Obraz církve ve světě médií	34
Proměna sociálních vazeb – co se skrývá v textu?	35
Metodologie	36
Výzkum	38
Jak pracujeme s médii a jak média pracují s námi	38
Změna adresáta a cesta od ONI k MY	40
Zájmeno MY se dostává do centra	41
Jan Pavel II.	43
Benedikt XVI.	46
František	47
Diskuse	51
Literatura:	54
Krize není katastrofa	59
Abstrakt	59
Úvod	59
Přehled pojmů a literatury	62
Metodologie	63
Prohlášení o etických zásadách	65

Zjištění	66
Jak se proměňuje poměr zájmen v textech posledních tří papežů	66
Jak spolu souvisí zájmena a výskyt slova KRIZE	67
Jan Pavel II. a jeho komunikace krizových témat.....	69
Korelace zájmen MY/NAŠE a slova „krize“ u Benedikta XVI.	70
Roky 2007–2009 u Benedikta XVI.....	71
Rok 2012.....	75
Korelace zájmen MY/NAŠE a slova „krize“ u papeže Františka.....	76
Rok 2015 – význam slova KRIZE u papeže Františka	77
Rok 2020 – význam slova KRIZE u papeže Františka	79
Rok 2021 – význam slova KRIZE u papeže Františka	81
Rok 2022 – význam slova krize u papeže Františka	83
Závěr.....	86
Literatura:	88
Komunikace papežů o sexuálním zneužívání mladistvých v katolické církvi – analýza oficiálních textů Svatého stolce.....	92
Úvod	92
Historický kontext	93
Komunikace v krizi není krizová komunikace	97
Metodika výzkumu	99
Jan Pavel II.: církev jako oběť	101
Benedikt XVI.: krize zneužívání dětí	104
František: prosím o odpuštění za spáchané činy	112
Změna komunikace papežského stolce.....	117
Literatura:	120
Matky v hypermedializované době – nerovný boj se supervelmocí	128
Úvod	128
Situace v postkomunistické Střední Evropě	131
Cíl	132
Metoda.....	132
Výzkumný vzorek.....	133
Sběr dat.....	133
Analýza – 1. krok – chronologická vrstva – hledání pojmů.....	136
Dětství	136
Dospělost.....	137

Mateřství	138
Analýza – 2. krok – témata, která se vynořují, a klastry	139
Boj – válka	140
Nejistota, strach, vztek	142
Hodnoty – Důvěra	143
Hodnoty – čas	144
Diskuze	145
Závěr	146
Etický kodex	147
Literatura:	147
Závěr – služební vedení jako lék na turbulenci doby	151
Resumé	155

Úvod

Když byl 2. března 2024 intronizován nový litoměřický biskup Stanislav Příbil, ohlásil, že si vybral biskupské heslo „*Pax vobis*“ – *pokoj vám* a dodal: „*Pokoj chápu jako prostor beze strachu, prostor důvěry a možnosti vyrůst a vyzrát, jako prostředí, kde můžeme lépe zaslechnout Boží hlas a docenit Boží pozornost vůči nám.*“

Jestli však můžeme charakterizovat současnost, použili bychom opak tohoto slova – tedy „nepokoj“, lépe řečeno – existuje-li slovo, které vystihuje to, co svět zažívá, pak je to „krize“.

Do slovníku současnosti se daleko více propracovává nejen slovo krize, ale i slova úzkost, nejistota a zranitelnost. Podle Google Trends se vyhledávání pojmu úzkost během posledních pěti let zdvojnásobila. „Nejistota“, říká neurolog Joseph LeDoux, „*je živná půda úzkosti*“. Další vědci dávají tento stav do souvislosti s množstvím a rychlostí, jakou se šíří informace a s osamělostí aktérů na sociálních sítích (O’Day & Heimberg, 2021). Nebo jak říká přírodovědec Wilson (2012): „*Vytvořili jsme civilizaci Star Wars s emocemi doby kamenné, středověkými institucemi a božskou technologií.*“

Cílem následující práce je zjistit, jaké změny v komunikaci autorit se dějí s nástupem nových mediálních prostředků. Autority, které zodpovídají za blaho a psychosociální zdraví komunity – ať už to jsou hlavy katolické církve nebo členové rodin – se v posledních letech setkávají s turbulentními změnami ve způsobu komunikace. Každá nová technologie přináší do společnosti nejen očekávaný pokrok, ale mnohdy i strach, nejistotu a úzkost. Jak se v souvislosti s touto problematikou vyrovnávají se změnou komunikačních možností autority, je hlavní otázka této práce. Ve výzkumu se zaměřuji na oficiální texty papežů a proměny přístupu ke komunitě, které se v textech objevují. Dále se věnuji vztahům a komunikaci v rodinách a jak tyto vztahy a kohezi rodiny ovlivňují média.

Před II. vatikánským koncilem byla hlavní úloha církve věnovat se církvi. S plným souhlasem Jana XXIII. mnozí biskupové však již od prvních koncilních setkání usoudili, že se církev nemá uzavírat sama v sobě, ale že se má otevřít okolnímu světu, v němž žije. Odborníci proto na jejich žádost okamžitě započali s projektem, o kterém koncilní otcové dlouze diskutovali, a nakonec jej pojmenovali *Gaudium et spes* (Radost a naděje, dlouho nesla název „schéma 13“). Celá konstituce pojednává o důležitých problémech současného světa, aby ukázala, jak jsou

přítomny v životě církve. Plně tak odpovídá tomu, co měl na mysli Jan XXIII., když svolal koncil: „*Zavést dialog mezi církví a dnešním světem.*“

Církev tvoří lidé žijící ve světě a po příkladu svého zakladatele Ježíše Krista křesťané a církve nemohou žít v uzavřenosti sami pro sebe a o svět se nezajímat. První řádky tohoto textu výrazně podtrhují tuto perspektivu otevřenosti vůči světu: „*Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.*“ (Gaudium et spes, 1965, 1).

Optimistická perspektiva dialogu mezi církví a světem v sobě obsahuje radost i úzkost a klade tak na církevní vůdce nároky na řešení emocí komunit uvnitř i vně církve. Vědecké studie dokládají, že chronická úzkost je přenositelná a zejména lidé s vysokou mírou empatie mají tendenci přebírat úzkost ostatních na sebe. Vysokou empatii vyžadujeme od vůdců zvláště v církevním prostředí, kde se očekává, že vůdce bude po vzoru biblických postav sdílet radost i žal svých blízkých (*Radujte se s radujícími, plačte s plačícími.* Římanům 2,15). Kombinace empatie a postoje bez úzkosti je běžný požadavek na církevní autoritu opřený o řadu dalších biblických textů (2 Kor 13, 11; 1 Sol 5, 23). Úzkostný lídr předává svou úzkost směrem dolů. Ve složitých dobách potřebuje autorita maximální sebereflexi a schopnost „neúzkostné přítomnosti“.¹ Tedy dovede se vymanit z úzkostného stavu, který ho obklopuje a má sílu ostatní vést (Steinke, 2019).

Jeden z největších zdrojů nejistoty a úzkosti je v současnosti i dle textů Svatého stolce technický pokrok spojený s hypermedializací (Evolvi, 2022) církevního společenství. Benedikt XVI. v encyklice *Spe Salvi* píše: „*Pokud technickému pokroku neodpovídá pokrok v etické formaci člověka, ve vnitřním růstu člověka..., pak to vůbec není pokrok, ale hrozba pro člověka a pro svět*“ (Benedikt XVI., 2007). A František na něj navazuje: „*Také v oblasti soukromých a masmediálních komunikací neobyčejně rostou ‚technické možnosti‘, nikoli však láska k pravdě, odhodlání ji hledat, smysl pro odpovědnost před Bohem i lidmi; je zřejmý znepokojivý nepoměr mezi prostředky a etikou. Zdá se, že komunikační hypertrofie se obrací proti pravdě a v důsledku toho proti Bohu a proti člověku*“ (František, 2019).

¹ Původ termínu je hluboce zakořeněn v teorii rodinných systémů, zejména v práci Murraye Bowena, psychiatra a průkopníka v oblasti rodinného poradenství. Pro Bowena byla primární příčinou problémů v rodinách existence a šíření úzkosti. Bowen definoval úzkost jako reakci na hrozbu, ať už skutečnou nebo domnělou. Rozdělil úzkost do dvou primárních typů – akutní a chronickou.

Mezitímco v textech určených mediální komunikaci jsou všichni tři papežové velice odvážní a vybízí k aktivitě pracovníky médií a později kněze a všechny na sociálních sítích, v textech určených k jiným příležitostem najdeme velkou míru nejistoty ve vztahu k současnému stavu medializace ve společnosti: „*V posledních desetiletích se rozšířila určitá ‚touha‘ po informacích téměř bez ohledu na jejich skutečnou důvěryhodnost a aktuálnost, až se zdá, že ‚svět komunikace‘ chce ‚nahradit‘ realitu, a to jak podmíněním jejího vnímání, tak manipulací s jejím chápáním. Bohužel vůči této tendenci, která může nabývat rušivých rysů morbidity, není imunní ani samotná církevní struktura – která žije ve světě a někdy nabývá jeho parametrů*“ (František, 2019).

Ve vztahu k těmto skutečnostem sledujeme v následujících textech, jak papežové pracují na změně komunikace směrem k více autentickému vedení a dále k vedení etickému, transformačnímu a služebnému. Pozitivní morální perspektiva vyžaduje u autentického vedení, aby jednání vůdce bylo založeno na vnitřních kladných ctnostech a vysokém mravním charakteru. Co se týče sebeuvědomění autentických vůdců, jsou si vědomi svých silných stránek, znalostí, přesvědčení a hodnot a jednají podle nich otevřeně a upřímně (Hoch & kol., 2016). Společně se schopností „*neúzkostné přítomnosti*“, umění empatie a schopností postavit se jako autorita nejen za úspěchy, ale i krizové situace v organizaci, přinášejí papežové do komunikační strategie velké osobní nasazení a, jak uvidíme, postupně i odvahu omluvit se za činy svých podřízených, neboť – jak zdůrazňuje Fink (1986, str. 1): „*I když krize může zasáhnout srdce korporace nebo rodiny, je to vždy jednotlivec, kdo musí mít srdce – a odvahu – reagovat.*“

Následující disertační práce je souborem pěti článků, přičemž čtyři články sledují komunikační témata v oficiálních textech papežů římskokatolické církve. Poslední článek se věnuje autoritě matky a komunikaci v rodině.

Pro první dva články sloužily jako výzkumný korpus texty papežů určené k Mezinárodnímu dni sdělovacích prostředků od roku 1996 do současnosti (v době psaní článků). Třetí a čtvrtý článek čerpá data z korpusu více než 4000 textů, které zahrnují papežské texty od encyklik přes exhortace, vzkazy, řeči, homilie, dopisy a další.

První článek shrnuje stav poznání v oblasti „*digital religion*“ a analyzuje poznatky teoretických vědeckých konceptů, které se objevují v textech papežů zaměřených na mediální komunikaci. V textové analýze se objevuje zajímavý jev, během posledních několika let se v textech vytrácí dříve hojně používaný imperativ „*muset*“ nebo „*mělo by se*“. Časově jev koreluje s nástupem sociálních sítí, ale také s nástupem synodálního procesu v katolické církvi.

Druhý článek se zaměřuje na další změnu komunikace ve vzkazech k Mezinárodnímu dni sdělovacích prostředků. Metodou vytěžování textů jsme analyzovali zájmena a zjistili jsme, že s nástupem sociálních sítí se proměňuje i směřování textů od vzkazů „těm“ (dominantní je zájmeno „oni“) po vzkazy „nám“ (dominantní je zájmeno „my“). Významná změna, která se během posledních let udála v používání zájmen, může naznačovat opět cestu k synodalitě církve, ale může také dle poznatků dalších vědců naznačit krizový moment či období, které se v komunitě vyznačuje zvýšeným použitím zájmena „my“.

Abychom zjistili, jestli je možná souvislost s použitím zájmen a krizovou situací, analyzovali jsme ve **třetím článku** přes čtyři tisíce textů signovaných papeži od roku 1998 a zjistili jsme, že korelace mezi zájmenem „my“ a slovem „krize“ je zjevná. Protože korelace ještě nemusí implikovat kauzalitu, detailně jsme se podívali, jak o tématu krize jednotliví papežové komunikují a zjistili jsme, že během posledního čtvrtstoletí se postoj papežů k tématu krize radikálně mění.

Od roku 1998 se proměňuje papežská komunikace ve vztahu ke krizím a stále častěji papežové reagují na krizi nejen uvnitř církve, ale i ve společnosti. V oficiálním mediálním diskurzu často opakovaná fráze „krize sexuálního zneužívání v církvi“ se ale v textech Svátého stolce neobjevuje. Proč tomu tak je a jak papežové komunikují palčivé téma církve analyzuje **čtvrtý článek**.

Autority mají svou nepostradatelnou roli nejen uprostřed církve, ale i v nukleární rodině a jak už bylo uvedeno, Murray Bowen (1978) odvíjí svou teorii vztahů a formování autorit od základního rodinného systému. Proto se v **posledním článku** zaměříme na vnímání nových mediálních komunikačních kanálů a jejich vliv na vztahy v rodině tak, jak je vnímají matky dorůstajících dětí. Interpretativní fenomenologická analýza zde pomáhá konceptualizovat témata, která jsou dominantní pro žitou zkušenost matek.

Závěrem shrnuji poznatky všech pěti článků a popisuji témata, která se vynořila během výzkumu a která dávají podnět k dalšímu zkoumání.

Literatura k úvodu:

Benedikt XVI. (2007) Spe Salvi, č. 22. [www.vatican.va](https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20071130_spe-salvi.html). https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20071130_spe-salvi.html

Bowen, M. (1978). *Family Therapy in Clinical Practice*. New York: Jason Aronson, Inc.

- Církev.cz. (2024). Slova nově vysvěceného litoměřického biskupa Stanislava Příbyla. [www.cirkev.cz. https://www.cirkev.cz/slova-nove-vysveceneho-litomerickeho-biskupa-stanislava-pribyla_33940](https://www.cirkev.cz/slova-nove-vysveceneho-litomerickeho-biskupa-stanislava-pribyla_33940)
- Dimitroff, S. J. & Kardan, O. & Necka, E. A. & Decety, J. & Berman, M. G. & Norman, G. J. (2017). Physiological dynamics of stress contagion. *Scientific Reports*, 7(1), 1–8. <https://doi.org/10.1038/s41598-017-05811-1>
- Druhý vatikánský koncil. (1965). *Gaudium et spes*. [www.vatican.va. https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html](https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html)
- Giulia, E. (2022). The Theory of Hypermediation: Anti-Gender Christian Groups and Digital Religion. *Journal of Media and Religion*. 21(2), 69–88, DOI:10.1080/15348423.2022.2059302
- Fink, S. (1986). *Crisis Management: Planning for the Inevitable*. 1st ed. American Management Association.
- František. (2019). Note on the importance of the internal forum and the inviolability of the Sacramental Seal. [www.vatican.va. https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/rc_trib_appen_pro_20190629_forointerno_en.html](https://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/documents/rc_trib_appen_pro_20190629_forointerno_en.html)
- Hoch, J. & Bommer, W. & Dulebohn, J. & Wu, D. (2016). Do Ethical, Authentic, and Servant Leadership Explain Variance Above and Beyond Transformational Leadership? A Meta-Analysis. *Journal of Management*. 44. 10.1177/0149206316665461.
- LeDoux, J. E. (2023). *The Four Realms of Existence: A New Theory of Being Human*. Belknap Press.
- O’Day, E. B. & Heimberg R. G. (2021). Social media use, social anxiety, and loneliness: A systematic review. *Computers in Human Behavior Reports*. 3. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100070>.
- Steinke, P. L. (2019). *Uproar: Calm Leadership in Anxious Times*. Rowman & Littlefield.
- Wilson, E. O. (2012). *The Social Conquest of Earth*. Liveright.

Papežství v digitální éře: konec imperativu

Abstrakt

Změny stylu komunikace v médiích jsou v posledních třech dekádách obrovské. Technologický pokrok a rozvoj komunikačních kanálů neustále mění možnosti propojení autorit a komunit. V textu se autoři zaměří na přístup posledních tří papežů k novým možnostem komunikace prostřednictvím internetu. Přehledová studie a textová analýza sleduje, jakým způsobem Jan Pavel II., Benedikt XVI. a František ve svých textech předjímalí konsekvence technologických možností a sociálních změn ve společnosti a jak se projevovaly jejich myšlenky ve veřejném mediálním prostoru. Výzva k novému způsobu evangelizace propojuje texty všech tří papežů, které nejen reflektují vědecký výzkum náboženského chování na internetu, ale mnohdy také předjímalí možnosti komunikace v rámci nového digitálního kontinentu. Pomocí textové analýzy autoři zjišťují, že v posledních letech se dříve hojně využívaný imperativ „muset“ z textů vytrácí. Tento trend naznačuje cestu synodality a změnu přístupu církevních autorit ke komunitě.

Úvod

Počítače se změnily; časy se změnily; [my] jsme se změnili. Ale můžeme také napsat: Časy se změnily; [my] jsme se změnili; počítače se změnily. Ve skutečnosti existuje šest možných pohledů. Konstruuje naše technologie a naše technologie staví nás a naši dobu. Naše doba nás tvoří, my tvoříme naše stroje, naše stroje dělají naši dobu (Turkic, 1995).

Je úkolem církve porozumět všem podobám nově rostoucí mediální kultury, a to zvláště jejímu etickému rozměru. Tak bude především na úrovni partikulárních církví schopna lépe pochopit význam nových nástrojů komunikace, které se staly pro církve nepostradatelnou a pevnou součástí každé pastorační aktivity (Benedikt XVI., 2009). Teologie je v tomto procesu důležitým nástrojem racionální reflexe víry a jejího vyjádření.

Dílo papežů Jana Pavla II., Benedikta XVI. a Františka je doprovázeno dynamickou změnou forem mediální komunikace. Jejich vyjádření, a to nejen každoroční poselství ke Světovému

dni sdělovacích prostředků, byla nepochybně silně ovlivněna poznatky vycházejícími z vědních oborů věnovaných mediální komunikaci, ať už je to sociologie médií, psychologie médií (Giles, 2012), dějiny mediální komunikace (Briggs & Burke, 2005), nebo velkými postavami teorie komunikace (McLuhan, 1964). Hlavní impulzy vycházející z dokumentů magisteria jsou tradičním odrazovým můstkem pro teologickou reflexi, a tedy i pro následnou pastorační práci církve.

Primárním textovým zdrojem tohoto článku jsou především vyjádření papežů Jana Pavla II., Benedikta XVI. a Františka ke Světovým dnům sdělovacích prostředků a vedle toho také jejich aktivity směřující k prosazení aktivní přítomnosti církve v nových nástrojích mediální komunikace. Protože se text dotýká jak teologických, tak i sociálně vědních oblastí, budeme v našem článku přihlížet ke studiím mediálních vědců, kteří se snaží s nástupem virtuálního mediálního prostoru v polovině 90. let 20. století definovat několik fází vývoje přístupu náboženských autorit a komunit k přijetí nové dimenze komunikace. S pomocí diachronní analýzy kontinuity a diskontinuity přístupu magisteria k mediální komunikaci představíme, jak se odrážely progresivní myšlenky papežského stolce do jeho aktivity ve virtuálním komunikačním prostoru. Mimo to budeme sledovat, jak se texty papežů inspirovaly vědeckými poznatky publikovanými vědeckou komunitou v letech předcházejících jejich vlastním vyjádřením. Naším cílem je prokázat, jakým způsobem se v textech papežů reflektující mediální zkušenost v posledních letech vytrácí imperativy a jejich poselství se svým obsahem otevírají širokému publiku. Ukážeme také, že komunikace Svätého stolce se proměňuje v souvislosti se změnou paradigmatu náboženských autorit a komunit (Viganò, 2020).

Přehledový článek s přesahem do textové a mediální analýzy si klade za cíl ukázat, jak římsí biskupové za poslední čtvrtstoletí proměnili svůj přístup k progresivním mediálním možnostem.

Kontext výzkumu

Před započítím analýzy je nezbytné představit základní rámec mediální komunikace světových náboženských autorit, jak byl definován v oblasti mediálních studií od 90. let 20. století předními postavami mediálních studií.

V polovině devadesátých let se začíná rozvíjet internet v masovém měřítku a současně hovoříme o první vlně náboženské komunikace v kyberprostoru. Od tohoto momentu vědci pojmenovali čtyři vlny charakterizující náboženství prostupující do nových médií (Campbell &

Evolvi, 2019). První vlna (polovina 90. let 20. století – začátek 21. století) se vyznačuje nadšením z možného využití potenciálu šířit myšlenky internetem. Zakládají se první webové stránky věnované náboženství. Už na konci roku 1995 je Urbi et orbi zveřejněno na historicky první stránce Vatikánu. Vědci mluví o počátcích „kyber-náboženství“, což je termín, který označuje náboženské aktivity ve virtuálním prostoru internetu. V tomto období se internet obvykle nazývá „kyberprostor“ (O’Leary, 1996). Druhá vlna (přelom 20. a 21. století) zahrnuje růst náboženské přítomnosti na internetu a vyznačuje se realističtějšími postoji k potenciálu a důsledkům používání internetu. Například na platformě Second Life² byly vytvořeny muslimské, buddhistické a židovské virtuální posvátné budovy. V tomto období vědci často hovoří o „náboženství online“, tedy online sdílení aktivit a příběhů náboženských skupin, a také o „online náboženství“, což je druh náboženství, který vzniká na základě zvýšené vzájemné propojenosti a vizuálních možností internetu (O’Leary, 1996). Odhaduje se, že na konci 90. let 20. století se náboženstvím zabývalo 1,7 milionu webových stránek. V roce 2004 vzrostl počet na 51 milionů stránek o náboženství, 65 milionů stránek pojednávajících o církvích a 83 milionů stránek obsahujících slovo „Bůh“ (Højsgaard & Warburg, 2005). Ve třetí vlně (první desetiletí 21. století) došlo k vytvoření platform sociálních sítí a rozšíření chytrých telefonů. Přední náboženští vůdci založili účty na sociálních sítích a technologické společnosti vyvíjejí aplikace pro chytré telefony sloužící ke čtení posvátných textů, k modlitbě a sdílení náboženských zkušeností. Tento typ náboženského života se obvykle nazývá „digitální náboženství“, což je koncept, který naznačuje postupné stírání hranice mezi online a offline religiozitou (Campbell, 2012). Ve čtvrté vlně (konec prvního desetiletí 21. století) se rozvíjí online náboženské skupiny mimo náboženské instituce. Pojem „digitální náboženství“ se v tomto období používá k popisu toho, jak se v internetovém věku mění náboženské identity a komunity (Campbell & Evolvi, 2019). Vědci přistupovali k těmto čtyřem vlnám optikou existujících mediálních teoretických rámců, a to zejména mediace, mediatické a sociálního formování technologií, a přizpůsobili je oblasti náboženství a nových médií (Højsgaard, 2019). Zásadní studie popisující dynamiku rozvoje náboženství online vedle online náboženství, a naopak také postupné prolínání těchto dvou přístupů v rámci nové virtuální zkušenosti byla publikována v roce 2015 (Helland, 2016). Na Christophera Hellanda pak navazují další, v Polsku je to například Piotr Siuda (2021). Proces rámování pojmosloví v české vědecké literatuře věnující se novým médiím nalezneme také u Jakuba Macka (2013).

² Second Life je třírozměrný virtuální svět spuštěný na internetu 23. června 2003.

V následujícím období (2. desetiletí 21. století) zaznamenáváme obrovský nárůst interakcí prostřednictvím sociálních médií, který se vztahuje i k největším náboženským lídrům. Papež František se stává jednou z neaktivnějších světových osobností na Twitteru (Statista, 2020). Internet stále více proměňuje společnost a její představu o digitálním prostoru. Z virtuální místnosti se stává místo, kam se *chodí*. Pohyb ve virtuálním prostoru přirozeně přejímá slovník běžného života. Pojmy *jsme někde*, *povídáme si s někým*, *jdeme se někam podívat*, se dostávají do roviny internetového pohybu a vzniká nová představa o prostoru, který kolem sebe vnímáme.

Výmluvná je fotografie ze Svatopetrského náměstí, která zachycuje první vystoupení papeže Benedikta XVI. Vidíme na ní stojící a jásající dav, ve kterém občas někdo fotí. Stejný pohled o osm let později – při první veřejné řeči papeže Františka se nám ukazuje *les* mobilních telefonů, které zaznamenávají video. To se v podstatě okamžitě může dostat do éteru zmáčknutím tlačítka *sdílet*. A konečně rok trvající fyzická izolace přesouvá stále více reálný prostor do virtuálního světa. Omezení kontaktu v průběhu pandemie covidu-19 a možnost nahradit reálná setkání, účast na náboženských obřadech a sdílení duchovních prožitků posouvají hranice propojení spirituálních a virtuálních obsahů.

Prostupování technologií do našeho života může být sledováno i jako sociální formování technologií (SST – Social Shaping of Technology). V poslední době stále diskutovanější princip zkoumá řadu faktorů organizačních, politických, ekonomických a kulturních, které ovlivňují design a implementaci technologie a sledování procesů komunikace na základě lidského chování (Williams, 1996). Vzájemné postupování technologií a nových způsobů chování věřících v církevním prostředí se nevyhnutelně rozšířilo ze spirituálních zděných prostorů do virtuálních spirituálních prostorů.

Jan Pavel II.

Hledáme-li první zmínku o novém médiu zvaném od roku 1987 internet v textech římského biskupa napsaných pro Světový den sdělovacích prostředků, můžeme se zastavit u poselství Jana Pavla II. z roku 1990, kdy se poprvé zmiňuje o možnosti evangelizace prostřednictvím propojených počítačů (Jan Pavel II., 1990). Zmiňuje „*sistemi computerizzati di partecipazione*“, „*computer participation systems*“. Nadále se o internetu až do roku 1997 v textech Svatého stolce nemluví, ale religiozita a internet mají stále větší společné pole dialogu. Podíváme-li se do vědeckých článků devadesátých let, narazíme na zásadní text

Kyberprostor jako posvátný prostor z roku 1996, kde O'Leary podrobně popisuje vznik náboženství online a identifikuje, jak online rituály plní důležitou funkci v největších světových náboženstvích (O'Leary, 1996). Citujeme zde Jana Pavla II. a jeho pojem „*computer participation systems*“ jako předzvěst velkého boomeru počítačové kultury.

Přelomový byl pro uživatele internetu rok 1995. V tomto roce byla zahájena činnost např. předchůdců Wikipedie nebo eBay a byla spuštěna první sociální síť (The Guardian, 2009). Ani Vatikán nechtěl zůstat pozadu. Na Vánoce roku 1995 byly poprvé pro veřejnost představeny oficiální stránky Vatikánu. Ty připravila sestra Judith Zoebelin jako první webmaster papežského stolce s podporou tiskového mluvčího Joaquína Navarro-Vallse a technika Luigiho Salimbeniho. Arcibiskup Foley z Papežské rady pro sociální komunikaci již dříve ve stejném roce zaregistroval doménovou příponu nejvyšší úrovně *.va* pro výhradní použití Svätým stolcem. Web obsahoval pouze jednu stránku, kde byla fotografie a text promluvy k tradičnímu požehnání *Urbi et orbi*. Kromě toho byla na stránce uvedena papežova e-mailová adresa. Vzhledem k tomu, že Jan Pavel II. byl na Vánoce nemocný a nemohl pronést *Urbi et orbi* až do konce (Cable News Network, 1995), staly se webové stránky jediným mediálním kanálem, který text uvedly celý. Během prvních 48 hodin bylo zaznamenáno více než 300 000 návštěv této internetové adresy. Protože návrhářský tým sestry Judith považoval za důležité přidat na stránky e-mailovou adresu, mnoho návštěvníků zaslalo žádosti o informace nebo modlitby, nebo zaslali papeži přání k uzdravení. „*Za první dva týdny jsme dostali 4 000 dopisů*“, řekla sestra Judith. „*Všechny to překvapilo*“ (Katholisch, 2021). Vzhledem k neschopnosti systému reagovat na takový nápor e-mailů Vatikán pozastavil provoz na tomto webu na 15 měsíců. Stránky se znovu objevily na Velikonoční neděli 30. 3. 1997 bez e-mailové adresy (The New York Times, 1999).

V roce 1996, kdy překročil počet uživatelů internetu celosvětově 50 miliónů a na internet byl napojen např. i Bílý dům prezidenta Spojených států amerických, se Jan Pavel II. okrajově zmiňuje v poselství ke Světovému dni sdělovacích prostředků o počítačové síti (Jan Pavel II., 1996). V tomto roce vzniká například také webová stránka *Partenie bez hranic* (Parténia sans frontières, 1996) biskupa Jacquese Gaillota, který byl přeložen pro kontroverzní sociální aktivity z Paříže do africké diecéze, kterou už před stovkami let pohltila poušť. Stal se biskupem prostoru bez obyvatel. Jeho stránky během prvních několika týdnů roku 1996 navštívilo 250 000 lidí (HBS Working Knowledge, 2001). Stal se symbolem velkých možností náboženské práce na webu. Internetové stránky Vatikánu byly v tuto dobu stále pozastaveny. Ve stejném roce vychází přelomový článek Stephena O'Learyho o kyberprostoru jako

sakrálním prostoru, kde zmiňuje pojem „*globální vesnice*“ mediálního teoretika Marshalla McLuhana (1964) a dodává: „*Počítačové sítě našly svůj veřejný prostor*“ (angl. Public Square), který přirovnává k londýnskému Hyde Parku (O’Leary, 1996).

Až v roce 1998, tedy o dva roky později, kdy internetové stránky Svatého stolce měly za sebou téměř rok provozu, se zmiňuje Jan Pavel II. ve vzkazu ke Světovému dni sdělovacích prostředků o novém prostoru médií jako o novodobém Areopagu a vyzývá „*k integraci poselství evangelia do ‚nové kultury‘ vytvořené moderní komunikací, s jejím ‚novým jazykem, novými technikami a novou psychologií*“ (Jan Pavel II., 1996). Internetové stránky Vatikánu se již v tu dobu setkávaly s nebývalým náporům návštěvníků a pisatelů. Servery vatikánského centra pojmenované po archandělech – Gabriel, Rafael a Michael – byly vystaveny velké zátěži a bylo jasné, že internet je nastupujícím nositelem sociální komunikace.

Citovaná studie O’Learyho, jak uvidíme později, nejen otevírá otázku virtuálního světa jako prostoru pro současnou i novou spiritualitu, ale přináší také témata a pojmosloví pro následující texty Jana Pavla II. a později Benedikta XVI. Zásadní změnu sledujeme v pojmenování témat, která se přesouvají do roviny metaforického pojetí prostoru a užití samotného slova kyberprostor.

Přesto až v roce 2001, tedy 14 let poté, co se slovo internet, tento zásadní pojem spojený s novými médii poslední doby, dostalo do světového slovníku, ho poprvé Jan Pavel II. zmiňuje ve svém poselství. Píše o pozitivních možnostech internetu přenášet náboženské informace a výuku za všechny bariéry a hranice (Jan Pavel II., 2001). Vzkaz ke Světovému dni sdělovacích prostředků nese název: „*Hlásejte ze střech*“, *Evangelium v době globální komunikace*. Rok na to 22. 2. 2002 vychází dva zásadní dokumenty k problematice internetu – *Církev a internet a Etika na internetu* (2002). Přesně tři měsíce před vydáním těchto dvou textů papež Jan Pavel II. oficiálně odeslal svůj první mail. Fotka Jana Pavla II. u počítače se objevila v mnoha médiích. Vzkaz ke dni komunikace ve stejném roce nesl název: „*Internet: nové fórum pro hlásání evangelia*.“³

Texty *Církev a internet a Etika na internetu* Papežské rady pro sdělovací prostředky vychází dva roky po publikování komplexní studie Lorna Dawsona, která jednak nastoluje otázku

³ Samotný papež Jan Pavel II. nepoužíval počítač, i když u ostatních jeho spolupracovníků to bylo běžné. Jak komentuje sestra Judith, papež čtyři roky po prvním pokusu s webovými stránkami (1999) ještě nenavštívil kanceláře webových stránek. „*Stále čekáme*“, řekla sestra a dodala, že šéf papežské vlády Angelo Cardinal Sodano, pod jehož autoritu místo spadá, přišel dvakrát. In: The New York Times – Breaking News, „Nun Opens Vatican Doors to the Net,“ <https://www.nytimes.com/1999/07/22/technology/nun-opens-vatican-doors-to-the-net.html>

dvojího přístupu k náboženství, a to shora zmíněného „náboženství online“ a „online náboženství“ a také upozorňuje na problematiku změny paradigmatu u pojmů identita, komunita a autorita. Stanovila také pojem „nová náboženská citlivost“ na internetu spojená s možností nových identit a komunit (Dawson, 2000). Tím se přesouváme do doby tzv. druhé vlny výzkumů digitálního náboženství, jak je popisuje významná teoložka a mediální teoretička Heidi Campellová (2010). Lorn Dawson upozorňuje na nový spirituální prostor, který se vytváří na internetu v podobě čistě online náboženských komunit. Texty vatikánské komise používají pojmosloví, se kterým se setkáme v Dawsonově vědecké studii a nejen to, texty magisteria reflektují také výsledky výzkumu a navrhují řešení tak, aby se zachovala kontinuita katolické tradice. V dokumentu *Cirkev a internet* se setkáváme hned s několika reakcemi na nový koncept náboženské mediální komunikace, který zaznamenávají vědci druhé vlny. Papežská rada pro sdělovací prostředky přijímá do té doby v papežských textech nepoužívaný pojem „*kyberprostor*“. Slovo se v obou textech objevuje desetkrát. Setkáváme se zde také poprvé s přijetím virtuálního prostoru jako prostoru prostupujícího do naší reality a v této fázi se text zmiňuje také o možnostech virtuálního prostoru jako jakéhosi doplňku či nadstavby běžné komunikace:

„Třebaže virtuální realita kybernetického prostoru nemůže nahradit autentické společenství lidí, ani svátosti či liturgii nebo přímé a bezprostřední hlásání evangelia, může je doplnit, vést lidi k plnějšímu životu víry a obohatit náboženský život uživatelů internetu“ (Etika na internetu, 2002). Z textu je patrné, že se o internetu neuvažuje jako o prostoru, ve kterém by měla spiritualita dominantní místo. Nicméně můžeme sledovat nový trend, kdy metafory virtuální prostor přibližují světu reálnému. Mluví se o „úchvatné zemi kyberprostoru“. V papežově poselství ke Světovému dni sdělovacích prostředků ze stejného roku se opět kyberprostor objevuje hned několikrát a je přirovnán k „novému světu velkého dobrodružství“. Setkáváme se s „kyberprostorem jako oknem do světa“ a „internetem jako lidským prostorem“. Papež vyzývá k odvaze „překročit hranici a vydat se do hlubin sítě“ (Jan Pavel II., 2002).

Vraťme se znovu k linii tří papežů, kteří reflektují a plně prožívají nástup digitální revoluce. Campellová navrhuje v článku *Popes in Digital Era: Reflecting on the Rise of the Digital Papacy* (2019), popsat tři papežství následujících typologií: Jan Pavel II. – textový papež, Benedikt XVI. – tweetový papež a František jako selfie papež. Upozorňuje na skutečnost, že je třeba vidět činnost papežů v kontextu dalších médií vedle internetu. Jan Pavel II. zažil obrovský vzestup televizního vysílání včetně kabelového a satelitního přenosu do celého světa. Na začátku devadesátých let byla televize nejprogresivnějším médiem a představa ani realita

multimediálního obsahu na obrazovce telefonu ještě ani neexistovala. Jan Pavel II. dobře pochopil, že v tuto dobu obrazová zpráva o jeho činnosti zasáhne daleko větší mediální prostor než psaný text na internetu. Poslal sice první papežský e-mail, od čehož mu Campbellová přisoudila pojem textový papež, ale jeho stopa byla nejvíce čitelná v jiných médiích. Dal by se nazvat papežem televizním. Po roce 2002, kdy vznikají zásadní texty Vatikánu o internetu, už toto slovo ve svých vzkazech nepoužil. Tak například apoštolský list *Rychlý vývoj* (2005) se věnuje novodobé komunikaci, kterou ovšem nespécifikuje. Používá zde pojem „globální vesnice“ Marshalla McLuhana a pokračuje:

Sdělovací prostředky dosáhly takové důležitosti, že se pro mnohé staly hlavním nástrojem vedení a inspirace pro individuální, rodinné i společenské chování. Jedná se o komplikovaný problém, protože taková kultura víc, než z obsahu vychází ze samotného faktu, že existují nové způsoby komunikace dosud neznámými technikami a jazyky (Rychlý vývoj, 2005).

Papež vyzdvihuje možnost interaktivity nového nástroje komunikace: „internet nejen poskytuje zdroje pro větší informovanost, ale učí lidi, aby si zvykali na interaktivní komunikaci“ (Jan Pavel II., 2002), nicméně ještě nástupce Jana Pavla II. uváděl zpětný kontakt na svých stránkách jen při významných jubileích, aby mu mohli věřící popřát. Jan Pavel II. byl papež obrazu, který naplno využil potenciál televize a celosvětově kabelové televize, ale už nezažil expanzi videa na internetu. Veřejný prostor pro sdílení videí YouTube vzniká jen pár dní před papežovou smrtí. Jan Pavel II. za svého dlouhého pontifikátu viděl rozvoj televize a rozhlasu a jejich obrovský potenciál. Jeho reflexe mediálního světa byly centralizovány k těmto prvním moderním médiím. Nástup internetu a sociálních sítí za svého života zaznamenal (Jan Pavel II., 2002), pochopil význam internetu i podpořil jeho užívání, ale skutečný vstup papežství na internet nacházíme až u jeho nástupců.

Teologické myšlení v poselstvích Jana Pavla II. ke Světovým dnům komunikace sleduje základní témata kultury a hodnot (Jan Pavel II., 1995), na kterých jsou křesťané povoláni se účastnit. Tak v roce 1981 hovoří o lidské svobodě, v roce 1987 o službě spravedlnosti a míru, nebo v roce 2004 hovoří o rodinném životě v kontextu mediální komunikace. Ve světle našeho zkoumání se ukazuje, že hlavním teologickým motivem jeho poselství je služba společnosti: „*Média sloužící ke komunikaci ve společnosti by měla být dána do služeb lidstva, a tedy do služeb pravdy a dobra, které jsou pro lidstvo nejdůležitějšími a nejpotřebnějšími hodnotami*“ (Jan Pavel II., 1986). A protože je hlavním úkolem církve sdílet dobrou zprávu o tajemství

nového života v Kristu, je úkolem magisteria garantovat pravdivost tohoto poslání. Proto Jan Pavel II. chápe rostoucí svět médií jako nový nástroj, který musí být využit ke službě šíření slova. Proto odkazuje na svého předchůdce Pavla VI., který v apoštolské exhortaci *Evangelii Nuntiandi* ukázal na služebný rozměr mediálního světa:

Pro naše století jsou charakteristické hromadné sdělovací prostředky. Proto jak první, přípravné hlásání evangelia, tak katecheze a další prohlubování víry se bez těchto prostředků nemohou obejít, jak jsme ostatně již zdůraznili. Postavíme-li je do služeb evangelia, tyto prostředky mohou rozšířit téměř do nekonečna oblast, v níž mohou lidé naslouchat Božímu slovu, a umožní proniknout radostné zvěsti k miliónům lidí. Církev by se cítila vinna před Bohem, kdyby nevyužila těchto tak účinných prostředků, které lidský rozum stále zdokonaluje (Pavel VI., 1990).

Jinými slovy je Jan Pavel II. papežem, který prosazuje služebný rozměr médií, a to k rozvoji lidstva.

Benedikt XVI.

Slovo „kyberprostor“ charakteristické pro první vlnu vědeckého výzkumu náboženství ve virtuálním prostoru (Campbell & Vitullo, 2019) se mění v textech papeže Benedikta XVI. na pojem „digitální svět“. Tedy původní *prostor* se stává u Benedikta XVI. postupně *světem*. A tento *digitální* svět se v jeho textech o to více přibližuje ke světu *našemu*. Ve svém prvním vzkaze ke Světovému dni sdělovacích prostředků píše: „*Technologický pokrok v médiích si v určitých ohledech podmanil čas a prostor*“ (Benedikt XVI., 2006). V roce 2009 se v jeho textech pojem „digitální svět“ objevuje hned několikrát. O rok později se ještě vrací k prostoru, který je:

Otevřené moře tvořené hustou sítí „dálnic“, které propojují kyberprostor... Bůh má své oprávněné místo v každém věku, včetně našeho (Benedikt XVI., 2009).

Objevují se zde také pojmy „*digitální věk, svět digitální komunikace, digitální kontinent*“ (Benedikt XVI., 2009). a několik dalších přirovnání virtuálního prostoru k prostoru reálnému.

Díky novým komunikačním médiím může Pán kráčet ulicemi našich měst a zastavit se před prahem našich domovů a našich srdcí, a ještě jednou říci: „Hle, stojím u dveří a klepu. Pokud někdo uslyší můj hlas a otevře dveře, vejdu do jeho domu a budu s ním večeřet a on se mnou. (Zj 3,20) (Benedikt XVI., 2009).

Poselství z roku 2010 *Kněz a pastorační služba v digitálním světě: nová média ve službě Slovu* je výjimečné velkou výzvou církvi postoupit do prostoru virtuálního světa. Virtuální prostor je zde poprvé v rámci vatikánské komunikace postaven na podobnou úroveň jako prostor fyzický. Vedle toho papež rovněž vyzývá kněžstvo k přijetí vůdčí role prostřednictvím internetu:

Kněží budou ve světě digitální komunikace přítomni jako věrní svědci evangelia a budou vykonávat svou náležitou roli vůdců komunit, které se stále více vyjadřují různými „hlasy“ poskytovanými digitálním trhem. Kněží jsou proto vyzváni, aby ohlašovali evangelium, a to pomocí nejnovější generace audiovizuálních zdrojů (obrázky, videa, animované prvky, blogy, webové stránky), které vedle tradičních prostředků mohou otevírat nové široké pohledy na dialog, evangelizaci a katechezi (Benedikt XVI., 2010).

Posun k možnosti uplatnění virtuální autority a formace virtuální komunity se dostává do našeho života na základě změny paradigmatu v komunikaci. Tato myšlenka použitá Benediktem XVI. byla publikována zmiňovaným Lornem Dawsonem již v roce 2000 (Dawson, 2000). Přestože Benedikt XVI. vyzýval k rozvoji dialogu ve virtuálním prostoru, sám v této věci aktivní příliš nebyl. Nepoužíval moderní technologie ani v osobním ani v pracovním životě. Twitterový účet římského biskupa oficiálně spustil až pár měsíců před svou abdikací k symbolickému datu 12. 12. 2012. Video s ceremonií odkliknutí prvního tweetu obletělo světová média, a tak diváci mohli vidět, že Benedikt XVI. zprávu sám neposlal. Po nepodařeném kliknutí, provázeném obrovským potleskem v audienční síni, vzal do ruky nejmodernější tablet jeho asistent a zprávu nenápadně sám odeslal. Přesto zůstane Benedikt XVI. papežem, který vstoupil na sociální síť.

Tento historický akt římského biskupa je zároveň přemostěním od statického chápání internetu (web 1.0) k éře interaktivních možností (web 2.0) v mediální strategii papežského stolce. Benedikt XVI. uskutečnil alespoň formálně chvíli před svým odchodem z funkce krok do světa, ve kterém autoritu čeká velká zkouška síťového propojení s komunitou. Svatý stolec se stal aktivní součástí sociálních sítí, když reaguje na tweety věřících třikrát denně (Blanco, 2018). Vedle toho jsou v médiích zaznamenány obavy papeže Benedikta XVI., jak se jeho myšlenky mohu vtěsnat do 140 znaků, což byl tehdejší limit pro zprávu na Twitteru. První Benediktova zpráva jich měla právě tolik.

Zřejmě i v reakci na vstup do prostoru sociálních sítí přináší Benedikt XVI. s koncem svého působení na papežském stolci zajímavý trend do světa médií. Vzkaz ze stejného roku, kdy pustil do světa první tweet (2012) nese název „*Ticho a slovo: Cesta evangelizace*“. Předjímá v něm

důležité téma: „*Ticho je nedílnou součástí komunikace*“ (Benedikt XVI., 2012). V roce 2013 Benedikt XVI. oznámil svůj odchod z úřadu. Papežovo následné mlčení bylo výmluvné a vyvolalo intenzivní pozornost médií, stalo se skutečným „trendovým tématem“ (Blanco, 2018). Situaci po Benediktově rozhodnutí ke komunikačnímu půstu v médiích popisuje ve svém článku Pablo Blanco:

Nikdy žádný akt mlčení nevyvolával tolik komentářů. Papežovo oznámení o odstoupení vyvolalo revoluci v sociálních médiích. Několik minut poté, co papež oznámil své rozhodnutí ve Vatikánu latinsky, byla jeho rezignace dominantním tématem Twitteru. Ačkoli je prvním papežem, který je přítomný v sociálních médiích, Benedikt se na Twitteru nikdy formálně nezminil o své rezignaci (Blanco, 2018).

Jeho poslední tweet k jeho více než dvěma milionům sledujících zněl: „*Věřme vždy v sílu Božího milosrdenství. Všichni jsme hříšníci, ale jeho milost transformuje a obnovuje náš život*“ (Computerworld, 2013). Když budeme hledat komentář krátkého twitterového vyjádření, můžeme použít slova již emeritního papeže Benedikta XVI. v doslovu knihy z roku 2016 *Síla ticha* kardinála Roberta Sarah, kde vysvětluje: „*Od té doby, co jsem v padesátých letech poprvé četl dopisy svatého Ignáce z Antiochie, mě zvláště zasáhla jedna pasáž z jeho Dopisu Efezanům: Je lepší mlčet a být, než mluvit a nebýt*“ (Sarah, 2016). Benediktovi XVI. se paradoxně podařilo zasáhnout sociální média svým postojem mlčení daleko více než organizovanou komunikací z vatikánského paláce. Benedikt XVI. známý jako papež rozumu a slova si vybral na konci svého života ticho jako nejlepší způsob, jak zdůraznit vše, co řekl. Jak poukazuje ve svém článku Pablo Blanco: „*Německý papež stejně jako Guardini věřil, že pravda nepotřebuje žádné zvláštní ozdoby, aby se dala cítit*“ (Blanco, 2018). Ve chvíli, kdy Benedikt XVI. již musel vědět o své abdikaci, vychází jeho poslední vzkaz ke Světovému dni sdělovacích prostředků. Reflektuje v něm potřebu sociálních sítí a zdůrazňuje téma nového spirituálního prostoru, jak o něm píše již O'Leary v roce 1995:

V digitálním světě existují sociální sítě, které nabízejí našim současníkům možnosti modlitby, meditace a sdílení Božího slova. Ale tyto sítě mohou také otevřít dveře do jiných dimenzí víry. (...) Ve vyjádření naší víry a svědectví o evangeliu by neměla chybět soudržnost ani jednota v jakékoli realitě, v které jsme povoláni žít, ať už je fyzická nebo digitální (Benedikt XVI., 2013).

Virtuální prostředí jako legitimní prostor pro duchovní prožívání skutečnosti se dostává na úroveň tradičnímu fyzickému prostoru. Dokonce se v odborné literatuře začíná uvažovat o tom, že víra má možnost nových dimenzí díky virtuálnímu sociálnímu prostředí (Campbell, 2017).

Za Benediktovy éry tedy vzniká první účet na sociální síti a Vatikán začíná používat YouTube pro sdílení audiovizuálního obsahu (Vatican News, 2009). Dokonce vzniká aplikace, díky které můžeme sledovat dění ve Vatikánu.⁴ Benediktovy teologicky podnětné texty daly impulz pro tento vývoj, nicméně osobně se papež dialogu ve virtuálním prostoru neúčastnil. Benedikta XVI. je proto možné na základě našeho výzkumu označit jako papeže, který vstoupil do nových forem sociální komunikace s nástupem internetu. Teolog a kardinál Joseph Ratzinger byl vždy respektován pro své mimořádně přesné teologické analýzy. Jako římský biskup Benedikt XVI. vstoupil do kontinuity magisteria a navázal na myšlenky svého předchůdce. Zřejmě nejvýznamnější pobídkou teologii se stala jeho fráze o „digitálním kontinentu“ (Benedikt XVI., 2010). Mnohem významnější pro pochopení teologie skryté za Benediktovými reflexemi mediální komunikace je jeho důraz na rozvoj vztahu církve a kultury. Benediktova teologie mediální komunikace stojí na základní myšlence komunikace a zjevení božského života člověku, na kterou člověk odpovídá účastí na povolání být účastným na boží přirozenosti, tedy komunikovat vnitrobožské vztahy. Tento intimní vztah člověka a Boha, který je zjevený v inkarnaci Boha a který směřuje k divinizaci člověka, je jediným zdrojem, ze kterého roste potřeba člověka komunikovat s druhými, a to i nástrojem mediální komunikace (Benedikt XVI., 2006). Poselství ke 44. Světovému dnu sdělovacích prostředků zdůrazňuje, že digitální kontinent je třeba vidět v souvislosti s diakonií kultury, do které se Bůh inkarnuje a která se má společně s lidskou osobou stát účastnou na božské přirozenosti (Benedikt XVI., 2010). Služebný rozměr poslání církve se podle Benedikta XVI. uskutečňuje v novém rámci „globální vesnice“ (McLuhan, 1964) tedy nového „digitálního kontinentu“.

Benedikt XVI. tedy zdůrazňuje, že misijní poslání svěřené církvi je od svého počátku dynamické a především inkluzivní; církvev je znamením spojení Boha a celého stvoření (Gaudium et spes, 42). Diakonie kultury mediální komunikace je účastí církve na služebném poslání Syna, který přišel na svět, aby sloužil, nikoliv, aby si nechal sloužit (Mk 10,45). Proto i církvev v nejširším slova smyslu při diakonii kultury na digitálním kontinentu není povolána k tomu, aby uplatnila svoji moc vládnout, ale aby uplatnila moc sloužit. Nástroje mediální komunikace se v Benediktově teologické vizi stávají nástrojem používaným církví nikoliv

⁴ Papežská rada pro sociální komunikaci – The Pope App.

k prosazování pozice moci církve, ale jsou nástrojem služby směřující ke sjednocení lidstva. Ačkoliv není mediální komunikace nepostradatelným nástrojem, ale dobově podmíněnou podobou komunikace, přesto je Benedikt XVI. v jejím zapojení do pastorače zcela jednoznačně příznivcem jejího využití, když dokonce tvrdí, že *„je úkolem Papežské rady pro sdělovací prostředky pečlivě prozkoumat všechny rozměry nové mediální kultury, a to především její etické aspekty, a poskytnout partikulárním církvím nezbytnou orientaci a vedení, aby jim pomohl porozumět významu komunikace, která nyní představuje neoddelitelný a nezadatelný aspekt každého pastoračního plánu“* (Benedikt XVI., 2009).

František

Papež František přejímá metafory virtuálního světa vtaženého do naší reality od svých předchůdců a hned v prvním poselství ke Světovému dni sdělovacích prostředků uvádí výrazy, které tento slovník dále rozvíjí, jako například pojem „digitální dálnice“ (František, 2014). Dále používá pojem „mosty“ pro fyzický i digitální svět,⁵ a ve stejném vzkaze píše: „Digitální svět je veřejné náměstí, místo setkání...“ (František, 2016). Podobně v roce 2019 v podkapitole „Metafory sítě a komunity“ každoročního poselství zmiňuje: *„Dnešní mediální prostředí je tak všudypřítomné, že je k nerozeznání od sféry každodenního života“* (František, 2019). Prostupování dvou světů fyzického a virtuálního je poprvé formulováno v papežských vzkazech jako nerozpoznatelné. Dále navazuje na pojem virtuální komunity jako metafory sítě:

Obraz sítě nás zve k zamyšlení nad množstvím linií a křížovatek, které zajišťují její stabilitu při absenci středu, hierarchické struktury, formy vertikální organizace. Síť funguje, protože všechny její prvky sdílejí odpovědnost.

Z antropologického hlediska metafora sítě připomíná další smysluplný obraz: komunitu. Komunita je mnohem silnější, pokud je soudržná a podporuje ji, je-li oživena pocity důvěry a sleduje společné cíle (František, 2019).

František s jistou samozřejmostí používá fyzický svět k metaforickému popsání světa virtuálního. V trojici papežů je ale také první, který naopak přibližuje svět reálný za pomoci metafory z virtuálního světa: *„Digitální svět může být prostředím bohatým na lidstvo; síť ne drátů, ale lidí“* (František, 2019). Ve vzkaze z roku 2019 přirovnává síť internetovou k síti

⁵ „Slova mohou vytvářet mosty mezi jednotlivci a v rámci rodin, sociálních skupin a národů. To je možné jak v hmotném, tak v digitálním světě.“ In: 50TH World Communications Day, 2016 – „Communication and Mercy: A Fruitful Encounter, Francis.“

církevní: „*Církev sama je sítí utkávanou eucharistickým společenstvím...*“ (František, 2019). V roce 2020 je text vzkazu věnovaný „tkaní příběhů“, tedy něčemu, co vystupuje z kontextu předešlého roku.

Nejsme jen jedinými bytostmi, které potřebují oblečení, aby zakryly naši zranitelnost (srov. Gn 3,21); jsme také jedini, kteří musí být „oblečení“ příběhy, aby chránili naše životy. Tkáme nejen oblečení, ale také příběhy: lidská schopnost „tkát“ (latinsky texere) nám dává nejen slovo textil, ale také text (František, 2020).

Ve Františkových textech ustupuje do pozadí pojmosloví prvních tří fází výzkumu digitálního náboženství, jako je kyberprostor, digitální svět, digitální komunikace. Papež František se opírá obecně o naraci, ať už je to v podání jednotlivých témat nebo přímo v obsahu jednotlivých vzkazů. Je první papež, který se naplno pustil do dialogické komunikace ve virtuálním prostředí. Charakteristické je pojmenování Heidi Campbellové „selfie“ papež. František je natolik vtažen do mediálního prostředí, že neodmítne „selfie“ fotografii. I když jsou stále v jeho okolí zakázány pomocné nástroje, jako je „selfie“ tyč, dříve se vztahoval zákaz na stativy a vše, co by mohlo být použito jako zbraň, papež František se už nenechá jen fotit oficiálními fotografy, a to nejčastěji s malými dětmi, jak se po mnoha letech ustálila tradice, ale na výzvu lidí sám vstupuje do prostoru jejich objektivů a nechá se zachytit jejich mobilním telefonem. Na adresu osobní ochranky potom podotýká: „*Oba vědí, že to není proto, že si přejí být nezbedným dítětem, ale proto, že jdu navštívit lidi a chci s nimi zacházet jako s lidmi – dotknout se jich*“ (The New York Times, 2015). Fotografie je okamžitě připravena vyletět prostřednictvím sociálních sítí do mediálního světa.

Vědci ve druhém desetiletí našeho století zkoumají, jak náboženští vůdci přenášejí a mění svou offline autoritu vytvořením přítomnosti na sociálních sítích. S využitím teoretické optiky nábožensko-sociálního utváření technologie provedl Damian Guzek v roce 2015 kvantitativní a kvalitativní obsahovou analýzu tweetů, které poslal František během prvních šesti měsíců svého pontifikátu. Analýza naznačila, že digitální nástroj podstatně nemění papežův styl, jehož zprávy na Twitteru jsou podobné zprávám šířeným jinými kanály (Guzek, 2015). Juan Narbona v roce 2016 analyzoval přítomnost papeže Františka na Twitteru jako nový typ digitálního vůdcovství. Ve studii o konceptu vůdcovství (angl. leadership) z interdisciplinárního hlediska provedl Juan Narbona kvalitativní analýzu tweetů napsaných papežem Františkem. Studie analyzovala strategie a zprávy, které papež František používá, aby oslovil publikum. Autor studie tvrdí, že papež má propracované znalosti logiky digitálních médií, jinými slovy

vystupuje jako osoba poučená z výsledků nedávného vědeckého výzkumu (Narbona, 2016). Papež František se velice rychle na sociálních sítích etabloval jako jeden z předních světových lídrů. Na začátku svého pontifikátu měl na Twitteru necelých 5 milionů sledujících (angl. followerů). V roce 2020 byl s 51 miliony followerů třetí nejsledovanější mezi čelními představiteli států (Statista, 2020). Přitom za obrazem spontánního papeže velmi přátelského a otevřeného k digitální komunikaci je ve skutečnosti silná institucionalizace a strukturování komunikační strategie. Jak papež František připouští v mnohokrát publikovaném rozhovoru, počítač sám příliš nepoužívá.⁶ František se stal lídrem na sociálních sítích, ale podle jeho vlastních slov: „*Existuje pouze jedna cesta vedení – služba*“ (František, 2014).

Ač by se mohlo zdát, že je pro hlavu katolické církve vzhledem k počtu katolíků poměrně jednoduché získat zástup followerů, Juan Narbona ve své studii naznačuje, že růst sledujících není závislý na počtu katolických příznivců, ale právě naopak zásah Twitteru míří mezi nekatolíky. Nejvíce sledujících se dokonce rekrutuje ze skupiny, která se nezařadila mezi věřící (Narbona, 2016). František nejenže mění způsob vyjadřování v poselstvích ke Světovému dni sdělovacích prostředků tak, že reaguje na prostoupení virtuálního prostoru do reálného a reality do virtuálního prostoru, ale povyšuje komunikaci nad tyto dvě sféry:

Není to technologie, která určuje, zda je komunikace autentická či nikoli, ale spíše lidské srdce a naše schopnost moudře používat prostředky, které máme k dispozici (František, 2016).

Pontifikát papeže Františka je tedy charakteristický otevřeností novým výzvám, které přináší současný svět. Proto také papežovo pojetí misijního poslání církve popisuje v jednom z prvních dokumentů, které podepsal po uvedení do úřadu římského biskupa:

Je mi milejší církev otlučená, zraněná a špinavá proto, že vyšla do ulic než církev, která je nemocná svou uzavřeností a pohodlností, s níž lne ke svým jistotám. Nechci církev, která dbá o to, aby byla středem, a která se nakonec uzavírá do spleti obsesí a procedur. Pokud v nás má něco vzbuzovat svatý neklid a burcovat naše svědomí, pak je to starost, že mnoho našich bratří žije bez síly, světla a útěchy plynoucí z přátelství s Ježíšem Kristem, bez společenství víry, které je přijímá, bez horizontů smyslu a života. Doufám, že více než strach z pochybení nás bude pudit strach z uzavřenosti do struktur, které nám skýtají falešnou ochranu, do norem, které z nás činí nelítostné soudce, do zvyků, v nichž

⁶ Například: <https://www.notimerica.com/sociedad/noticia-soy-tronco-computadoras-confiesa-papa-francisco-20150205220208.html>.

se cítíme klidně, zatímco venku je množství hladovějících a Ježíš nám bez ustání opakuje: „Vy jim dejte jíst!“ (Mk 6,37). (Evangelii gaudium, 49)

S vědomím si toho, že mediální komunikace je nedílnou součástí každé společnosti, všímá si ve stejném dokumentu významu komunikace. Na jedné straně varuje před relativizujícími tendencemi, které vychází z přesycenosti mediálním obsahem: „*Žijeme v informační společnosti, která nás neuváženě sytí údaji, nivelizovanými na stejnou úroveň, a vede nás k úděsné povrchnosti ve chvíli, kdy dochází na morální otázky. V důsledku toho je zapotřebí výchovy, která učí kritickému myšlení a nabízí cestu osvojování hodnot.*“ (Evangelii gaudium, 64). A na straně druhé zdůrazňuje přítomnost křesťanů v mediálním prostoru, aby se tak jejich přítomností posunula schopnost mediálního světa „spojovat“ směrem k mezilidské interakci „setkávání“: „*Není dostačující se pouze procházet po digitálních cestách, tedy být pouze „ve spojení“; spojení musí růst do opravdového sdílení*“ (František, 2014). Proto je prvním poselstvím papeže Františka výzva k pěstování kultury setkávání, papežské poselství k tomuto roku neslo titul *Komunikace ve službě autentické kultury setkávání* (František, 2014). Tato teologická myšlenka se stala hlavním motivem nejen jeho poselství ke Světovému dni sdělovacích prostředků, ale také jeho ekumenických a mezináboženských aktivit.

Teologickým odůvodněním pojetí komunikace jako sdílení, a nikoliv pouze předávání informací, jsou v díle papeže Františka vztahy osob Trojice. Vycházejí z předpokladu, že charakteristikou lidské osoby je schopnost tvořit vztah a ve vztahu se sdílet a tato „mystika společného života“ je ustanovena účastí člověka na vztazích ustanovených zjevujícím se Synem (Evangelii gaudium, 87). To nás přivádí k teologické myšlence odrazu trinitárních vztahů i v podobách současné mediální komunikace. Respektive k myšlence formace (mediální) komunikace po vzoru vztahů Trojice.

Digitální papežství a konec imperativu

Pročítáme-li všechny vzkazy posledních tří papežů ke Světovému dni sdělovacích prostředků, nemůžeme si nevšimnout ambivalentního vztahu k médiím, kdy zejména Jan Pavel II. a Benedikt XVI. sice vyzývají k cestě do virtuálního prostoru, ale zároveň se snaží čtenáře varovat před nebezpečím, které může v neznámém prostředí číhat. Opomíjeným a ve světové literatuře dosud nepovšimnutým posunem v komunikaci papežů je výrazný komunikační prvek obecně pojatého imperativu směřujícímu ke čtenáři, který vynikne při komplexním studiu textů.

V různých doporučeních, jak nakládat s médii, se až do nedávna objevují velice často dvě slovní spojení: „musí se“ a „mělo by se“. V italských textech nejčastěji sloveso *dovere*, například v anglických překladech pak ekvivalenty *must* a *should*. A to až tak často, že po plynulém pročtení řady vzkazů ke dni mediální komunikace zůstanou čtenáři zvláštním způsobem viditelné mezi ostatními slovy. V naší studii jsme se na počet těchto slov u jednotlivých papežů zaměřili a zjistili jsme zajímavý jev. V roce 1994, tedy rok před prvním spuštěním vatikánských webových stránek, se objevuje u Jana Pavla II. vazba „mělo by se“ 12x. V dalších jeho poselstvích najdeme vždy alespoň jednou slovo muset, ve většině případů ale mnohem vícekrát. U Benedikta XVI. se setkáme s imperativem v každém poselství. Nejvíce se objevuje každá z uvedených vazeb po šesti v roce 2009. Poté použití těchto dvou slov pomalu ustává. Jakoby s nástupem webu 2.0, systému nové komunikace na webu, nemělo smysl říkat, co by se mělo nebo musí. Ze začátku je použil i papež František. Od roku 2017 se objevují už jen ojediněle a poslední tři roky jeho pontifikátu (2019, 2020, 2021) se přestaly v poselstvích ke dni médií úplně vyskytovat. František nejenže přestal používat imperativ, navíc se začal ve svých vzkazech obracet na širokou obec lidské rodiny. Ne tedy na novináře a pracovníky médií, ne na katolíky atd., ale:

Potenciálně se můžeme všichni stát svědky událostí, které by jinak tradiční média přehlédla, nabídnout příspěvek společnosti a vyzdvihnout více příběhů, včetně těch pozitivních. Díky internetu máme příležitost hlásit, co vidíme, co se nám před očima odehrává, a sdílet to s ostatními. ... Každý z nás má být svědkem pravdy: jít, vidět a sdílet (František, 2021).

V posledních textech papeže Františka vidíme velkou změnu v pohledu na komunitu v internetovém prostředí. Za média a mediální komunikaci již nezodpovídají profesionálové, mediální obsah nereguluje autorita, ale papež se obrací ke všem lidem dobré vůle, kteří jsou aktivními aktéry mediální komunikace. Důležitá a opakovaná slova jsou dialog, komunikace a příběh. Místo slov „musíme“ a „měli bychom“ ve všech jejich variantách se objevují více pojmy jako milosrdenství, pochopení, sledování a naslouchání. Imperativ se v jeho poselstvích objevuje většinou jen v přímých citacích z biblického textu.

Teologicky tedy můžeme dodat, že papež František v kontinuitě papežského úřadu definuje vztah osob Trojice i vztahy mezilidské realizované v moderní společnosti současnými nástroji komunikace, které je třeba vidět v kontextu „digitálního kontinentu“, jako prostor, na kterém žije jedno lidstvo vedené ke sdílení ve vztazích. Tedy kolektivní osoba lidstva (Pospíšil, 2009) stejně jako individuální osoba identifikována vlastní identitou. Jinými slovy můžeme tuto tezi vyjádřit tak, že stejně jako ve vztazích a v komunikaci božských osob Trojice není prostor pro

imperativ vůle druhého, který deklaruje požadavek bezpodmínečného naplnění, tak i v mezilidských vztazích a v mezilidské (mediální) komunikaci je třeba se vzdát imperativu jako konstitutivního prvku zakládajícího komunikaci. Naopak je stejně jako v božských vztazích Trojice dominantní bezpodmínečná láska, tak je také papežem Františkem zdůrazňováno shora zmíněné milosrdenství, pochopení, sledování a naslouchání. A vzhledem k dobově podmíněným kulturám a identitám historických společností je třeba z pohledu teologie vidět také transcendentní identitu kultury, společnosti a celého lidstva, která se projevuje v životě církve jako ve znamení (svátosti) jednoty lidstva se Stvořitelem, jak jsme naznačili shora (*Gaudium et spes*, 42).

Transcendentní a kulturně nepodmíněná identita osoby se odráží v identitě osob, ať už individuálních nebo kolektivních, a protože k transcendentní identitě osob nemáme jiný možný přístup, než skrze jejich dějinné a kulturně podmíněné podoby, je kultivace současných podob komunikace osob jedním z klíčových úkolů pro církve, a tedy i pro teologii.

Účast člověka na životě Trojice – *synergeia* – je charakteristická účastí na vztazích a komunikaci Otce, Syna a Ducha (Špidlík, 2000). Což slovy tří internetových papežů znamená službu, a nikoliv uplatňování moci. Jako Otec ukazuje na Syna a posílá Syna na svět, tak i Syn ukazuje na Ducha a posílá ho jako Přímluvce, Duch potom ukazuje na první a druhou božskou osobu, když pouze skrze něj dochází ke sjednocení stvořeného lidstva s Otcem (Špidlík, 2000). Příklad vzájemné vnitřní služby ve vztazích osob Trojice je v dílech papežů reflektován jako vzor pro nakládání s nástroji současné mediální komunikace a také jako apel pro aktivní služebné působení křesťanů v mediální komunikaci, která s sebou nese charakter jednoty digitálního kontinentu, avšak stále je a musí zůstat pluralitní, aby mohla směřovat k jednotě v rozličnosti. Trojičně pojatá komunikace osob v mediální komunikaci bez imperativu ve vztazích je obranou před absolutizací subjektivní pravdy a tedy relativismem, který je jedním z velkých rizik hrozících uživatelům sociálních sítí. Neustálá otevřenost Já k druhému Ty (Buber, 2006) je neredukovatelnou součástí komunikace a otevírá cestu k vytvoření vlastní identity v tvůrčím dialogu, a to i v prostoru mediální komunikace.

Závěr

Název apoštolského listu Jana Pavla II. Rychlý vývoj (Jan Pavel II., 2005) charakterizuje celé čtvrtstoletí komunikační práce Svatého stolce. Ukazuje se, že vizionářské myšlenky tří posledních papežů, které mají pozoruhodný základ ve znalosti vědeckých textů zachycujících

v několika vlnách posun přístupu k pojmům autorita, komunita i identita a velmi citlivě reagují na změnu společenského paradigmatu na základě rozvoje komunikace ve virtuálním prostoru, předjímají reálnou mediální komunikaci Svatého stolce někdy i o mnoho let. V době rozvoje internetu vedli doposud katolickou církev papežové, kteří sami nepracovali s „novými médii“, přesto pozoruhodně reflektovali možnosti komunikace na „novém kontinentě“⁷. Od těžkých začátků internetové komunikace Svatého stolce za Jana Pavla II. se překlenul celý komunikační systém díky promyšleným reflexím všech tří papežů a díky obrovskému vzepětí v oblasti komunikačních technologií během pontifikátu papeže Františka do nové dimenze náboženské komunikace, která je založena na dialogu a služebném postavení autority katolické církve, které je takto ochotné naslouchat i obecnost mimo katolickou komunitu.

Na omezeném prostoru několika málo stran přehledového článku jsme představili dynamiku kontinuity i diskontinuity přístupu římských biskupů k rychlým technologickým posunům v oblasti komunikačních nástrojů. Kontinuitu jsme popsali v přijetí a rozvoje mediální komunikace, avšak kriticky zhodnocené ve světle výsledků i neteologických vědních oborů, a jistou diskontinuitu nalézáme v použité terminologii a ve změně stylu komunikace, jenž směřuje k postupnému odmítnutí imperativu. Jako inspirativní pro současnou církevní praxi i pro teologická studia následujících desetiletí se na základě shora napsaného ukazuje potřeba pečlivého sledování mediálních studií, tedy vývoje v neteologických vědních oborech zabývajících se mediální komunikací. Na straně druhé je třeba ve světle shora napsaného poukázat na potřebu kvalitní teologické práce směřující k odhalení základů mezilidské komunikace jako nedílné součásti teologické antropologie. Studie tohoto typu mohou pomoci partikulárním církvím nově pojmenovat jejich misijní poslání a plněji rozvinout potenciál misijního působení.

Literatura:

Benedikt XVI. (2010). *44th World Communications Day: The Priest and Pastoral Ministry in a Digital World: New Media at the Service of the Word*. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20100124_44th-world-communications-day.html.

⁷ Pro zajímavost: NATO přidává kyberprostor jako sféru svého působení v roce 2016. Benedikt XVI. pracuje s pojmem „digitální kontinent“ již v roce 2010. In: PHYS, „Air, land, sea, cyber: NATO adds cyber to operation areas.“ <https://phys.org/news/2016-06-air-sea-cyber-nato-areas.html> [zveřejněno 14. 7. 2016, cit. 10. 6. 2021]. In: 44TH WORLD COMMUNICATIONS DAY 2010, „The Priest and Pastoral Ministry in a Digital World: New Media at the Service of the Word, Benedikt XVI.“ https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20100124_44th-world-communications-day.html [zveřejněno 24. 1. 2010, cit. 24. 5. 2021].

- Benedikt XVI. (2006). *40th World Communications Day: The Media: A Network for Communication, Communion and Cooperation*. 24 January 2006. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20060124_40th-world-communications-day.html.
- Campbell, H. A. (2016). Surveying theoretical approaches within digital religion studies. *New Media & Society* 19 (1): 15–24. <https://doi.org/10.1177/1461444816649912>.
- Campbell, H. A. (2012). The rise of the study of digital religion. In *Digital Religion*. 1st ed., 1–21. London: Routledge.
- Campbell, H. A. (2010). *When Religion Meets New Media*. 1st ed. London: Routledge.
- Campbell, H. A. & Vitullo, A. (2019). Popes in Digital Era: Reflecting on the Rise of the Digital Papacy. *Problemi dell'informazione* 44 (3): 419–442. <https://doi.org/DOI:10.1445/95658>.
- Campbell, H. A. & Giulia Evolvi, E. (2020). Contextualizing current digital religion research on emerging technologies. *Human Behavior and Emerging Technologies* 2 (1): 5–17. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/hbe2.149>.
- Dawson, L. (2000). Researching Religion in Cyberspace: Issues and Strategies. In *Religion on the Internet. Research Prospects and Promises*, 25–54. Amsterdam, London and New York: JAI Press.
- František. (2014). *48th World Communications Day: Communications at the Service of an Authentic Culture of Encounter*. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggio-comunicazioni-sociali.html.
- František. (2021). *LV World Communications Day, 2021 – Come and See*. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications.index.html#messages>.
- František. (2014). *To Rectors and Students of the Pontifical Colleges and Residences of Rome*. 12 May 2014. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/may.index.2.html>.
- František. (2019). *53th World Communications Day: We are members one of another*. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2014/may.index.2.html>.
- Hojsgaard, M. & Warburg, M. (2005). *Religion and Cyberspace*. London: Routledge.
- I can't go on: Ailing pope cuts short annual Christmas message at Vatican. (1995). Cable News Network. December 25, 1995. http://edition.cnn.com/WORLD/9512/sick_pope/index.html.

Jan Pavel II. (2022). *35th World Communications Day – Listening with the ear of the heart*. <https://www.vatican.va/>. 24 January 2001. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20010124_world-communications-day.html.

Jan Pavel II. (2002). *36th World Communications Day: Internet: A New Forum for Proclaiming the Gospel*. 24 January 2002. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20020122_world-communications-day.html.

Jan Pavel II. (2005). *Il rapido sviluppo*. 24 January 2005. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2005/documents/hf_jp-ii_apl_20050124_il-rapido-sviluppo.html.

Jan Pavel II. (2002). *36th World Communications Day: Internet: A New Forum for Proclaiming the Gospel*. 24 January 2002. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20020122_world-communications-day.html.

Meltzer, T. & Phillips, S. (2009). From the first email to the first YouTube video: a definitive internet history. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/technology/2009/oct/23/internet-history>.

Neumann, F. (2021). *There is room for technology in God's plan: the Pope's first female webmaster*. www.katholisch.de. <https://www.katholisch.de/artikel/28537-there-is-room-for-technology-in-gods-plan-the-popes-first-female-webmaster>.

O'Leary, S. D. (1996). Cyberspace as Sacred Space: Communicating Religion on Computer Networks. *Journal of the American Academy of Religion*: 781–808. <https://doi.org/10.2307/2686700> *Journal of the American Academy of Religion* 64 (4).

Statista – The Statistics Portal for Market Data: Twitter: heads of state with the most followers (2020). <https://www.statista.com/statistics/281375/heads-of-state-with-the-most-twitter-followers/>.

The Church and Internet. (2002). https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_church-internet_en.html.

Co se mění v komunikaci papežů s nástupem sociálních médií?

Abstrakt

Komunikační prostor a technologie se za posledních dvacet let hluboce proměnili. Změny zasáhly nejen do nových technologických možností, ale i do způsobu komunikace, který nové technologie bezpodmínečně provází. Světoví lídři včetně těch křesťanských rozšířili svou komunikaci do digitálního prostoru. V katolickém světě mluvíme o digitálním papežství a pozorujeme nárůst komunity sledující papeže na sociálních sítích. Naše studie se zabývá tím, jak se proměňuje v souvislosti s těmito změnami jazyk svatého stolce v textech, které se týkají médií a které vycházejí každoročně k Světovému dni sdělovacích prostředků. Výzkumný korpus se skládá z poselství posledních tří papežů od roku 1995, kdy vznikla doména vatican.va, až do roku 2022. Pomocí textové analýzy jsme dokázali, že kromě běžné změny terminologie, která většinou provází nástup nových technologií, se proměňuje i přístup papežů coby církevních autorit ke komunitě a proměňuje se i komunita, které jsou texty poselství určeny. Naše první zjištění bylo, že slovo „must“, které bylo hojně užíváno ve vzkazech do nástupu sociálních sítí, v posledních několika letech z textů úplně vymizelo. Následující článek se věnuje dalšímu zajímavému jevu spojenému s používáním osobních zájmen. Proměna používání zájmen zřejmě kopíruje diskurz nastolený agendou vatikánského dikasteria pro mediální komunikaci. Ta ale může odkazovat nejen k jinému přístupu ke komunitě, ale také ke změně paradigmatu ve společnosti a kultuře.

Klíčová slova: papežství; František; komunikace; média; teologie

Úvod

„Hlásejte evangelium, a pokud je to nutné, tak i slovy“ (František, 2019).

Náboženská poselství byla vždy šířena prostřednictvím médií. Ať už to byla kniha, ikona, freska, televize (Hjarvard, 2008). Prostor pro náboženskou komunikaci se v posledních desetiletích rozšířil i do virtuální roviny a zpopularizoval náboženství i mimo tradiční náboženské instituce. Způsob sebe prezentace světových autorit se mění. Setkání s náboženskou autoritou se uskutečňuje nejčastěji na základě „sledování“ každodenní komunikace na sociálních sítích. Papež František na Instagramu dává svým příznivcům možnost, aby sledovali jeho postoje

a myšlenky. Náboženská komunita je propojená prostřednictvím aplikací s činností a názory svého vůdce. Sociální sítě poskytují nový prostor a umožňují virtuální setkání daleko za hranicemi uzavřených náboženských společností. I když je v současnosti kladen obrovský důraz na vizuální prezentaci, my se zaměříme na méně viditelné, ale zásadní proměny v papežských textech. V tomto článku předkládáme výsledky výzkumu, který se zabýval proměnou jazyka v poselstvích papežů určených ke každoročnímu Světovému dni sdělovacích prostředků. Protože mediální revoluci posledních let spojujeme zejména s použitím internetu, zkoumáme dobu od roku 1995, kdy internet začaly používat ve větší míře společnosti a instituce a stal se postupně zásadním komunikačním prostorem. S nástupem sociálních sítí a internetu 2.0 se stal virtuální prostor nejnavštěvovanější svatyní na světě.

Obraz církve ve světě médií

Jsme svědky paradoxní kombinace vysoké pozornosti médií k náboženským otázkám ve veřejné sféře a pomalého, ale trvalého poklesu zájmu o organizované náboženství. Tento pokles nemusí být nutně synonymem úpadku náboženské víry jako takové, ale může být doprovázen vznikem nových individualizovaných forem náboženských představ a praktik. Výzkum náboženského chování v online prostoru se začal rozvíjet v devadesátých letech 20. století. Religiionisté, teologové a odborníci na mediální komunikaci si začali klást otázku, nakolik má nově vzniklé online chování dopad na offline život náboženských komunit a tím vytvořili základní diskurz výzkumu (Campbell, 2021, 1–2). Mediatizace náboženství (Hjarvard, 2008) se mění ve stejnou dobu, kdy sekularizace (Lincoln, 1994) vyvolává jak úpadek, tak i proměnu náboženských organizací, praktik a víry (Hjarvard, 2012). Široce používaný pojem sekularizace (Berger, 1966) se ukázal být nepřesný k popisu aktuálních trendů v náboženském životě a nově se i v sociologii náboženství hovoří spíše o deinstitucionalizaci náboženského života. Online formy náboženského chování ukazují na silný trend odklonu od offline komunity směrem k online deinstitucionalizovanému a individualizovanému způsobu náboženské praxe. Je proto zcela pochopitelné, že do tohoto prostoru vstupují i římsí biskupové, aby se stali aktivními tvůrci online náboženských komunit, respektive spolutvůrci této nové kultury (Benedikt XVI., 2009).

Vědci sledují proměnu způsobu náboženského prožívání závislou na otevření nového digitálního prostoru pro komunikaci. Heidi Campbell a další výzkumníci pojmenovávají několik vln, v kterých popisují proces integrace spirituálního prostoru do digitální skutečnosti (Campbell, 2019).

Náboženské rituály jsou provozovány, sledovány i prožívány online. V době, kdy je možné nekonečna množit informace a ukládat obrovské množství dat v podobě jedniček a nul, se kultura vrací svým způsobem na začátek křesťanství, kdy církve předávala základní náboženské myšlenky nejširší komunitě především promyšlenou obrazovou prezentací. Tak jako v prvních staletích vkládala křesťanská tradice zásadní poselství dovedně do tisíců kamínků raně křesťanských mozaik, dnes komunikuje s veřejností prostřednictvím mozaik složených z fotek na Instagramu. Katolický vůdce má tým „mozaikářů“, který tvoří mozaiku z „kamínků“ krátkých textů a fotografií. Mozaika je mediální prostředek raného křesťanství, který se v současnosti vrací jako virtuální možnost z úlomků sestavit obraz posvátného. Krátká poselství jsou pečlivě promyšlená a doprovází obrázky na Instagramu a dalších platformách. Papež František je na sociálních sítích jeden z nejsledovanějších světových vůdců. Jeho Twitter účet navštěvuje daleko více nekatolíků než katolíků (Narbona, 2016). Forma komunikace je zpopularizovaná a cílí daleko za hranice uzavřené komunity. Stejně jako na počátku křesťanství se jeho ideály šíří prostřednictvím příběhů vepsaných do „obrazů a mozaik“, které v současnosti prezentují hlavu církve na sociálních sítích. Technologie se vyvíjí rychle, mentalita lidí zůstává u osvědčených jistot. Šíření náboženských témat obrazem má tedy tradici od samých počátků křesťanství. Dříve se počítalo s negramotnou komunitou příjemců, kdy nejjednodušší cesta medializace myšlenky vedla přes obraz. Dnes sice lidé umí číst, ale obraz s krátkým textem, přesto zůstává hlavním zprostředkovatelem poselství. Ambivalentnost tohoto přístupu podtrhuje i nesourodé vnímání vlivu „nových médií“ představiteli církve. Přestože z oficiálních církevních textů vystupuje dlouhodobě podpora užívání nových komunikačních možností k evangelizaci, setkáváme se často s negativním postojem z řad církevní hierarchie (Downey, 2014). V neposlední řadě je zajímavý i fakt, že ač všichni tři papežové žijí v internetové éře a neváhají tento komunikační nástroj podporovat a využívat, ani jeden z nich to sám neumí a nedělá – má na to stále rostoucí tým specialistů. Dicasterium pro komunikaci sdružující od roku 2015 všechny mediální platformy Vatikánu má nejvyšší rozpočet ze všech vatikánských organizací (Tornielli, 2022).

Proměna sociálních vazeb – co se skrývá v textu?

My budeme proces změny komunikace vatikánských vůdců sledovat prostřednictvím zajímavých lingvistických jevů, které lze vysledovat v textech určených k Světovému dni sdělovacích prostředků. Ten byl vyhlášen po Druhém vatikánském koncilu jako první mezinárodní den vyhlášený Vatikánem. Ve vzkazech, které každoročně vycházejí na svátek sv. Františka Saleského (24. 1.), papežové reflektují vývoj médií a poskytují podněty k novým úvahám o médiích ve

vztahu k církvi. Zde se věnujeme textům posledních tří papežů, a to od roku 1995, kdy začala římskokatolická církev svou historii psát také na internetu. (V tento rok vznikla doména prvního řádu vatican.va.) Na proces změn ve společnosti souvisejících s nástupem virtuálního komunikačního prostoru se podíváme prostřednictvím textové analýzy zaměřené na obsah související s použitím zájmen. Budeme tak sledovat proměňující se vztah církevní autority a komunity.

Textovou analýzu oficiálních církevních textů v nedávné době provedl také Michele Martini, který se zaměřil na práci se slovy *masmédia*, *digitální média* a *nová média* a poukázal na to, jak se s pojmem pracuje nejen v poselstvích k Světovému dni sdělovacích prostředků, ale i v encyklikách a dalších oficiálních textech Vatikánu. Prokázal, že témata spojená s mediální problematikou stále více prostupují nejen texty k tomu primárně cílené, ale i další oficiální texty Vatikánu. Jeho studie potvrzuje rostoucí vliv médií pro komplexní komunikaci svatého stolce (Martini, 2022). S naším výzkumem souvisí i studie Williama McCormicka, který analyzuje zaměření komunikační strategie papeže Františka na lid. Nachází jisté populistické prvky v jeho projevech a poukazuje na jejich transformaci v něco konstruktivnějšího, než je politický populismus. Výzkum zájmen nám pomohla konceptualizovat kniha *The secret life of pronouns* od Jamese W. Pennebaker (2011).

Metodologie

Cílem našeho výzkumu je vyjasnit, jak se s nástupem digitálních médií mění komunikace nejvyššího představitele římskokatolické církve s komunitou a co se touto komunitou rozumí. Výzkumný korpus v tomto případě budou poselství papežů ke Světovému dni sdělovacích prostředků. Ta společně s jinými vzkazy k různým příležitostem vznikají pravidelně jednou za rok a dostupná jsou na stránkách vatican.va. Texty jsme vybrali od chvíle, kdy internet pro společnost začal znamenat výraznější změnu a Vatikán připravoval spuštění svých internetových stránek. Už jsme dříve popsali změnu přístupu papežů k oslovené komunitě, když jsme poukázali na ústup slova „muset“ v článku *Papežství v digitální éře – konec imperativu* (Müllerová & Franc, 2022). Mezi tím, co Jan Pavel II. i Benedikt XVI. slovo „must“ nebo „should“ běžně používají, František od jejich užití postupně upouští. Od roku 2018 se v poselstvích téměř nevyskytuje. (Viz tab. 1).

V kontextu synodálního procesu iniciovaného papežem Františkem je tento posun ve vyjadřovacích prostředcích současného římského biskupa třeba číst také jako možnou programovou změnu, která je součástí systémové změny v chápání autority v církvi. Vzhledem k rozsahu

tohoto textu, metodologickému i tematickému vymezení se této problematice nebudeme podrobně věnovat.

Kromě vymizení některých pojmů a vynoření pojmů jiných jsme po důsledném přečtení textů zaznamenali téměř neviditelnou, ale o to svým způsobem citelnější změnu ve vztahu autora k cílové skupině, a nejen to. Zdálo se, že nejen autor poselství se v časové ose proměňuje, ale i cílová skupina – obecnost, kterému jsou texty určeny – se v čase mění. Rozhodli jsme se texty už podruhé zkoumat, ale tentokrát z jiného úhlu pohledu.

Pro výzkum jsme zvolili obsahovou textovou analýzu. Všechny texty byly staženy z webu vatican.va a seřazeny chronologicky. Výzkum procházel několika stádii:

1. Fáze: Rešerše a stanovení hypotézy. Důsledné pročítání všech textů, hledání nových významů. V této fázi se vynořilo hodně témat, ale nás zaujala citelná změna v postoji k osloveným čtenářům. Koho papež oslovuje? Jakým způsobem to dělá? Po důkladném čtení se vynořila změna v užívání osobních zájmen. Co znamenají slova ONI – VY – MY a komu jsou určena. Kdo je to MY?
2. Fáze: Textová analýza pomocí SW NVIVO. Vynoření pojmů pomohl klasifikovat SW. Zvýšená citlivost k zájmenům nás vedla k tomu, abychom je vyjmuli z defaultně nastavených zakázaných slov v NVIVO. Analýza byla provedena z anglicky psaných textů. Přehled odkryl, v jakém množství a kde na časové ose se nacházejí zájmena ONI – VY – MY a jaký význam mají k ostatním slovům.
3. Fáze: Následuje manuálně provedená textová analýza zájmen a zasazení změn jejich užití do společenského kontextu. Výzkumná otázka zní: Proč a jak pracuje papež František v takové míře s pojmem MY?

Vzorovou analýzu použití zájmen najdeme v knize Pennebaker, kde detailně popisuje použití slova MY a co všechno může znamenat. Z jeho výzkumu je patrné, že používání slova MY u lídrů může mít velmi ošemetné konsekvence. Např. u Johna Kerryho – kandidáta na amerického prezidenta, kterému jeho poradci doporučili, aby na úkor slova JÁ častěji používal zájmeno MY, se po pozdější analýze prokázalo, že zvýšené užití MY mu ve volbách pravděpodobně nepomohlo, protože se s výrazem neztotožnil a používal ho uměle ve špatném vztahu ke komunitě. Naopak další Pennebakerův průzkum tisíců blogů na internetu prokázal, jak se mění ve společnosti četnost použití slova MY v momentě, kdy vzniká touha prokázat sounáležitost. Průzkum srovnal internetové blogy před a po 11. září 2001 a zjistil, že několik hodin po útoku na světové obchodní centrum v New Yorku se slovo JÁ v obrovské míře proměnilo na MY.

Protože největší změna v použití zájmen se stala v námi zkoumaných textech právě u tohoto slova, podívejme se ještě na to, jak Pennebaker charakterizuje významy MY v různých kontextech:

- **MY jako já a ty** – nejbližší spojení, které je velmi žádoucí, i když v některých kulturách (Japonsko, Korea) je takový postoj méně žádoucí – lidé nejsou v těchto národech nakloněni ztotožňovat se s větší skupinou a pociťují to jako nátlak.
- **MY a ty/vy** – MY charakterizuje vymezenou skupinu, která nezahrnuje oslovený subjekt.
- **MY myšleno jako ty** – MY je někomu adresováno, ale nezahrnuje mluvčího. Většinou, když je třeba něco udělat, ale mluvčí se chce zříct přímého požadavku. (Měli bychom něco udělat – myšleno: ty to udělej.)
- **MY jako já** – královské my. (My jsme se rozhodli udělit milost.)
- **Mlhavé MY** – většinou politické: např. Potřebujeme lepší budoucnost. Je těžké určit, koho všeho se toto MY týká (Pennebaker, 2011).

Specifikace použití zájmena MY nám bude nadále užitečná při teologickém zhodnocení důsledků této proměny a vyhodnocení, který model převládá a který potvrzuje hypotézu o proměně autority papežů a proměně komunity.

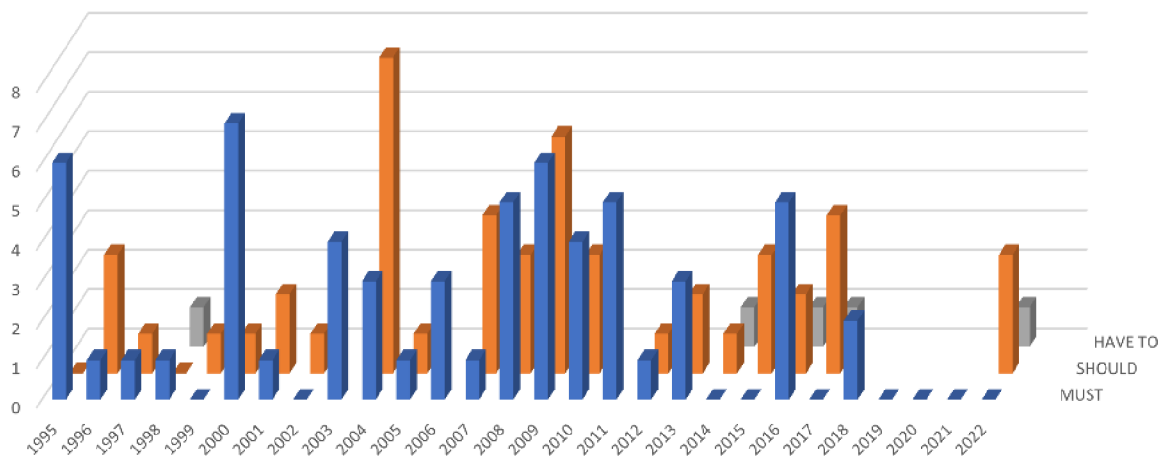
Výzkum

Výzkum probíhal ve dvou fázích. První výzkumná fáze ukáže, jak se v poselstvích papežů proměňuje množství osobních zájmen a jak stoupá důležitost osobních zájmen v poměru k ostatním použitým slovům. Ve druhé fázi jsme se zaměřili na zkoumání jejich významu z obsahové stránky.

Jak pracujeme s médii a jak média pracují s námi

První krok výzkumu navazuje na předchozí zjištění (Müllerová & Franc, 2022), že některá významově důležitá slova se z textů papežských poselství vytrácejí a některá slova přibývají. Největší změny jsme paradoxně nenašli v použití nových slov vztahujících se k moderním technologiím (Campbell, 2013), ale zaujala nás změna v užívání těch nejběžnějších slov. Když jsme sledovali v minulé studii imperativy, zjistili jsme, že slovo MUST se v některých listech u Františkových textů vytratilo nejen v případě poselství z mediální oblasti (Tabulka 1), ale při

kontrole jiných poselství jsme ověřili, že je toto rozhodnutí programové a vztahuje se i na další Františkovy texty. Přitom jeho předchůdce Benedikt XVI. použil např. v roce 2009 v textu poselství k Světovému dni sdělovacích prostředků 6x slovo MUST a 6x slovo SHOULD.

Graf 1 – Zastoupení slov MUST, SHOULD, HAVE TO v poselstvích k Světovému dni sdělovacích prostředků v letech 1995–2022

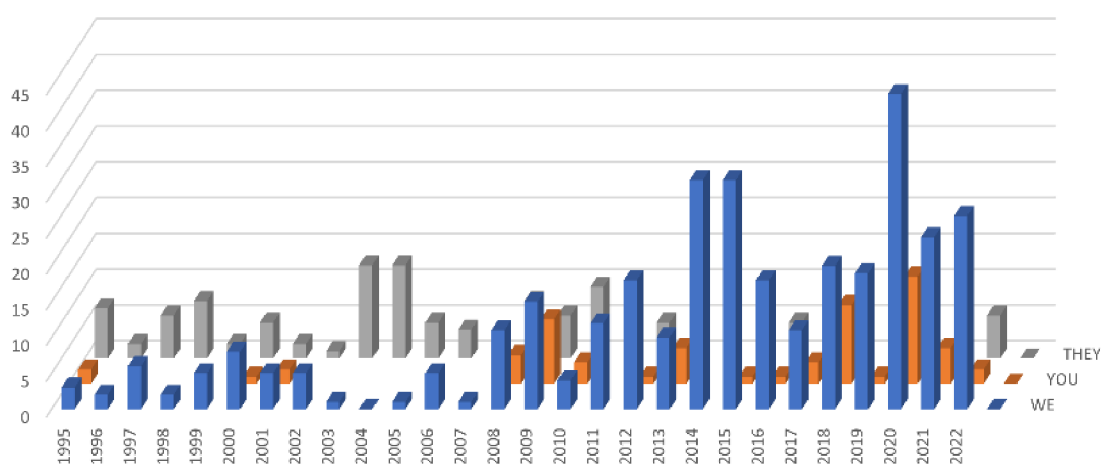
Jak můžeme vidět v tabulce, slovo MUST se v textech poslední 4 roky neobjevilo. Z tabulky je také patrné, že nejhustější výskyt slov MUST a SHOULD můžeme nalézt v období nástupu nových komunikačních platforem – sociálních sítí, po roce 2007. Tolik k našemu předchozímu výzkumu.

Zajímavá zjištění ohledně imperativu nás vedla k zamyšlení, jaké další změny v textu doprovází expanzi digitálního světa a přímo se dotýkají adresátů poselství. Jan Pavel II. na sklonku tisíciletí oslovuje duchovní správce a posílá po nich poselství zaměstnancům médií. Pro tuto etapu je charakteristické zájmeno ONI. Vzkazy jsou určeny „jim“. Typické je to u vzkazu z roku 1994, který v naší řadě textů ještě předjímá internetové téma a věnuje se televizi, jako největšímu zdroji informací. „*Televize je dnes hlavním zdrojem zpráv, informací a zábavy pro nespočet rodin, formuje jejich postoje a názory, hodnoty a vzorce chování.*“ (Jan Pavel II., 1994). Záměrně vybíráme typickou ukázkou z doby „předinternetové“ a hned pro srovnání uvádíme typické sdělení současných vzkazů: „*Pouze pokud budeme věnovat pozornost tomu, komu nasloucháme, čemu nasloucháme a jak nasloucháme, můžeme se zdokonalit v umění komunikovat, jehož podstatou není teorie nebo technika, ale ,otevřenost srdce, která umožňuje blízkost*“ (František, 2022a). Dvě citace se odlišují zejména dynamickým přístupem ke spolupráci. V devadesátých letech text odráží situaci v mediálním světě, kdy z jednoho centra (masmédií) informace putuje k velké komunitě (pasivní příjemci informací). Naopak současný text

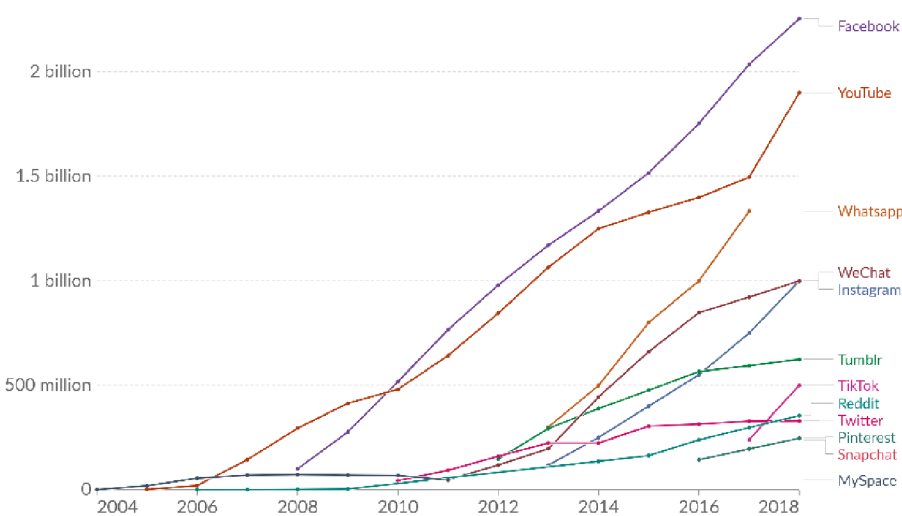
charakterizuje posun komunikace v médiích do roviny: všichni můžeme v mediálním prostoru komunikovat se všemi. Můžeme (a máme) aktivně ovlivňovat, jak komunikace bude vypadat.

Změna adresáta a cesta od ONI k MY

Příkladů, jak se věty ve třetí osobě postupně mění na věty v první osobě množného čísla je bezpočet. Navíc sledujeme postupně růst počtu zájmen. Na dvou následujících tabulkách si můžeme všimnout, že doba, kdy se zvyšuje počet osobních zájmen, přímo koreluje s dobou, kdy se stávají sociální média dominantní ve světové komunikaci.

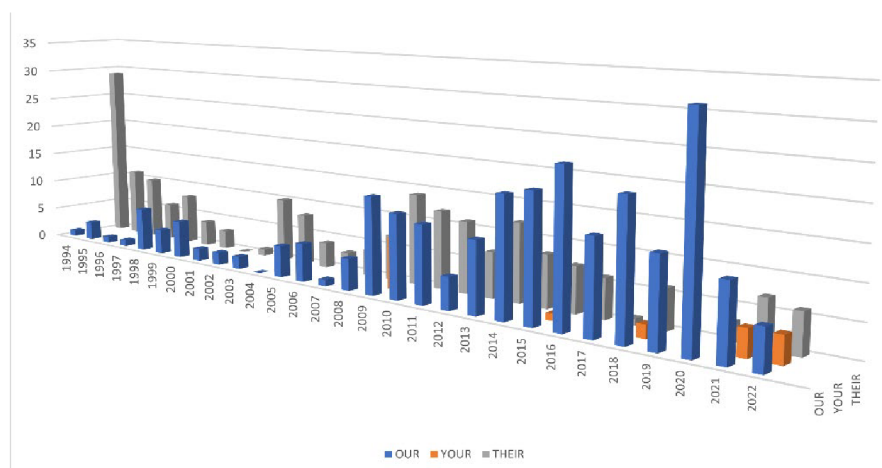

Graf 2 – Zastoupení osobních zájmen v poselstvích k Světovému dni sdělovacích prostředků v letech 1995–2022

Graf 3 – Počet uživatelů sociálních sítí v letech 2004–2018 (Statista)

Jak je zřejmé s *word cloudu*, klíčovými slovy jsou slovní spojení o naslouchání příběhu. *Poslouchat* příběh – to je něco, co se nám spojuje blíže s výzvou MY a NAŠE, je to něco, co všichni dokážeme a děláme rádi. Vede nás to k tomu podívat se ještě na množství přivlastňovacích zájmen a vidíme, že tabulka kopíruje proces, který nastal u zájmen osobních:

Graf 4 – Zastoupení přivlastňovacích zájmen v poselstvích k Světovému dni sdělovacích prostředků v letech 1995–2022

Zájmeno OUR s nástupem sociálních sítí výrazně posiluje. Slova WE a OUR se dostávají na první místa ve vzkazech v době, kdy mnoho studií popisuje osamělost, individualizaci a osobnění zapříčiněná pobytem na sociálních sítích (Berezan, 2019).

Jan Pavel II.

Nyní provedeme detailnější analýzu toho, v jakém významu se zájmena postupně používají a jak se jejich význam mění ve vztahu k adresátům vzkazů. Vybrali jsme z textů věty, ve kterých se vyskytuje jakékoliv osobní zájmeno ve vztahu k adresátům, a hledali jsme postupnou proměnu oslovení. U Jana Pavla II. se často objevují texty, které vyzívají někoho k něčemu, ale přímo ho neoslovuje. Poselství je pravděpodobně adresováno kněžím, kteří je mají předat dále. Zde je příklad z „televizní éry“ (Rok 1994 byl rok rodiny a vzkaz se týká tématu Rodina a televize):

Rád bych zdůraznil zejména odpovědnost rodičů, pracovníků a pracovník v televizním průmyslu, veřejných autorit a těch, kteří se starají o pastorační a výchovné povinnosti v církvi. V jejich rukou leží moc učinit z televize stále účinnější nástroj, jak pomáhat rodinám plnit jejich úlohu jako síly pro morální a sociální obnovu (Jan Pavel II., 1994).

Ve stejném vzkazu z roku 1994 se 4x objevuje, že „*rodiče by měli*“, několikrát by měli něco udělat autority nebo televizní zaměstnanci. Vždy je úkol směřován na ONI. Ve vzkazu by ONI měli udělat něco 12x. Ani jednou by neměl někdo něco udělat jako JÁ, VY nebo MY.

Nejinak je tomu i následující rok:

Ti, kdo pracují v citlivé oblasti kinematografie, musí jako komunikátoři zůstat otevření dialogu a realitě, která je obklopuje. Musí se zavázat, že budou svými filmy upozorňovat na nejdůležitější skutečnosti... (Jan Pavel II., 1995)

Opět se setkáváme s imperativem – úkolem pro někoho, komu toto poselství je třeba předat. Papež zde nestanovuje konkrétního adresáta. Zájmeno MY a VY se sice v textu objevuje, ale nevztahuje se k oslovení nikoho nebo je součástí citátu z Bible. V roce 1996, kdy je téma poselství věnované roli žen ve společnosti, chybí opět jakékoliv oslovení (pokud nebudeme počítat oslovení na začátku vzkazu „*Dear Brothers and Sisters*“):

Naštěstí roste přesvědčení, že ženy musí být schopné hrát jejich roli v závažných problémech společnosti a její budoucnosti (Jan Pavel II., 1996, 4).

Ženy samy mohou udělat mnoho pro lepší zacházení s ženami v médiích: podporou mediální výchovy, tím, že budou učit ostatní, zejména své rodiny...

Kromě toho se ženy mohou a měly by se připravovat na odpovědné a tvůrčí pozice v médiích... (Jan Pavel II., 1996, 8).

V následujícím roce 1997 se setkáváme poprvé s konkrétnějším plurálem MY:

Spolupráce také znamená, že přicházíme lépe poznat jeden druhého. Vztahy mezi církví a médii mohou být někdy narušeny vzájemným nepochopením, které plodí strach a nedůvěru. Je pravda, že církevní a mediální kultura jsou rozdílné; někdy je to opravdu velký kontrast (Jan Pavel II., 1996, 8).

Pokud se podíváme na výše uvedené kategorie MY Pennebaker, jasně vidíme, že zde máme příklad kategorie MY a ONI. Tedy církev je zcela jiná komunita než média, dokonce je staví autor proti sobě.

Ve vzkazu z roku 1999 vidíme posun k dynamickému pojetí oslovení MY. Změna nastává v tom, že statické MY, které charakterizuje *MY jako označení komunity*, se stává dynamičtější *MY, kteří jsme schopni společné aktivity*. Poprvé ve sledovaném období WE come and WE must:

Na cestě lidského hledání se církev chce spřátelit s médii, protože ví, že každá forma spolupráce bude pro dobro všech. Spolupráce také znamená, že se přicházíme lépe poznávat (Jan Pavel II., 1999).

Musíme zvěstovat dobrou zprávu všem, kdo jsou ochotni naslouchat (Jan Pavel II., 2000).

Stále hraje roli imperativ a stále jsme na úrovni MY a ONI (v tomto případě ti, kteří jsou ochotni naslouchat). Od roku 2001, kdy se ve vzkazech poprvé objevuje informace o internetu a kdy vyšly dva speciální texty Vatikánu o internetu (Pontifical Council for Social Communications, 2002) se mění i papežův přístup v osloveních. Pořád jde o MY a imperativ: „*Ve skrytu svého srdce jsme naslouchali Ježíšově pravdě; nyní ji musíme hlásat ze střech domů.*“ Dále v textu návrat k ONI: „*... křesťanští komunikátoři mají prorockou úlohu, úkol, povolání: vystupovat proti falešným bohům a modlám dneška – materialismu, hédonismu... Především mají povinnost a výsadu hlásat pravdu – slavnou pravdu o lidském životě*“ (Jan Pavel II., 2001).

Následující rok 2002 se objevuje poprvé otázka, jak můžeme něco společně udělat:

Jak můžeme zajistit, aby informační a komunikační revoluce, jejímž hlavním motorem je internet, působila ve prospěch globalizace lidského rozvoje a solidarity, což jsou cíle úzce spojené s evangelizačním posláním církve? (Jan Pavel II., 2002).

Sledujeme MY spojené s otázkou a nejistotou. MY, které Pennebaker charakterizuje jako MY přicházející ve chvíli spojené s krizí. Za devět let, které prozatím sledujeme ve vzkazech, se ani jednou papež neptal, jak něco uděláme společně. Ptá se na to v tuto přelomovou chvíli, kdy je jasné, že internet a nová struktura komunikace přinese něco tak nového a převratného, jako byl v historii např. knihtisk. Zároveň je otázka na NÁS jako na církev. Tímto zajímavým novým vztahem MY ve vzkazech Jana Pavla II. končí. V dalších textech už se MY objevuje jen sporadicky a v neadresném významu např. „čteme“. Zajímavé je, že stejně tak slovo internet až do konce pontifikátu Jana Pavla II. ve vzkazech nenajdeme.

Možná je náhoda, že poslední MY ve smyslu dynamickém je otázka na to, jestli máme možnost obstát v novém prostoru internetu, nicméně to podporuje teorii Pennebaker, že ve chvíli, kdy přichází vnější nejistota a nebezpečí, mají komunity tendenci se semknout a projevuje se to větším výskytem slova MY (Pennebaker, 2011).

Benedikt XVI.

Se začátkem pontifikátu Benedikta XVI. se použití zájmen nijak výrazně nemění. Změna nastává kolem let 2008 a 2009, kdy se současně celosvětově zvedá klientela tehdy nových sociálních sítí. V textu věnovaném novým technologiím najdeme tato slova:

Když zjistíme, že jsme přitahováni k jiným lidem, když se o nich chceme dozvědět více a dát o sobě vědět, reagujeme na Boží volání – volání, které je vtisknuto do naší přirozenosti jako bytostí stvořených v souladu s Bohem, Bohem komunikace a společenství.

Touha po propojení a instinkt pro komunikaci, které jsou tak zřejmé v současné kultuře, jsou nejlépe chápány jako moderní projevy základního a trvalého lidského sklonu přesahovat sebe sama a hledat společenství s druhými. Ve skutečnosti, když se otevíráme druhým, naplňujeme tím svou nejhlubší potřebu a stáváme se plněji člověkem (Benedikt XVI., 2009).

Máme zde poprvé možnost sledovat zájmeno MY ve vztahu MY mezi sebou – JÁ a TY. Skupina MY není ohraničená funkcí, hodnotí ani sounáležitostí k nějaké skupině. Potřeba komunikace mezi NÁMI je propojená s Božím záměrem. Pisatel zde nestaví nic proti sobě. Je to první MY ve smyslu nejužšího společenství JÁ a TY a text popisuje komunikaci prostřednictvím nových technologií, tedy paradoxně na dálku.

O dva roky později se opakuje podobný model, jako jsme objevili u Jana Pavla II. Náhlý nárůst MY a zároveň nejistota, otázky. MY je spojováno s nebezpečím. (V roce 2011 se MY v textu objevuje 12x.)

...prožíváme období rozsáhlých změn v komunikaci, kulturní transformaci.

...jsme konfrontováni s mimořádným potenciálem internetu a složitostí jeho využití.

Hrozí nebezpečí, že budeme méně přítomni těm, se kterými se setkáváme v každodenním životě? Existuje riziko, že budeme více rozptýlováni, protože naše pozornost je roztržena a pohlcena jiným světem, než ve kterém žijeme? Máme čas kriticky přemýšlet o svých rozhodnutích a rozvíjet skutečně hluboké a trvalé lidské vztahy? (Benedikt XVI., 2011)

O rok později se zájmeno MY vyskytuje ve vzkazu 18x – to je během Benediktova pontifikátu nejvyšší číslo. Paradoxně je nejvyšší počet MY spojen s tématem ticha. Jak víme z jiných studií, téma ticha bylo pro Benedikta charakteristické (Blanco, 2018):

V tichu jsme schopni lépe naslouchat sami sobě a porozumět si; rodí se myšlenky a získávají hloubku; jasněji chápeme, co chceme říci a co očekáváme od druhých; a vybíráme si, jak se budeme vyjadřovat. Mlčením umožňujeme druhému mluvit, vyjádřit se; a vyhneme se tomu, abychom byli vázáni pouze na svá vlastní slova, aniž bychom si je dostatečně ověřili (Benedikt XVI., 2012).

V průběhu Benediktova pontifikátu se v textech zásadně proměnila rétorika z ONI na MY. Stalo se tak v letech, kdy zaznamenala sociální media světový boom. Slovo MY u něj má poprvé význam MY jako komunita překračující hranice MY-církevní hodnostáři, MY-katolíci i MY-věřící. Nijak na to neupozorňuje, ale zároveň sám komunitu nijak neohraničuje a nestaví ji proti jiné komunitě. Hranice MY se zde stala hranicí široké komunity lidí, přičemž zůstala adresnost, a pojem se neztratil v balastu MY, v kterém se nikdo nenajde, jak tomu někdy bývá například u politických předvolebních řečí.

František

Hned první slova prvního vzkazu papeže Františka jsou charakteristická pro jeho rétoriku, která zahrnuje MY s významem „všichni jsme na jedné lodi.“

Žijeme ve světě, který se stále více „zmenšuje“, a proto se zdá, že je pro nás všechny snazší být sousedy. (František, 2014).

První věta obsahuje určení, kdo je to MY. Jsou to „všichni“ ve stále se zmenšujícím světě. Hned v této první větě je obsaženo, že snazší je nerozdělovat se, další velké téma Františka. A hned v prvním odstavci je naznačeno, jak je důležité semknout se ve světě, který není tak úplně přívětivý. Zájmeno MY se objevuje 32x v prvním i v druhém Františkově vzkazu. František se identifikuje s touto skupinou MY. Celý text je ve znamení MY. Připomeňme si word cloud, který má u Františka WE v samém centru. Z textů se vynořují tři silná témata:

- MY jako komunita
- technologie, jako výzva k evangelizaci
- technologie jako nepřítel

Technologie se objevují v protipólních polohách u Františka velice často a podle výzkumu Martiniho je dokonce u Františkových textů silící negativní sentiment ve vztahu k médiím. Je výraznější než u jeho dvou předchůdců (Martini, 2022). Když si tyto fakta postavíme vedle obrovské mediální expanze, která se Františkovi povedla na sociálních sítích, vzniká zajímavá otázka. Co mají tyto tři motivy společného?

Pojďme se nyní věnovat tomu, jaký význam může mít zájmeno MY. Z mnoha výzkumů Pennebakerova vyplývá, že zájmena MY a NAŠE začnou v komunikaci razantně přibývat v krizové situaci, když je třeba se semknout. Dokládá také, že pokud taková krizová situace přijde, lidé jsou nejen schopní lépe se propojit navzájem, ale dokážou být také odolnější proti vnějším vlivům. Z mnoha příkladů vyplývá, že lídrům, kteří v krizové situaci uměli adekvátně pracovat s pojmy JÁ – MY – NAŠE, se v průběhu krize zvýšila oblíbenost v dané komunitě. Můžeme aplikovat tuto teorii i na přístup papežů k současné sociální situaci procházející po hranici fyzického a digitálního náboženského prostoru? Je možné, že změnu oslovení provází krizová zátěž? Je tento posun projevem krizové komunikace?

Od roku 2008 se v poselstvích často setkáváme s výzvou, abychom se zapojili do virtuálního prostoru, a to v různých formách komunikace a evangelizace. V roce 2019 se naopak v názvu vzkazu objevuje výzva po návratu ze sítí do lidské komunity: „*Jsme údy jedni druhých (Ef 4,25). Od společenství sociálních sítí k lidskému společenství*“. Internet je dále v textu několikrát spojován s nebezpečím (František, 2019).

Pojďme uvést několik příkladů z dějin, kdy společenští vůdci měli silnou promluvu ve chvíli ohrožení a potřeby větší sounáležitosti a použili sugestivní vyjádření pospolitosti za pomoci zájmena MY:

Přestože rozsáhlé oblasti Evropy a mnohé staré a slavné státy padly nebo mohou padnout do spárů gestapa a všech odporných aparátů nacistické vlády, my neochabneme ani nezklameme. Budeme pokračovat až do konce. Budeme bojovat ve Francii, budeme bojovat na mořích a oceánech, budeme bojovat s rostoucím sebevědomím a rostoucí silou ve vzduchu, budeme bránit náš ostrov, ať to stojí, co to stojí. Budeme bojovat na plážích, budeme bojovat na přistávacích plochách, budeme bojovat na polích a v ulicích, budeme bojovat v kopcích; nikdy se nevzdáme ... (Churchill, 1940).

S touto vírou budeme schopni vytesat z hory zoufalství kámen naděje. S touto vírou budeme schopni proměnit třesoucí se rozpory našeho národa v krásnou symfonii bratrství.

S touto vírou budeme schopni společně pracovat, společně se modlit, společně bojovat, společně jít do vězení, společně se postavit za svobodu s vědomím, že jednoho dne budeme svobodní (King, 1963).

A podívejme se, kolik společných rysů můžeme najít v textech papeže Františka:

Když slavíme památku lásky, která nás stvořila a spasila, když vkládáme lásku do svých každodenních příběhů, když do tkaniny našeho dne vetkáme milosrdenství, tehdy začínáme novou kapitolu. Nezůstaneme zapleteni do lítosti a smutků nemocných vzpomínek, věznicích srdce, ale když se otevřeme druhým, otevřeme se vizi Vypravěče. (František, 2020).

Nacházíme několik podobných prvků v textu:

- MY jako silná komunita, která má společné téma.
- Narativní přístup ke změně – co MY společně uděláme?
- Lyrické a poetické prvky použité ve chvíli, kdy čtenář/posluchač očekává nejvyšší důležitost.
- Z krizové situace se můžeme dostat společně – jsme to MY, kdo se z ní dostane.
- MY jako komunita se vztahuje také k transcendentální skutečnosti, která je vždy přítomná.

My jako komunita je charakterizována vzájemným nasloucháním (listening), komunikací a dialogem.

Vzkazy z posledních dvou let na sebe navazují tematicky. V roce 2021 byl vzkaz věnován zraku a následně v roce 2022 sluchu. U obou textů pokračuje výzva k osobnímu setkání:

„Jděte a dívejte se“ je nejjednodušší způsob, jak se seznámit s danou situací. Je to nejupřímnější zkouška každého poselství, protože abychom poznali, musíme se setkat, nechat člověka přede mnou promluvit, nechat jeho svědectví, aby mě oslovilo (František, 2021).

Skupina MY se proměňuje od nejširšího pojetí celé společnosti k menším skupinám. MY se vrací k intimnímu JÁ a TY. Idea spojené společnosti prostřednictvím virtuálních sítí se mění na nutnost osobního setkání. Jít se podívat na reálnou situaci, naslouchat osobně a srdcem, setkat

se fyzicky – bez prostředníků a o tom podávat zprávu do médií: „*Nic nenahradí, když vidíte věci na vlastní oči*“ (František, 2021), to je hlavní motiv posledních dvou vzkazů. Častěji se také objevuje MY jako církevní komunita. („*Listening to one another in the Church*“) (František, 2022a).

Vývoj pojetí MY od spojení ve virtuální síti až po návrat k osobnímu MY ohraničené komunity souvisí blízce i s pozitivním či negativním vztahem k sociálním sítím, který se ve vzkazech vyskytuje. Jak naznačuje studie Michela Martiniho (2022), Benedikt XVI. mluvil o digitálních médiích pozitivně nebo neutrálně. U Františka se setkáváme postupně více s negativním postojem. Stejně tak skupina MY, která se v textech zrodila s nástupem sociálních sítí a rostla ve smyslu MY všichni, se postupně zpět ohraničuje na skupinu MY, kteří přísluší k určité komunitě. (*My, křesťanští novináři; lidi každé generace, kteří znají Příběh příběhů etc.*) Virtuální a nejširší MY se postupně vrací k jasněji pojmenovanému a ohraničenému MY a tento proces přímo koreluje s vyšší obezřetností ve vztahu církve k sociálním médiím. Římskokatolická církev využila svůj potenciál a znásobila svoji aktivitu v médiích, Vatikán se v posledních letech více zabývá mediální komunikací i mimo texty věnované specificky tomuto tématu a problematika sociálních sítí se ukazuje jako nejednoznačná, riskantní a potencionálně nebezpečná. Od výzev, abychom se MY nebáli vstoupit do virtuálního prostoru a MY šířili evangelium prostřednictvím sítí, se texty posunuly k osobnímu a fyzickému setkání MY mimo média. Slovo *média* se vytratilo z centra důležitých slov. Naslouchání a MY zůstává v centru. (Obr. 3) Proces ukotvení zájmena MY jako nejužší vazby v komunitě tematicky odkazuje k papežově snaze po synodálním procesu, po vedení církevního společenství synodální cestou.

Když se podíváte zpětně na pět typů MY, pouze TY a JÁ je skutečně osobní a pomáhá upevnit nebo potvrdit pouto mezi mluvčím a posluchačem. Ostatní čtyři formy MY staví mezi účastníky rozhovoru bariéru. Není překvapivé, že tak jak lidé stoupají ve společenské hierarchii, používají častěji distanční formy MY (Pennebaker, 2011).

Pokud se zaměříme na možnost, že potřeba a rozvoj komunity podporována použitím zájmena MY může indikovat krizový proces, který nastal v církvi se změnou systému komunikace i s dalšími tématy, jež mohla po roce 2008 iniciovat krizové procesy, musíme se také podívat, jak papež František hovoří o krizi. Když bychom se podívali, jak pracuje František se slovem „krize“, zjistíme, že se u něj ve větší míře objevuje až mnohem později po změně diskurzu v poselstvích. Každopádně je téměř vždy provázeno zájmenem MY nebo NAŠE. Krizovou komunikaci používá, aniž by hovořil o krizi. Tak tomu bylo i v dopise německým biskupům před

započetí synodálního procesu, kdy implicitně text reaguje na krizové situace v postoji německé katolické církve, ale slovo krize se na devíti stránkách dopisu neobjevuje ani jednou. Zato se setkáme s důrazem na komunitní sounáležitost:

Víme, že žijeme nejen v době změn, ale i ve změně doby, která vyvolává nové i staré otázky, jimiž je správné a nutné se zabývat (František, 2019b).

Zajímavé je, že na přelomu desátých a dvacátých let se s pojmem „krize“ setkáváme častěji, a to jak v kontextech spojených s pandemií, ekologií, tak ve vztahu k náboženství, církvi a víře. Opět je zde kladen důraz na komunitu a sounáležitost:

Krize se může stát příležitostí k evangelizaci, k novému hlásání smyslu našeho lidství, našeho života a tohoto světa, ve kterém žijeme (František, 2022b).

Vypadá to, že kolem roku 2020 se papež František pustil otevřeně do komunikace krize. To už je ale na další výzkum. Každopádně zde nabízíme možnost, že první znak krizové komunikace papežského stolce je zašifrován do skrytého života zájmen, máme-li použít název pennebakerovy knihy.

Diskuse

Prokázali jsme, že původní oslovení používané na přelomu tisíciletí, které je adresováno lídrům a církevním autoritám a vyzívá je k předání zpráv do komunit, (ve smyslu: „řekněte jim, aby udělali něco“) se se začátkem nástupu webu 2.0 mění stále více na oslovení MY. Zároveň zjišťujeme, že pokles frekvence používání sloves MUSET a MĚLO BY SE přichází až s nástupem papeže Františka a u Benedikta XVI. pozorujeme prolnutí používání těchto imperativů s nástupem zájmena MY.

Od roku 2008 tedy zaznamenáváme změnu v používání zájmen u nejvyšších autorit katolické církve. A ve stejném roce vzniká například platforma FaceBook. Sociální sítě od tohoto roku neustále strmě rostou, přičemž charakteristický znak pro web 2.0 je decentralizace médií.

Důvodu, proč se mění systém oslovení v poselstvích, může být samozřejmě několik:

1. Mění se papežův mediální poradce (ghostwriter).

2. Nejsme schopni zjistit, které roky a jak ovlivňují či připravují texty papeže poradci z jeho okolí. Přesto se domníváme, že toto nebude hlavní vliv na změnu námi sledovaných faktorů. Jedním z důvodů je, že se vlivy a znaky textu postupně prolínají v jisté kontinuitě pontifikátu jednotlivých papežů. Nenacházíme jasný předěl mezi koncem použití imperativu a změnou v používání zájmen. Dále pak vyjadřování v poselstvích k Mezinárodním dnům sdělovacích prostředků úzce souvisí s cíli jednotlivých papežů a jejich směřováním.
3. Mění se systém předávání poselství.
4. Technologický pokrok má nepochybně vliv na způsob komunikace v poselstvích papežů. Dokud se šířila poselství jen tiskovou formou, byla jen malá pravděpodobnost, že se dostanou k širokému publiku a logicky tak byla adresována církevním lídrům, tedy osobám zastávajícím církevní úřad spojený s jistou měrou autority. Přesto i tento bod neodpovídá časově změně přístupu k adresátům. K internetovému poselství se široká komunita adresátů mohla dostat mnohem dříve, než s příchodem webu 2.0 a s nástupem sociálních sítí v roce 2008.
5. Používání zájmen kopíruje komunikaci webu 2.0
6. Je velmi pravděpodobné, že s nástupem sociálních sítí, kde je jedním z hlavních rysů decentralizace komunikace, se mění i komunikace papežského stolce. Procházíme třemi vzorci médií od komunikace „z centra od jednoho ke všem členům“, přes komunikaci „od jednoho k jednomu“ až ke komunikaci „všichni komunikují směrem ke všem“. Od roku 2008, kdy se začíná ve velkém měřítku uplatňovat komunikace „všichni komunikují směrem ke všem“ na sociálních médiích je patrný i v textech papežských poselství jednoznačný zlom. Je to proces tzv. „demokratizace médií“, který vyžaduje změnu komunikace směrem k MY a je tedy pro posun v papežské komunikaci nejsnadnějším vysvětlením.
7. Změna komunikace může provázet krizové období.

Z několika výše zmíněných studií jsme srovnáním zjistili, že velký nárůst zájmena MY byl zaznamenán ve spontánních projevech komunit bezprostředně reagujících na krizi a může se tak také projevat strategie krizové komunikace papežského stolce. To by mohlo indikovat touhu upevnit společenství a překonat krizi. Krizové řízení komunikace papežského stolce od roku 2008, kdy se jev se zájmeny prokazatelně objevuje, může zahrnovat hned několik témat, která v letech, kdy nastupovaly sociální sítě, současně eskalovala. Je to například téma obětí sexuálního zneužívání, které se na přelomu prvního a druhého desetiletí dostalo do centra pozornosti evropských médií (Pew Research Center, 2010), ale i téma ztráty jistoty

institucionálního náboženství s nástupem virtuálních komunit a sociálních vazeb (Tsuria, 2021). Zájmena prochází v textech rozhodně velkou proměnou, která není závislá na personálním obsazení dikasteria pro komunikaci a jeví se, že tato nenápadná slova mohou predikovat krizovou komunikaci daleko dříve, než se o ní začne hovořit a psát explicitně.

Cílem článku je analyzovat poselství římských biskupů ve vztahu k proměnám náboženského chování v online a offline prostoru. Shora prezentované výsledky je třeba interpretovat v kontextu kontinuity a diskontinuity pontifikátu jednotlivých papežů. Důraz papeže Františka na formování komunity v měnících se podmínkách současného (digitálního) světa je úzce spojen s aktuálně probíhajícím synodálním procesem v církvi, který papež František stanovil jako jedno z klíčových témat svého pontifikátu. Papež František to při zahájení Synodálního procesu vyjádřil v úvodu své promluvy slovy:

Synodální církev je církev, která naslouchá a která si uvědomuje, že naslouchání je víc než pouhé slyšení. Je to vzájemné naslouchání, v němž se každý může něco naučit. Věřící lid, kolegium biskupů, římský biskup: všichni naslouchají jeden druhému a všichni naslouchají Duchu svatému, Duchu pravdy (J 14,17), aby poznali, co říká církvim (Zj 2,7). Aby na závěr dodal, že „naš pohled se vztahuje také na celé lidstvo“ (František, 2015).

Důraz na nový způsob komunikace uvnitř církve i vně církve v rámci synodálního procesu je anticipován shora popsanou kontinuitou proměny komunikace římských biskupů. Ukazuje se tak, že neteologické vědecké disciplíny, které analyzují aktivity církve, mohou poukázat na důležité implicitní a dosud nepojmenované pastorační a teologické trendy uvnitř církve. Naslouchání světu a četba znamenají dobu, mezi které můžeme řadit i fenomén *digital religion*, se ukazuje jako zcela klíčové k včasnému a zřejmě i hlubšímu porozumění současné reakce papeže Františka na komunikační krizi uvnitř církve (Campbell & Tsuria, 2022).

Pro další výzkum však zůstává klíčová otázka, zda se v případě ztráty imperativu i proměny používání zájmen při oslovení komunity jedná o strategické rozhodnutí vycházející z teologické nebo teologicko-pastorační úvahy. Církev je božsko-lidská skutečnost a kultura lidí dané doby je vždy nedílnou součástí jejího života. Je tu proto i možnost, že se v tomto případě může jednat o projev prorůstání církve současnou novou kulturou, která s sebou nese i změnu komunikačního stylu.

Na základě této krátké výzkumné studie nejsme schopni jednoznačně určit, kde se nachází hlavní impulzy vedoucí k této změně. Budou součástí dalšího výzkumu. Pokud se jedná

o strategické rozhodnutí, tak je také možné, že toto rozhodnutí může být změněno a proces ztráty imperativu i proměny identifikace autority a komunity je reversibilní. Pokud se jedná o kulturní posun způsobený moderními technologiemi, potom je velmi pravděpodobné, že bude tento komunikační styl stále dominantnější i uvnitř církve.

Nicméně je zcela jisté, že změna komunikace uvnitř i vně církve s sebou přináší i změnu v procesu etického rozhodování. Radikální proměna vztahu náboženské autority ke komunitě a proměna komunikace uvnitř komunity promění i rozhodovací procesy v oblasti etiky. I tato otázka bude předmětem dalšího výzkumu.

Literatura:

Benedict XVI. (2009). *New Technologies, New Relationships. Promoting a Culture of Respect, Dialogue and Friendship*. Message for the 43rd World Communications Day, May 24, 2009. Vatican.va

Benedict XVI. (2011). *Truth, Proclamation and Authenticity of Life in the Digital Age*. Message for the 45th World Communications Day. Vatican.va

Benedict XVI. (2012). *Silence and Word: Path of Evangelization*. Message for the 46th World Communications Day. Vatican.va

Berezan, O., A. Krishen, and A. Jenveja. (2019). *Loneliness and Social Media: The Interplay of Physical and Virtual Social Space*. In *Marketing and Humanity: Discourses in the Real World*, 48–67. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Berger, P. L., and T. Luckmann. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. 1st ed. New York: Doubleday & Company.

Blanco, P. (2018). Words and Silence: The Relationship between Benedict XVI and the Media. *Church, Communication and Culture*, 3(2), 87–105.

<https://doi.org/10.1080/23753234.2018.1478228>

Campbell, H. (2013). *Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds*. London: Routledge. Available from <https://hdl.handle.net/1969.1/187891>

Campbell, H. A., and R. R. Tsuria. (2021). *Digital Religion: Understanding Religious Practice in Digital Media*. 2nd ed. London: Routledge.

Campbell, H., and A. Vitullo. (2019). Popes in the Digital Era: Reflecting on the Rise of the Digital Papacy. *Problemi dell'informazione. Rivista quadrimestrale*, 44(3), 419–442.

<https://doi.org/10.1445/95658>

Churchill, W. (1940). *We shall fight on the beaches*. Speech of June 4, 1940. International Churchill Society

Downey, A. (2014). *Religious affiliation, education and Internet use*. arXiv.org. March 21, 2014.

Esteves, J. A. (2021). Crises are signs that church is still alive, pope says. *National Catholic Reporter*, <https://www.ncronline.org/news/vatican/francis-chronicles/crises-aresigns-church-still-alive-pope-says>

František. (2014). *Communications at the Service of an Authentic Culture of Encounter*. Message for the 48th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20140124_messaggiocomunicazioni-sociali.html

František. (2015). *Ceremony commemorating the 50th Anniversary of the Institution of the Synod of Bishops*. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/october/documents/papa-francesco_20151017_50-anniversario-sinodo.html

František. (2019). Address of His Holiness Pope Francis to Employees of the Dicastery for Communication on the Occasion of the Plenary Assembly. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190923_dicastero-comunicazione.html

František. (2019a). *To Employees of the Dicastery for Communication on the Occasion of the Plenary Assembly*. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/september/documents/papa-francesco_20190923_dicastero-comunicazione.html

František. (2019b). *Letter of the Holy Father Francis to the Pilgrim People of God in Germany*. <https://www.plenarycouncil.catholic.org.au/wp-content/uploads/2019/08/LETTEROF-THE-HOLY-FATHER-FRANCIS-to-Church-in-Germany.pdf>

František. (2020). *That You May Tell Your Children and Grandchildren' (Ex 10:2). Life Becomes History*. Message for the 54th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20200124_messaggio-comunicazioni-sociali.html

František. (2021). ‘*Come and See*’ (*Jn 1:46*). *Communicating by Encountering People Where and As They Are*. Message for the 55th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20210123_messaggio-comunicazioni-sociali.html

František. (2022a). *Listening with the Ear of the Heart*. Message for the 56th World Communications Day, <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/20220124-messaggio-comunicazioni-sociali.html>

František. (2022b). *Crisis an opportunity for evangelisation: Pope Francis meets with participants in the International Conference on the Global Education Pact*. Vatican News. <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2022-06/pope-francis-crisis-an-opportunity-for-evangelisation.html>

Hjarvard, S. (2008). The Mediatization of Religion: A Theory of the Media as Agents of Religious Change. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook*. 6(1), 9–26. <https://doi.org/10.1386/nl.6.1.9/1>

Hjarvard, S. (2012). Three Forms of Mediatized Religion: Changing the Public Face of Religion. In *Mediatization and Religion: Nordic Perspectives*, edited by S. Hjarvard and M. Lövheim, 21–44. Göteborg: Nord

Jan Pavel II. (1994). *Television and Family: Guidelines for Good Viewing*. Message for the 28th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/johnpaul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_24011994_worldcommunications-day.html

Jan Pavel II. (1995). *Cinema: Communicator of Culture and of Values*. Message for the 29th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_06011995_world-communications-day.html

Jan Pavel II. (1996). *The Media: Modern Forum for Promoting the Role of Women in Society*. Message for the 30th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_24011996_world-communications-day.html

Jan Pavel II. (1997). *Communicating Jesus: The Way, the Truth and the Life*. Message for the 31st World Communications Day. <https://www.vatican.va/content/john-paul->

ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_24011997_world-communications-day.html

Jan Pavel II. (1999). *Mass Media: A Friendly Companion for Those in Search of the Father*. Message for the 33rd World Communications Day. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_24011999_worldcommunications-day.html

Jan Pavel II. (2000). *Proclaiming Christ in the Media at the Dawn of the New Millennium*. Message for the 34rd World Communications Day. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20000124_worldcommunications-day.html

Jan Pavel II. (2001). *'Preach from the Housetops': The Gospel in the Age of Global Communication*. Message for the 35th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20010124_worldcommunications-day.html

Jan Pavel II. (2002). *Internet: A New Forum for Proclaiming the Gospel*. Message for the 36th World Communications Day. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/communications/documents/hf_jp-ii_mes_20020122_world-communication-sday.html

King, M. L. (1963). *I Have a Dream*. Speech delivered August 28. <https://www.american-rhetoric.com/speeches/mlkihaveadream.htm>

Lincoln, B. (1994). *Authority: Construction and Corrosion*. Chicago: University of Chicago Press.

Martini, M. (2022). The Catholic Church and the Media: A Text Mining Analysis of Vatican Documents from 1967 to 2020. *Journal of Media and Religion*, 21(3), 155–173. <https://doi.org/10.1080/15348423.2022.2095808>

Müllerová, V., & J. Franc. (2022). The Papacy in the Digital Age: The End of the Imperative. *Studia Theologica*, 24(2), 87–112. <https://doi.org/10.5507/sth.2022.019>

Narbona, J. (2016). Digital Leadership, Twitter and Pope Francis. *Church, Communication and Culture*, 1(1), 90–109. <https://doi.org/10.1080/23753234.2016.1181307>

Ortiz-Ospina, E. (2019). *The Rise of Social Media*. Published online at OurWorldInData.org. <https://ourworldindata.org/rise-of-social-media>

Pennebaker, J. (2011). *The Secret Life of Pronouns: What Our Words Say about us*. London: Bloomsbury Press.

Pew Research Center. (2010). *The Pope Meets the Press: Media Coverage of the Clergy Abuse Scandal*. <https://www.pewresearch.org/religion/2010/06/11/the-pope-meets-thepress-media-coverage-of-the-clergy-abuse-scandal/>

Pontifical Council for Social Communications. (2002). *Ethics in Internet*. Vatican.va. https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_ethics-internet_en.html

Strickland, J. (2007). *How Web 2.0 Works*. HowStuffWorks.com. <https://computer.howstuffworks.com/web-20.htm>

Tornielli, A. (2022). *Fr Guerrero: We have reduced costs and will show our accounts to Bishops' Conferences*. Vatican News, January 28. <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2022-01/fr-guerrero-we-have-reduced-costs.html>

Tsuria, R. (2021). Digital Media: When God Becomes Everybody—The Blurring of Sacred and Profane. *Religions*, 12(2), 110. <https://doi.org/10.3390/rel12020110>

Krize není katastrofa

Komunikace papežů o krizích v době internetové

Abstrakt

Otázka krize je kognitivně zajímavým prvkem sociální reality. V naší studii se podíváme, jakým způsobem komunikují témata spojená s krizí papežové posledního čtvrtstoletí, kdy se komunikační kanály rozšiřují do virtuálního prostoru a sociálních sítí. Od roku 1998 většina světových institucí oslovuje komunity prostřednictvím internetového prostředí. V textech církevních lídrů od té doby probíhá mnoho změn. V předchozích studiích jsme analyzovali změny v komunikaci ve vzkazech k Světovému dni sdělovacích prostředků. Poukázali jsme na to, že se z těchto textů papežů vytrácí imperativ „muset“ a postupně se stává dominantní zájmeno MY. Tato studie zjišťuje metodou vytěžování textu, jestli a jak souvisí počet zájmen MY a NAŠE s výskytem slova KRIZE v oficiálních textech vatikánského stolce. Analýzou prostřednictvím SW NVivo dokládáme souvislost mezi počtem výskytů slova KRIZE a výskytem zájmen MY a NAŠE. Analýza dokládá, že korelace pojmu je zjevná, a navíc se postupně zesiluje. Dále jsme se zaměřili na význam slova KRIZE u jednotlivých papežů a zjistili jsme zásadní změny přístupu jak k významu a výkladu pojmu, tak k jeho komunikaci.

Klíčová slova: krize, papež Jan Pavel II., papež Benedikt XVI., papež František, krizová komunikace, synodalita

Úvod

Kéž Bůh dá, abychom po tom všem už v naší mentalitě nebyli „oni“ a „tamti“, nýbrž jen „my“. (Francis, 2020, 35. kapitola)

Pokud existuje slovo, které vystihuje to, co svět zažívá, pak je to „krize“. V poslední době se hovoří o multikrizi.⁸ Tématu teologie krize se věnovali teologové především v druhé polovině

⁸ V Paříži proběhlo na podzim 2022 fórum na téma multikrizi. https://fpi.ec.europa.eu/news-1/paris-peace-forum-2022-riding-out-multicrisis-2022-11-10_en

20. století. Jako jeden z prvních teologů to byl Paul Tillich, který se k tématu vyjádřil systematicky ve slavné knize *The courage to be* (Tillich, 2000). Především přináší podnětnou strukturu kladení otázek v kontextu krize. Základním předpokladem jeho protestantské teologie je potřeba otevřenosti církve, teologie a víry otázkám moderní doby, protože podle jeho další teze je současnost, což pro něj byla druhá polovina 20. století, dobou, která má jednoznačně krizový charakter. Přichází krize nejen sociální a politické, ale i v oblasti víry, protože věřící jsou konfrontováni s otázkami identity, smyslu života a existence. Jeho návrhem pro řešení je především použití symbolického jazyka v teologii i v životě církve a zároveň výzva k promýšlení nové formy spirituality. Zjednodušeně řečeno je křesťanská víra odpovědí na krizové momenty života moderního člověka. Podobně by bylo možné vzít jako inspirační bod dílo Karla Rahnera⁹ jako teologa katolické tradice nebo Hanse Künga,¹⁰ ale také Garyho Dorriena, který ve svém díle zkoumá moderní sociální výzvy (Dorrien, 2008), případně pohled historika Davida J. O'Briena (1994). Společným jmenovatelem teologických přístupů ke krizi je předpoklad, že krize má počátek ve vnějším podnětu, který přistupuje ke křesťanské víře a nutí ji reagovat. Teologie krize může být chápána jako odpověď na aktuální výzvy a otázky, kterým čelí víra a církve v konkrétním historickém a kulturním kontextu. Mezi ně mohou patřit výzvy moderní doby, kterými jsou vědecké objevy, technologický pokrok, změny v sociální struktuře, kulturní změny, globalizace, proměny komunikace nebo otázky lidských práv. Dalšími tématy jsou postavení víry a náboženství v sekulárním světě, tedy témata sekularismu, náboženské plurality, deinstitucionalizace náboženského života apod. Specifickou vnitřní tematikou je otázka ekleziologie, kdy se s postupujícím teologickým poznáním kladou otázky týkající se struktury církve, otázky autority a zneužívání moci v církvi. Staronovým tématem je již naznačená oblast dialogu s kulturou a náboženskými tradicemi, kdy se církve učí nově komunikovat a hledá společné hodnoty. Tím ovšem otevírá debatu o její vlastní hodnotové orientaci nebo hierarchii hodnot. Dalšími specifickými oblastmi může být například oblast bioetiky s rozvojem technologií nebo oblast ekologie a ochrany stvoření.

Teologie krize však není doména výlučně křesťanská, proto pro kontext teologické interpretace krize a reakce na ni může být pro křesťanskou teologii a církve inspirací také odborná literatura vycházející z tradice islámu nebo židovství. Z muslimské perspektivy je to dnes již téměř klasická kniha bioetických dilemat a s tím spojených krizových okamžiků muslimské tradice zpochybňujících rozhodnutí mnoha náboženských autorit: Abdulaziz Sachedin a jeho *Islamic*

⁹ Zvláště jeho teze ke vztahu církve, sekulárního světa a mimo křesťanských náboženství. (Rahner, 1965).

¹⁰ Zvláště jeho zhodnocení postoje církve ke světu jako naivní poukazuje na jeho chápání krize jako výzvy k reformě církve (Küng, 2007).

Biomedical Ethics: Principles and Application. Z pohledu židovské tradice je nepochybně největší reflektovanou krizí holokaust, kterému se věnovali autoři jako Elie Wiesel (1988) nebo Yehuda Bauer (2001).

Od konce prvního desetiletí našeho století neustále přibývá situací, které jsou chápány a pojmenovány jako krize různého charakteru. V textech církevních lídrů se jedná o krize, které se dotýkají celého světa, i krize, které narušují koherenci církve (Allen, 2020). Jmenujme za všechny ekonomickou krizi na konci prvního desetiletí, environmentální krizi, která se neustále prohlubuje, migrační krizi, pandemickou krizi, válečnou krizi na Ukrajině a mnohé další. Z vnitřních krizí v katolické církvi se po dlouhé roky táhne krize sexuálního zneužívání dětí, kterou se snažili tři poslední papežové různým způsobem zmírnit. Zdá se, že nikdy nebyla kumulace krizí větší. Můžeme se ptát, zda se krize, obecně definovaná jako vzácná a extrémní událost s velkým dopadem, nestala novou normou (Hayes & Wooten, 2011).

V prostředí římskokatolické církve můžeme sledovat dva základní principy v komunikaci krizí. V oficiálních textech vatikánského stolce jsou komunikována jak témata související s krizí, která se objevuje obecně ve společnosti, tak s krizí, která se týká vnitřní dynamiky a života církve. Z vnějších krizí jsou dominantně komunikovány např. krize humanitární, ekonomická, ekologická, zdravotní a válečná. Z krizí uvnitř organizace je to např. krize víry, krize sexuálního zneužívání mladistvých etc.

Vnější krize často napomáhají katolické církvi ve stavbě kladného obrazu – papežové zde nastolují témata a procesy pro řešení krizí, která jsou široce přijímána společností. Krize pramenící z interních problémů katolické církve ji mnohdy ochuzují o společenský kredit i množství jejích členů (Jones, 2019).

Náš výzkum se zaměřuje na výskyt a možnou korelaci slov KRIZE a osobních zájmen MY/NAŠE. Dále se hlouběji zaměřuje na význam slova KRIZE a jeho postupnou proměnu od negativního jevu přes východisko až po nutnost. Data pro výzkum metodou vytěžování textu čerpáme z textů podepsaných třemi posledními papeži, a to od roku 1998 do roku 2022. Výzkumný korpus zahrnuje 4015 textů. Analytický návrh se skládá ze dvou po sobě jdoucích fází. Zpočátku jsou texty zkoumány pomocí softwaru pro vytěžování textu. Následně je provedena hloubková studie pojmu KRIZE ve zkoumaných textech. Toto specializované šetření zahrnuje identifikaci a kategorizaci korelátů termínů.

V minulých výzkumech jsme se zaměřili na to, jak se komunikace papežského stolce mění v závislosti na změně užívaných komunikačních kanálů a na růstu vlivu sociálních sítí.

Textovou analýzou vzkazů k Mezinárodnímu dni sdělovacích prostředků jsme zjistili, že použití imperativu – slovo „muset“ nebo „mělo by se“ – se z textů začíná vytrácen paralelně s nástupem sociálních sítí. U papeže Františka se v těchto textech v posledních letech téměř nevyskytuje (Müllerová & Franc, 2022). Další výzkum se věnoval ve stejných textech změně oslovení a s tím související použití zájmen. (Müllerová & Franc, 2023). Proč se zájmeno „MY“ dostává do popředí? Může to mít mnoho důvodů. Interpretace tohoto jevu může směřovat k obecným změnám ve společnosti, kdy sociální sítě umožňují jiný, nový styl komunikace a umožňují jiný vztah mezi autoritou a komunitou. Další důvod, proč dochází ke změně oslovení, může souviset se synodálním procesem, který probíhá v římskokatolické církvi v posledních letech. Zajímavou možnost interpretace lze hledat v teorii Pennebaker (2011), který doložil, že ve společnosti se začne častěji objevovat slovo MY, pokud je vystavena vnějšímu tlaku, riziku, krizi. Jak už jsme popsali, slovo KRIZE a multikrise nás v současnosti obklopuje v různých rovinách a významech. Náš výzkum se zaměří na to, jestli v analyzovaných textech existuje souvislost s růstem používání zájmena MY a NAŠE a výskytem slova KRIZE. Dále se zaměříme na to, jak lidři katolické církve pracují s významem slova KRIZE a jak se s nárůstem výskytů tohoto slova transformují přístupy Vatikánu k řešení a prožívání krizí.

Přehled pojmů a literatury

Řecké *krisis* je odvozeno od slovesa *krinein* – oddělovat. Kromě konkrétního významu byl u starých Řeků běžný také přenesený význam rozhodovat. *Krisis* tedy znamenalo jak oddělení, tak rozhodnutí. Rozhodnutí, které musel učinit trojský princ Paris při volbě nejkrásnější bohyně – Paridův soud – se v řečtině nazýval *Theon krisis*. V řecké tradici má κρίσις (*krisis*) význam nejen v medicíně, ale také v politickém, společenském a náboženském životě. κρίσις je odvozeno od slovesa κρινω (*krinō*), které znamená „oddělit“ (rozdělit se, rozvést). Platón připisuje analogické schopnosti jak lékařům, tak státníkovi pro jejich schopnost porozumět minulosti a ovlivnit budoucnost (Koselleck & Richter, 2006).

Výzkum krizové komunikace se soustředí především na vztah mezi krizovými situacemi, komunikačními strategiemi a vnímáním krize (Schultz, Utz & Göriz, 2011), včetně strategií reakce na vnímání krize lidmi (Coombs & Holladay, 2008). Naše praxe krizové komunikace vychází často z chápání krize samotné. Heath píše (2010), že ti, kdo vidí krizi jako neočekávanou, nerutinní hrozbu pro přežití organizace, mají tendenci zdůrazňovat rozhodující zájmy vedení a manažerů před potřebami zainteresovaných stran, zejména těch marginalizovaných.

Coombsova definice krize jako „vnímání nepředvídatelné události, která ohrožuje důležitá očekávání stakeholderů“ (Coombs & Holladay, 2007) upozorňuje na roli stakeholderů při utváření definice krize. Fink zdůrazňuje etický rozměr: „I když krize může zasáhnout srdce korporace nebo rodiny, je to vždy jednotlivec, kdo musí mít srdce – a odvalu – reagovat“ (Fink, 1986, str. 1). Coombs (2010) vyzdvihuje schopnosti organizací porozumět nejistotě a schopnost jednotlivých aktérů – zejména vůdců – rozpoznat v krizi smysl pro hlubší morální odpovědnost. Studie *Putting empathic feelings into words during times of crisis* naznačuje, že pokud vůdce umí pracovat s empatií, může minimalizovat poškození pověsti organizace v průběhu krize a náprava reputace je snadnější (Fannes & Claeys, 2022).

V katolické církvi se v poslední době stává slovo KRIZE klíčovým slovem pro změnu (Spadaro, 2021). Podíváme-li se do základních náboženských textů křesťanů, zjistíme, že Starý ani Nový zákon slovo KRIZE nepoužívá. Přesto lze mluvit o starozákonních i novozákonních událostech, o kterých se píše jako o sledu krizí. Papež František ve vánočním pozdravu z roku 2020 připomíná, jak je Bible zalidněna „postavami v krizi“, které právě prostřednictvím krizí uskutečňují dějiny spásy: Abraham, Mojžíš, Eliáš, Jan Křtitel, Pavel z Tarsu a sám Ježíš, zvláště během pokušení a potom v „*nepopsatelné krizi v Getsemanech: samota, strach, úzkost, Jidášova zrada a opuštění apoštolů*“ až po „*krajní krizi na kříži*“ (František, 2020). V citovaném vánočním pozdravu římské kurii o Vánocích roku 2020 se objevuje slovo KRIZE 44x. Je patrné, že papež František si v tuto chvíli uvědomuje, jak často se s pojmem v posledních dnech pracuje a radikálně přistoupil k paradigmatické proměně. I když text není zahrnutý do výzkumného korpusu naší studie, změna paradigmatu je zde viditelně koncentrovaná. Text je vytvořen v roce, kdy se objevuje pojem KRIZE ve zkoumaných textech nejpočetněji z celého námi sledovaného období. Papež František v něm tvrdí, že: „*Jako první nás do krize uvádí evangelium.*“ (Francis, 2020) Jak si dále ukážeme, změna konceptuálního významu slova KRIZE nepřichází náhle v roce 2020, ale přichází postupně a souběžně s nárůstem výskytů tohoto slova.

Metodologie

Korpusem pro analýzu jsou oficiální texty vatikánského stolce od roku 1998 do roku 2022. Začátek sledovaného období je spjat s masovým rozšířením internetové komunikace. (Internetové stránky vatican.va byly zveřejněny poprvé 1995, pak znovu v průběhu roku 1997. V tomto roce již měla většina mezinárodně sledovaných organizací své webové stránky.) Na stránkách vatican.va jsou postupně zveřejňovány všechny texty a promluvy, které papež vydá. Přístup k nim se stává asynchronní a církevní komunita má poprvé v historii přístup k myšlenkám papeže bez organizované distribuce prostřednictvím tisku či masmédií. Stejně tak se k textům

papežů dostane kdokoliv mimo církevní komunitu a dosah vlivu vatikánských lídrů se ještě zvětšuje s příchodem sociálních sítí. (Papež František je jeden z nejsledovanějších světových lídrů na sociálních sítích.)

Analyzovali jsme velkou část textů určených nejen církevní komunitě, ale obecně veřejnosti. Analýzu jsme prováděli z textů v anglickém jazyce. Vycházíme z toho, že celosvětově nejvíce příjemců informací papežského stolce je čte právě v angličtině. Vynechali jsme texty, u kterých chyběl v některých fázích anglický překlad (např. motu proprio), a texty, které byly určeny pro cílený malý okruh posluchačů (např. adresované dopisy malým komunitám, které také nemají vždy anglický překlad), i když jsme si vědomi, že na stránkách vatican.va jsou dosažitelné pro širokou veřejnost. Náš korpus zahrnuje zveřejněné homilie, audience, modlitby Angelus, Regina Coeli, vzkazy, exhortace a encykliky. Celkem jsme z knihoven vatican.va stáhli **4015** různě dlouhých textů. U Jana Pavla II. zkoumáme **1205** textů, u Benedikta XVI. **1256** a u Františka **1554** textů. Všechny tyto texty jsou veřejně dostupné a stažené z www.vatican.va.

Jedná se o mnoho typů dokumentů, které katolická tradice rozlišuje do různých kategorií podle jejich významu a závaznosti pro společenství církve, a tedy i podle očekávaného dopadu na církve. Učitelství církve (lat. magisterium) se uskutečňuje skrze dvě základní formy vyjádření církevních autorit. Mimořádným magisteriem jsou mimořádná vyjádření papeže tzv. lat. *ex cathedra* k určitému tématu, nebo mohou být mimořádným magisteriem také vyjádření koncilů v dogmatických konstitucích, tedy shromážděných biskupů církve ve společenství s papežem. Řádné magisterium se uskutečňuje skrze vydávání okružních listů (encyklik), pastýřských listů a dalších dokumentů či vyjádření papežů nebo biskupů církve, pokud hovoří jako zástupci svého úřadu, a nikoliv jako soukromé osoby. Řádné i mimořádné magisterium je vyjádřením autorit církve ve věcech víry a mravů a je proto pro členy církve v jejich svědomí závazné ve všech svých podobách. Přesto existuje jistá vnitřní logická struktura, která určuje, že vyjádření mimořádná vyžadují mimořádnou pozornost a stojí na pomyslném žebříčku naukových pravd nejvýše, jsou to především tematicky zaměřené encykliky. Další vyjádření formou homilií neb katechezí jsou také vyjádřením magisteria, nicméně plní interpretační funkci k mimořádnému a vyššímu řádnému úkonu magisteria. Závaznost vyjádření se vztahuje k obsahu, především ke smyslu textu, nikoliv ke konkrétní formulaci. Paradoxně však platí, že forma je důležitou a neoddelitelnou součástí výpovědi. Proto II. vatikánský koncil stanovil ve svých vyjádřeních k ekumenickým vztahům základní hermeneutické pravidlo, že forma nesmí být na překážku obsahu. (*Unitatis redintegratio*, 11). Proto když analyzujeme komunikační styl papežů, pohybujeme se v rámci tohoto hermeneutického principu.

Jak jsme uvedli, jsou v katolickém prostředí nejvýznamnější právě encykliky, které jsou také textově nejdélejší. Proto se jim společně s exhortacemi věnujeme v analýze odděleně. Protože ani exhortace ani encykliky nevycházejí pravidelně a jsou výrazně delší než ostatní texty, nezahrnuli jsme počty sledovaných výrazů do dat v některých grafech, protože by spotově navýšily počty sledovaných slov. Dále na tuto skutečnost budeme u sledování a grafů upozorňovat.

Texty byly psány k různým příležitostem s různou závažností, pro různé cílové skupiny a na jejich obsah také měli vliv různí autoři. Je třeba si uvědomit, že textů, které jsou dostupné od každého z papežů je obrovské množství a když zahrneme do celkového počtu textů i ty, které jsme z výše uvedených důvodů pro analýzu nepoužili, dosahují počty množství, které není schopn napsat jeden mimořádně vytištěný člověk. (Výběr zahrnuje kolem 160 napsaných textů ročně.) Další texty, se kterými nepracujeme – řeči, motu proprio, dopisy etc. dosahují zhruba stejného počtu. Můžeme odhadnout, že papežská kancelář vygeneruje s podpisem hlavy římskokatolické církve kolem jednoho textu denně. Od krátkých řečí přes homilie, každoroční vzkazy k různým příležitostem až po mnohastránkové encykliky. O to je zajímavější, jak se slova v textech vyskytují a jaký je jejich příběh, což postupně uvidíme.

Texty byly upraveny pro analýzu v SW ENVIVO 12. Textová analýza proběhla ve dvou analytických krocích. Podrobně bude popsána přítomnost výrazu KRIZE a dále budeme sledovat korelaci s použitím zájmen dle teorie Pennebaker (2011), který sledoval na mnoha případech korelaci zájmena MY ve vztahu ke krizové situaci. Z jeho zjištění vyplývá, že v období krizové situace se spontánně objevuje v textech zvýšené procento zájmena MY a to mnohdy dříve, než se navýší počet slova KRIZE. Typický je příklad jeho studie tisíce blogů z 11. září, kdy během několika hodin stoupl prudce poměr užití zájmen ve prospěch zájmena MY. V oficiálních textech katolických vůdců není možné samozřejmě zaznamenat tak rychlý obrat v použití zájmen, protože některé texty se připravují dlouhodobě. Přesto nás bude zajímat korelace zájmen MY/NÁŠE a slova KRIZE v rozmezí let 1998–2022. Budeme sledovat, jakým způsobem papežové o krizích hovoří, s jakými procesy krizovou situaci spojují a jakou navrhnou strategii ve vztahu ke krizi, a to ať už je to krize rodící se mimo církevní komunitu nebo krize uvnitř organizace.

Prohlášení o etických zásadách

Studie byla provedena v souladu s etickými pokyny vydanými Asociací internetových výzkumníků (Franzke et al., 2020) a zahrnovala sběr dokumentů volně dostupných na internetu a

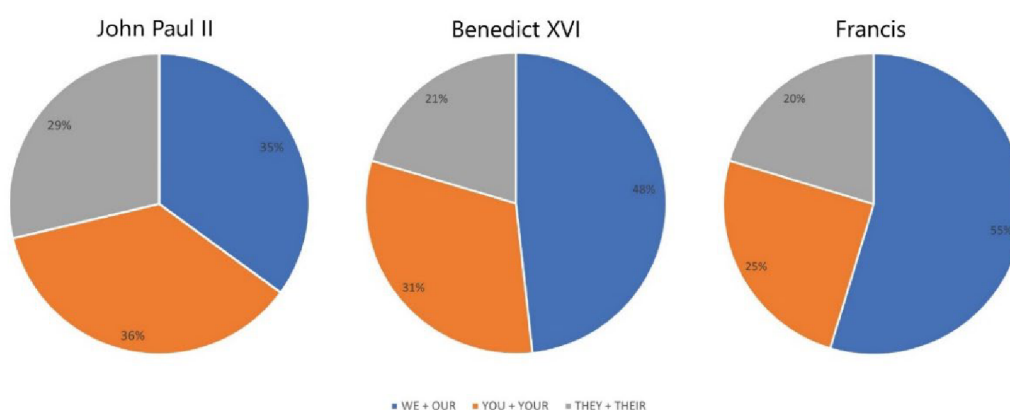
výslovně určených pro veřejné použití. Analýzu prováděli výzkumníci, kteří nemají žádné ekonomické ani politické vazby na zkoumanou organizaci. V průběhu celého procesu nebyly shromažďovány ani uchovávány žádné osobní identifikační údaje. Zveřejnění této studie proto představuje pro sledovanou skupinu minimální riziko.

Zjištění

Jako první krok výzkumu jsme použili metodu vytěžování textu a ověřili jsme hypotézu, která vznikla na základě našich předchozích výzkumů, kde jsme zjistili, že v určitých textech se proměňuje u tří posledních papežů poměr zájmen ve prospěch zájmen MY/NAŠE. Další krok spočíval v zjištění, v jakém množství se vyskytuje v textech slovo KRIZE. V třetím kroku jsme srovnali první dvě zjištění. Dále jsme se zaměřili na význam pojmu KRIZE a jeho proměnu u jednotlivých papežů.

Jak se proměňuje poměr zájmen v textech posledních tří papežů

Jako první krok jsme analyzovali celkový poměr zájmen v textech u jednotlivých papežů. Zájmena jsme kategorizovali do tří skupin: WE/OUR, YOU/YOUR a THEY/THEIR. Sledujeme období pontifikátu Jana Pavla II. od roku 1998, celé období pontifikátu Benedikta XVI. a pontifikát Františka do roku 2022.

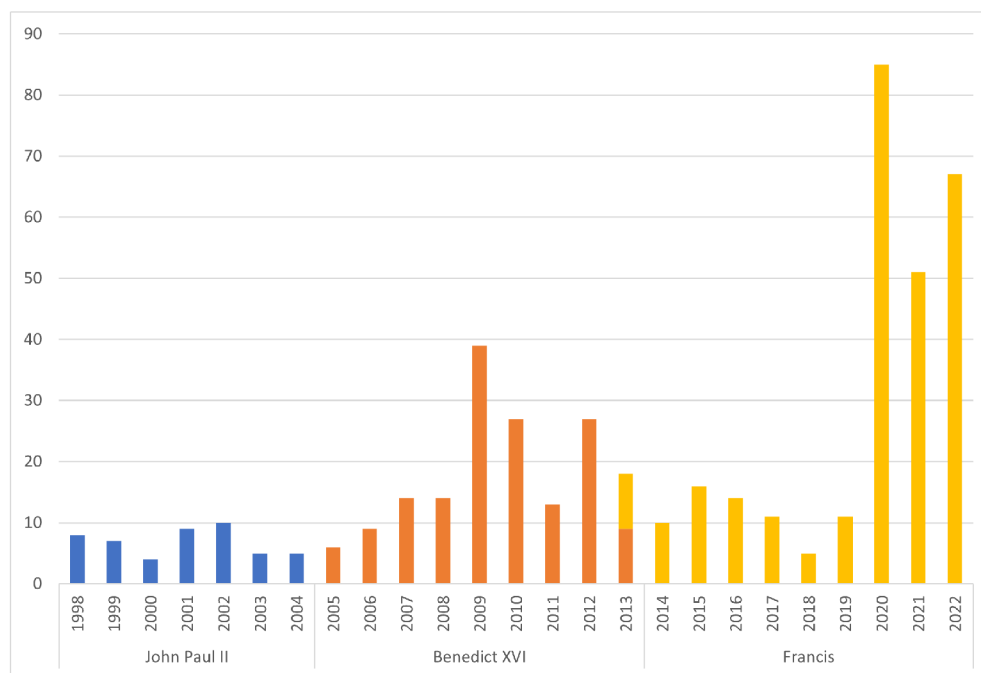
Graf 1 – Poměr zájmen WE+OUR, YOU+YOUR, THEY+THEIR u Jana Pavla II., Benedikta XVI. a Františka v letech 1998–2022

Z grafů je patrné, jak se poměr zájmen postupně mění ve prospěch zájmena WE/OUR. U Jana Pavla II. je poměr sledovaných zájmen vyrovnaný. Tři skupiny zájmen se vyskytují ve všech jeho textech poměrně vyváženě. U Benedikta XVI. se poměr zájmen výrazně posouvá. Užití WE/OUR roste v neprospěch ostatních sledovaných zájmen. Ještě markantnější změna se děje u Františka, který počet zájmen WE/OUR ještě navýšil a dostávají se tak přes polovinu celkového počtu sledovaných zájmen. (Graf 1)

Zájmena WE/OUR se ve Františkových vzkazech k Světovému dni sdělovacích prostředků dostala mezi všemi slovy na první místo (Müllerová & Franc, 2023). Důvodů, proč se takovou měrou zvyšuje náleznost zájmen WE/OUR, může být několik. Jeden z nich může souviset s krizovou situací, jak ji popisuje Pennebaker (2011). Mluvčí/lídři/autority začínají zájmeno MY častěji používat v období krize. Prof. Pennebaker udělal několik výzkumů, kdy se např. během jednoho dne 11. září 2001 na vzorku tisíců blogů v USA zvedl počet zájmena MY o 40 %. (Pennebaker 2011, str. 113) Podíváme se proto na počty zájmena WE/OUR a současně výskyt slova KRIZE v jednotlivých letech sledovaného období.

Jak spolu souvisí zájmena a výskyt slova KRIZE

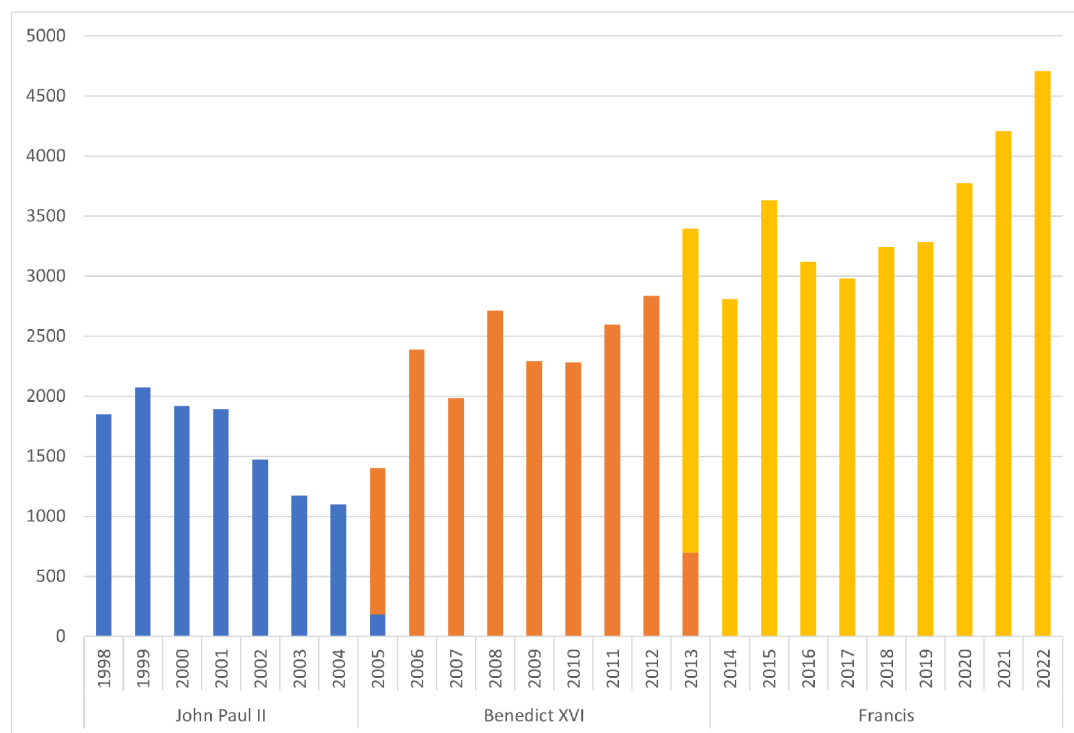
Graf č. 2 ukazuje frekvenci výskytu slova krize v textech všech tří papežů v období od roku 1998 do roku 2022.

Graf 2 – Slovo „krize“ ve sledovaných textech papežů z let 1998–2022. (Graf nezahrnuje exhortace a encykliky)

Na první pohled je jasné, že slovo KRIZE zaznamenalo v průběhu sledovaných let zásadní nárůst. Když srovnáme nejčastější použití slova během jednoho roku v textech jednotlivých papežů, zjistíme, že Jan Pavel II. použil slovo KRIZE nejvíce krát v roce 2002 a to 10x. Benedikt XVI. slovo KRIZE nejčastěji použil v roce 2009 a to 39x. František stejné slovo použil v největším počtu v roce 2020 a to 85x.

V dalším grafu uvidíme použití zájmen WE/OUR ve stejných textech a stejném období:

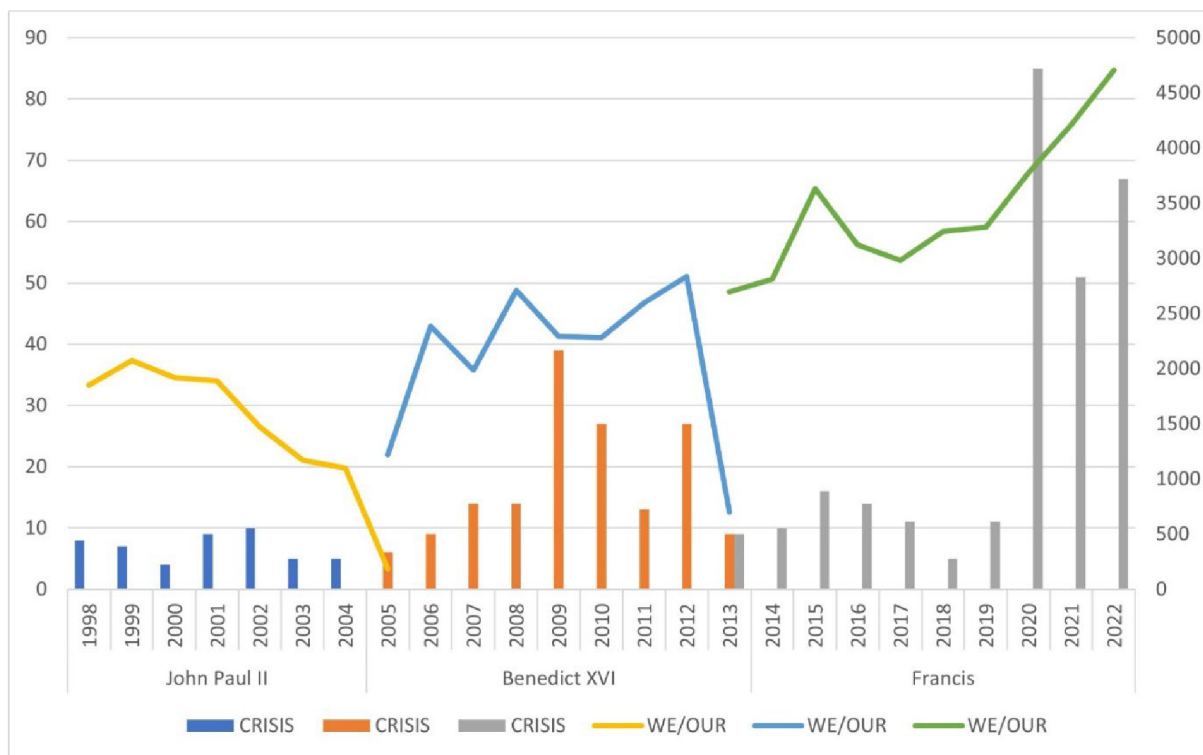
Graf 3 – Výskyt zájmena WE/OUR v textech papežů od roku 1998 do 2022 (Graf nezahrnuje exhortace a encykliky)

U Jana Pavla II. se obecně v námi sledovaném období nedějí větší změny, co se týče použití slova KRIZE. U zájmen MY/NAŠE vidíme v grafu 3 pokles, který je do jisté míry ovlivněn menším počtem textů, které vycházely na sklonku života Jana Pavla II. Pokles v užití zájmen však – vyjádřeno v procentech – je minimální. V roce 1999, kdy se zájmena MY/NAŠE vyskytují v kratších textech 2073x, tvoří 1,03 % textu. V roce 2004, kdy najdeme MY/NAŠE 1099x, se zájmena MY/NAŠE podílejí na textu 0,96 %. Pokles v procentech tedy není tak výrazný (0,07 %), jako v absolutních počtech slov a tendence v užití těchto slov se tedy u Jana Pavla II. v zásadě nemění.

U dalších dvou papežů jsou změny v počtech užití slova KRIZE i sledovaných zájmen viditelnější. Slovo KRIZE se nejčastěji u Benedikta XVI. objevuje v období ekonomické krize po roce

2008. U Františka se v letech 2020 až 2022 výskyt slova KRIZE zvyšuje v období pandemie Covid 19 a následně v průběhu válečného konfliktu na Ukrajině. Mírně se také zvyšuje v roce 2015, kdy mimo jiné v Evropě kulminovala tzv. migrační krize.

Pro přehlednost představujeme ještě jeden graf, kde jsme hodnoty počtů výskytů všech sledovaných slov spojili.

Graf 4 – Výskyt zájmena WE/OUR a slova KRIZE v textech papežů od roku 1998 do 2022 (Graf nezahrnuje exhortace a encykliky) Vlevo je uveden počet slova KRIZE vpravo počet WE/OUR.

Ze spojeného grafu je zjevné, že existuje jistá nelineární pozitivní korelace, která sice neimplikuje kauzalitu, ale ukazuje nám dva jevy, které mohou být vzájemně propojené. Podívejme se dále na texty jednotlivých papežů a místa, v kterých se popisují jevy pojmenované jako KRIZE. Pokusíme se kategorizovat druhy událostí, které jsou pojmenovány KRIZE a hledat souvislost s použitím zájmen WE/OUR.

Jan Pavel II. a jeho komunikace krizových témat

Vztah k významu slova „krize“ a škála možností, jak ke krizi přistupovat, se během pontifikátu tří papežů mění. Termín „krize“ se vyskytuje v textech v různých významech a krizí byla v době, kterou sleduje naše studie, celá řada. Pokusíme se kategorizovat události, které jsou

v papežských textech pojmenovány jako krize, a budeme hledat význam, který autoři textů slovu „krize“ dávají.

V textech Jana Pavla II., jak jsme výše viděli v grafech (Graf 2 a 4), se nevyskytuje nikde výrazně více ani pojem „krize“, ani zájmena MY/NAŠE. Pokusíme-li se kategorizovat, jaké situace pojmenovává papež ve vztahu ke „krizi“, zjistíme, že zůstal v zásadě monotematický. Jeho agenda je většinou vztahena k hodnotovým významům nemateriálního charakteru. Nejčastěji se setkáváme s krizí rodiny, významu, hodnot, víry, vůle, svědomí, spirituální krizí. Krize hodnotová byla Janem Pavlem II. tematizována daleko častěji než krize materiální (např. ekonomická, finanční atd.). Krizí nazývá také politické konflikty (např. v Bolívii, Iráku, Izraeli). Pokud se zaměříme na přístup papeže ke krizi, přeje si Jan Pavel II. krizi většinou co nejdříve ukončit a vyřešit. Poměrně často se vyskytuje přídomek „vážná“, „hluboká“ nebo dokonce „epochální“.

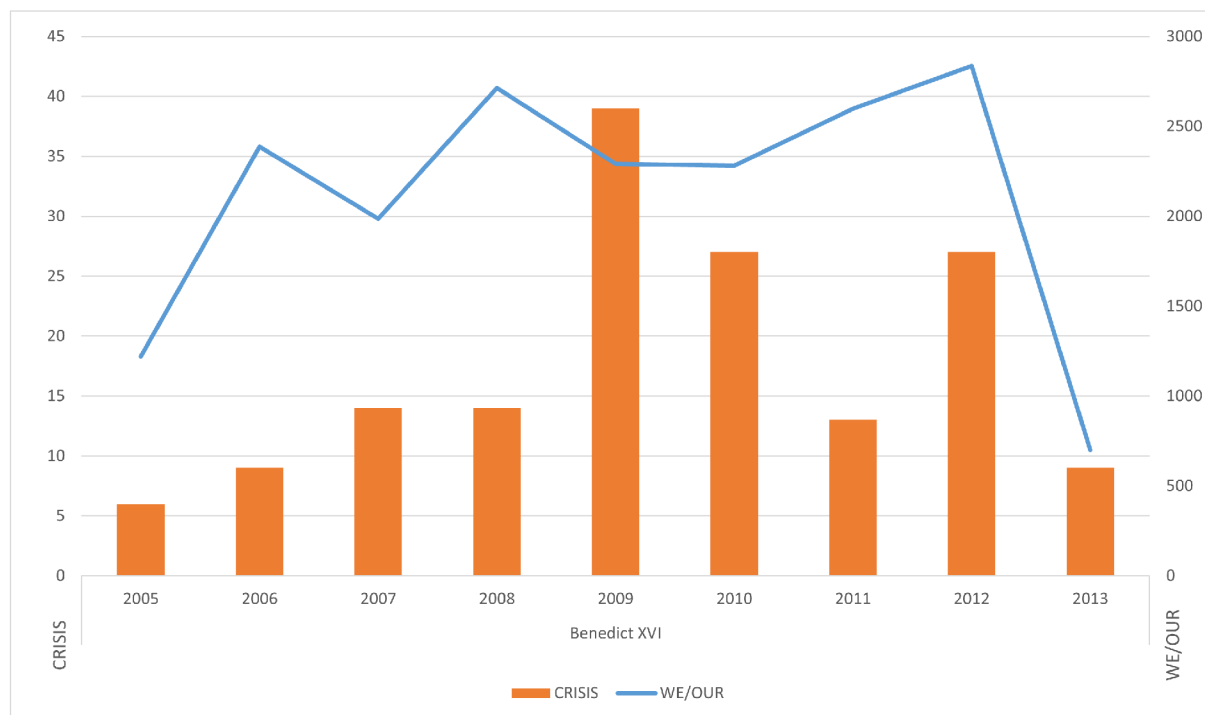
Jak si v této souvislosti nevzpomenout na přesné hodnocení současného světa, které provedl II. vatikánský koncil v pastorální konstituci Gaudium et spes (č. 4–10)? V posledních desetiletích se epochální krize popsaná v dokumentu, prohloubila: rozšířil se nedostatek ideálů a hodnot; ztratil se smysl pro Pravdu a vzrostl morální relativismus; nezřídka se zdá, že převládá individualistická, utilitární morálka bez pevných záchytných bodů; na mnoha stranách se zdůrazňuje, že moderní člověk, když odmítá Boha, je méně člověkem, plným strachu a napětí, uzavřeným do sebe, nespokojeným a sobeckým.
(Jan Pavel II., 1998)

Zajímavé je, že v dokumentu Gaudium et Spes, na který se Jan Pavel II. odkazuje a z kterého cituje, se o žádné „epochální krizi“ nepíše. Jan Pavel II. komunikuje krizová témata, která se ve většině případů váží k spirituálnímu životu a zachování základních křesťanských hodnot. Nepouští se do hodnocení krizí mimo rozměr duchovních a spirituálních krizí. Jen upozorňuje na krize, například v podobě válečných konfliktů. U Jana Pavla II. se neprojevil výrazněji jev, který nadále budeme sledovat u dvou následujících papežů, a to korelace zájmen MY/NAŠE a slova KRIZE.

Korelace zájmen MY/NAŠE a slova „krize“ u Benedikta XVI.

Provedli jsme detailnější sledování u papežů Benedikta XVI. a Františka, kde je nárůst zájmen MY/NAŠE a výskyt slova „krize“ dobře sledovatelný. Graf 5 nám ukazuje počty výskytů

zájmen MY/NAŠE a KRIZE u Benedikta XVI. Můžeme zde pozorovat, že zvýšený výskyt slova KRIZE kopíruje nebo následuje zvýšený výskyt zájmen MY/NAŠE.

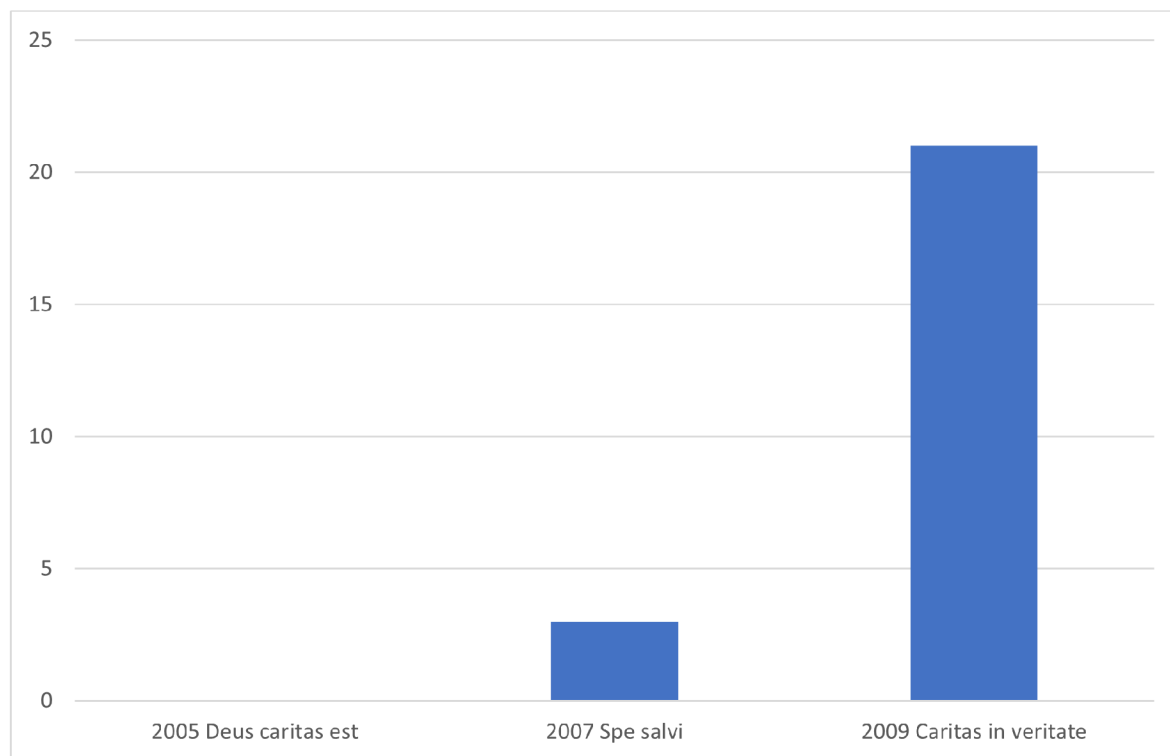
Graf 5 – Výskyt zájmen MY/NAŠE a slova „krize“ v textech Benedikta XVI. v letech 2006–2012 (bez exhortací a encyklik)

Z grafu je patrné, že jistá korelace v navýšení nastává v letech 2008–09 a v roce 2012. Podívejme se nyní podrobněji na roky se zvýšeným výskytem sledovaných termínů, o jaký typ krize se jedná a jak tuto situaci interpretuje církevní vůdce pro svou komunitu.

Roky 2007–2009 u Benedikta XVI.

U Benedikta XVI. pozorujeme nárůst zájmen MY a NAŠE v roce 2008. Rok na to sledujeme výrazný nárůst slova krize. Nárůst zájmena MY v roce 2007 předjímá nárůst slova KRIZE v roce 2008. Může to znamenat, že reakce na rostoucí krizi se projevila nejprve ve zvýšeném výskytu zájmen WE/OUR který už probíhal se začátkem krize a racionalizoval se do souvislosti se slovem KRIZE později. Jak víme, světová ekonomická krize a její první příznaky se objevují již v roce 2007. Abychom lépe viděli proměnu počtu slov, je třeba do bádání zahrnout i encykliky z roku 2007 a 2009. Pro srovnání: Benedikt XVI. napsal tři encykliky. V první z roku 2005 – *Deus Caritas Est* (Benedikt XVI., 2005) se slovo KRIZE nevyskytuje. V druhé *Spe Salvi* (Benedikt XVI., 2007) se objevuje slovo 3x. *Caritas in Veritate* je poslední

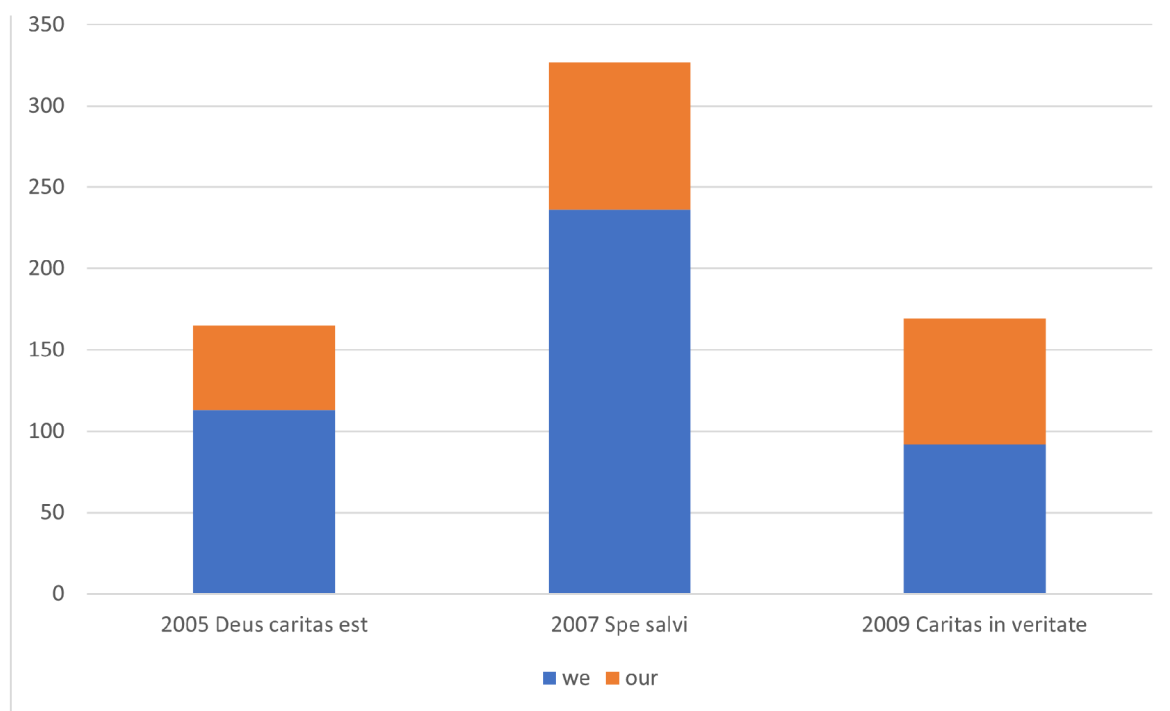
z Benediktových encyklik (2009) s 19ti výskyty slova „krize“. V encyklikách je tedy nárůst výskytů slova „krize“ dobře viditelný (Graf 6).

Graf 6 – Výskyt slova krize v encyklikách papeže Benedikta XVI.

V encyklikách se objevují zájmena MY/NAŠE na podobném principu jako v drobnějších pravidelných textech. V první sledujeme nárůst zájmen MY/NAŠE v roce 2007 a v poslední Benediktově encyklice z roku 2009, kdy enormně narůstá slovo „krize“, počet sledovaných zájmen klesá. I zde můžeme sledovat zajímavý jev. Nejprve dojde k nárůstu zájmen MY/NAŠE v encyklice *Spe salvi* a až poté vzroste i užití slova „krize“ v encyklice *Caritas in veritate*.

Mezitím, co v encyklice z roku 2007 se všechny tři výskyty slova „krize“ týkají nemateriálních hodnot (krize víry a krize křesťanské naděje), v *Caritas in veritate* se v největší míře označení krize vztahuje k „*současné finanční – ekonomické – globální krizi*“ (Benedikt XVI., 2009).

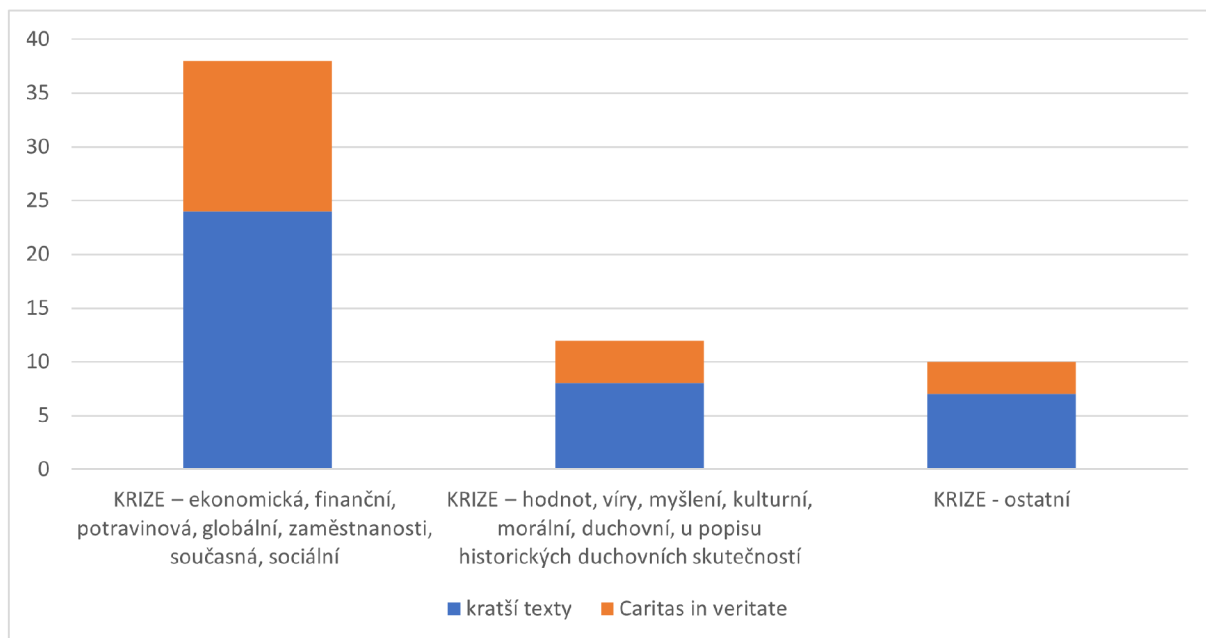
Graf 7 – Výskyt zájmen WE/OUR v encyklikách papeže Benedikta XVI.

Zvýšený výskyt zájmen MY/NAŠE v encyklice *Spe salvi*, která vyšla na sklonku roku 2007, kdy se v mediálním prostoru začíná mluvit o možné ekonomické krizi, je sice zajímavý jev, ale souvislosti s následujícím obdobím ekonomické krize nejsou prokazatelné. Přesto, když přihlídneme k ostatním papežovým textům, vidíme, že použití zájmena MY koreluje se začátkem ekonomické krize. V letech 2008–2009 existuje vztah mezi zájmeny MY/NAŠE a slovem „krize“. Zároveň v poslední Benediktově encyklice *Caritas in veritate* je provázanost použití označení „krize“ a ekonomické situace společnosti v daném období jasně prokazatelná.

Analyzovali jsme, s jakými tématy se v Benediktových textech roku 2008 i 2009 pojem „krize“ spojuje. Kategorizovali jsme obsah, ke kterému se slovo „krize“ váže, do tří tematických skupin: 1. skupina se váže k materiálním tématům jako je ekonomika, finance, zaměstnanost etc.; 2. skupina krizí se vztahuje k duchovně-spirituálním tématům jako je víra, kultura, myšlení, morálka etc. a 3. skupinu tvoří okrajově zmiňované jevy souborně označené jako „ostatní“.

Zatímco v roce 2008 se do textů propisuje ekonomická krize asi v polovině výskytů sledovaného slova, v následujícím roce 2009 papež o současné ekonomické krizi píše daleko více. Téma krize duchovní a hodnotové je oproti tomu méně časté. Ze 165 textů v roce 2009 se objevuje slovo KRIZE ve 27. Výskyt slova „krize“ dohromady ve všech textech – včetně encykliky *Caritas in veritate* je 60x. V grafu ukazujícím situaci v roce 2009 jsme znázornili

i počet výskytů slova „krize“ z encykliky, aby bylo zřejmé, jakým způsobem se spojuje pojem „krize“ s dalšími tématy (Graf 8).

Graf 8 – výskyt slova KRIZE v textech Benedikta XVI. v roce 2009. Zahrnuty jsou kratší texty i encyklika Caritas in veritate. Slovo přiřazujeme ke třem skupinám podle obsahu.

Z grafu č. 8 je patrné, že v roce 2009 se stává dominantním tématem krize v oblasti ekonomické a finanční. Ve spojení s krizí se vyskytuje toto téma v námi sledovaných textech dohromady 38x. Krize ve spojení s tématy duchovními se objevuje 12x. Ostatní témata spojená s termínem „krize“ (10x) jsou těžko zařaditelné do větší skupiny, vyskytují se ojedinelé.

Nyní se podívejme, jak Benedikt XVI. pracuje s pojmem „krize“. U Benedikta XVI. se setkáváme v textech s prezentací krize jako situace, která může vést k novému vývoji. V encyklice *Caritas in veritate* (Láska v pravdě) se několikrát popisuje krize jako moment, který odkazuje na progresivní postup a papež zdůrazňuje nutnost holistického pohledu na problematiku krize:

Různé aspekty krize, její řešení a jakýkoli nový vývoj, který může přinést budoucnost, jsou stále více propojeny, vzájemně se ovlivňují, vyžadují nové úsilí o holistické pochopení a novou humanistickou syntézu. (Benedikt XVI., 2009, kap. 21)

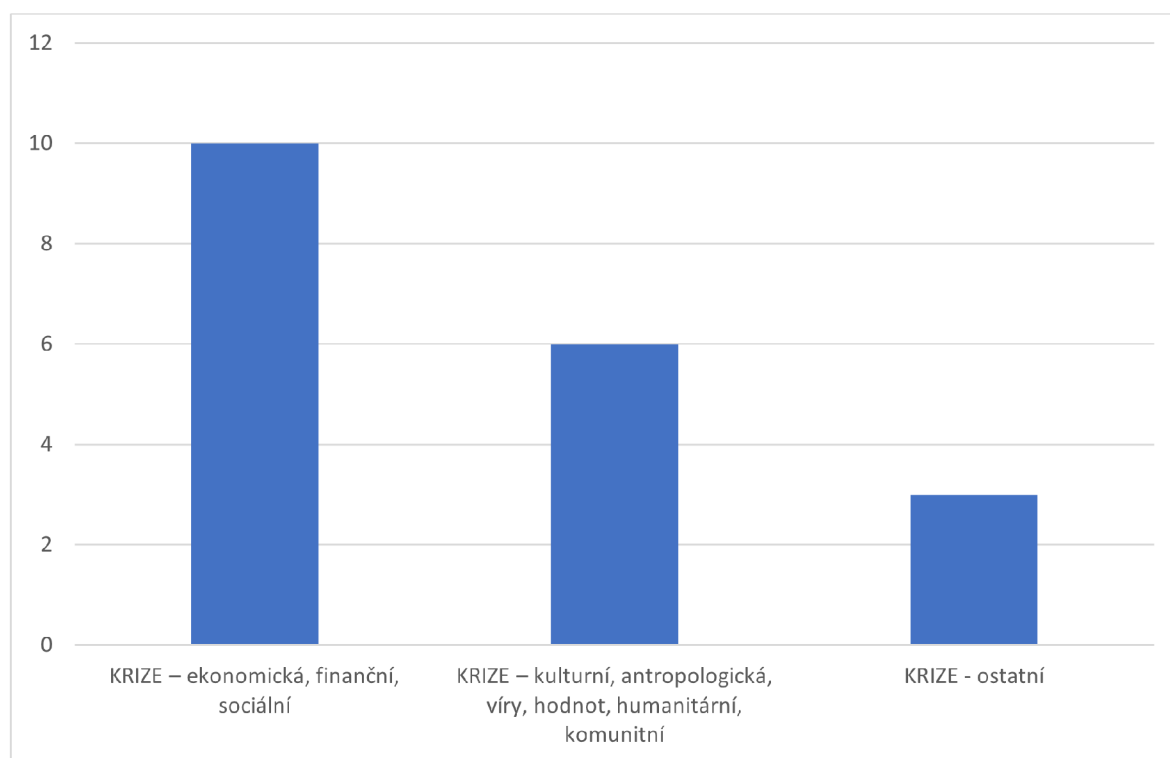
Papež Benedikt XVI. používá často výraz „současná krize“ a upozorňuje na to, že krize může způsobit změnu, při které je třeba stavět na pozitivních zkušenostech:

Současná krize nás nutí znovu naplánovat naši cestu, stanovit si nová pravidla a objevit nové formy angažovanosti, stavět na pozitivních zkušenostech a odmítnout ty negativní. Krize se tak stává příležitostí k rozlišování, v níž lze utvářet novou vizi budoucnosti.
(Benedikt XVI., 2009, kap. 21)

Na rozdíl od Jana Pavla II. se u Benedikta XVI. daleko častěji setkáváme s motivem pozitivního vnímání toho, co krize přináší. Krize je vnímána jako možnost proměny k lepšímu.

Rok 2012

Další shodu ve zvýšeném výskytu zájmen MY/NAŠE se slovem „krize“ vidíme v posledním celém roce služby Benedikta XVI., v roce 2012, kdy jsou s krizí spojována opět především ekonomická témata. (V daném roce vyšla z delších nepravidelných textů také exhortace *Ecclesia in Medio Oriente*, v které se ale pojem nevyskytuje.)

Graf 9 – výskyt slova KRIZE v textech Benedikta XVI. v roce 2012. Slovo přiřazujeme ke třem skupinám podle obsahu.

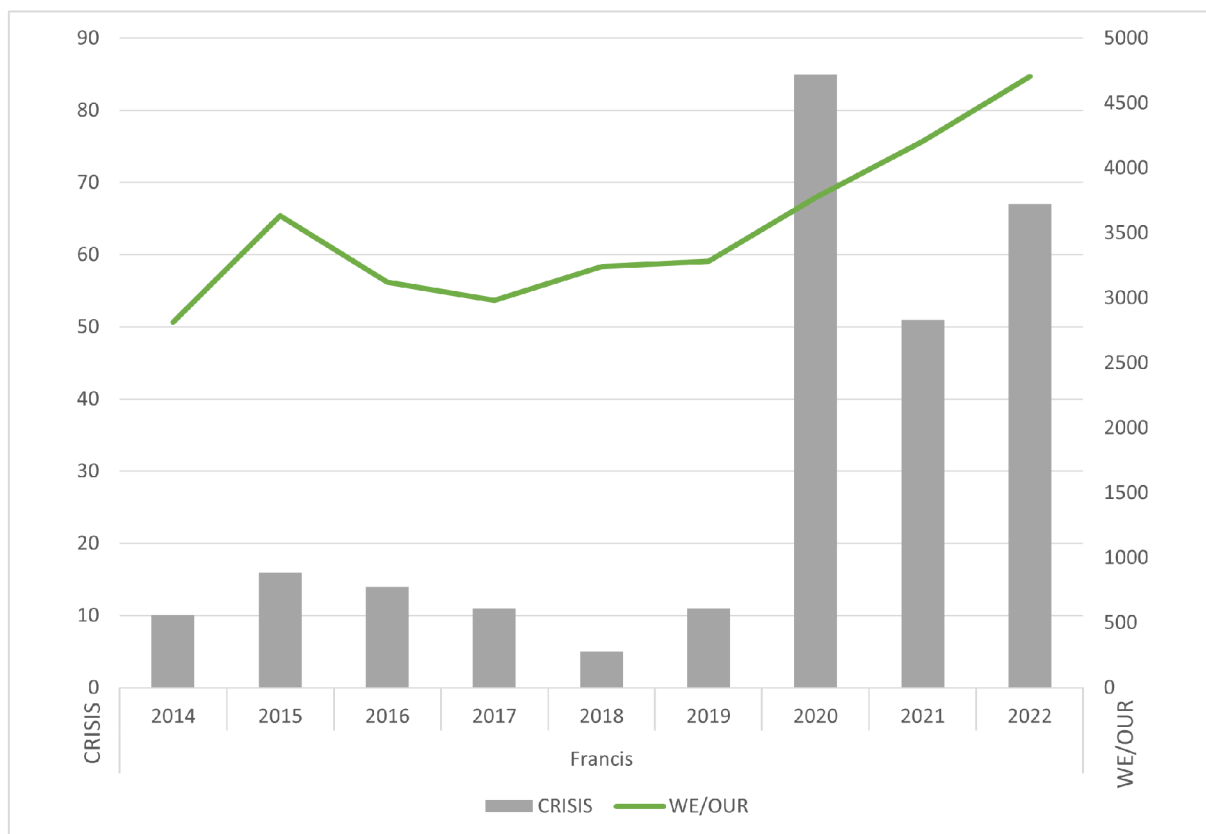
Celkově je termín KRIZE zastoupen méně než v roce 2008, zájmena MY a NAŠE jsou oproti předešlým létům početnější. V roce 2012 u papeže Benedikta XVI. počet těchto zájmen kulminuje. (Graf 5) Pro zajímavost – je to stejný rok, kdy papež napsal svůj první Tweet (symbolické

datum 12. 12. 2012) a mimo jiné byl vystaven naléhavé odpovědnosti za negativní obraz církve v médiích. Především proto, že bylo zveřejňováno stále více informací o kauze sexuálního zneužívání dětí kněžími v minulých letech. Do třetice mediální prostor naplnily informace o únicích informací spojených s finanční korupcí ve Vatikánu. Benedikt XVI. se pravděpodobně během těchto událostí rozhodl o konci svého mandátu. Řada krizí – ať už papežem pojmenovaných či nikoliv – se vylila z břehů utajování do nekonečného prostoru sociálních sítí, které neznají bariéry. Vatikánská mediální kancelář zjevně nebyla na takovou záplavu komunikace připravená. Víme, že Benedikt XVI. v posledním roce svého mandátu zdůrazňoval potřebu ticha a mlčení. Jeho výzvu ale v hluku sociálních sítí nikdo neslyšel (Benedikt XVI., 2012).¹¹

Korelace zájmen MY/NAŠE a slova „krize“ u papeže Františka

V roce 2020 napsal papež František ve své encyklice *Fratelli Tutti*: „Až jednou tato zdravotní krize pomine, bylo by nejhorší odpovědi vrhnout se ještě hlouběji do horečného konzumního stylu života a do nových forem sobecké sebezáchovy. Kéž Bůh dá, abychom po tom všem už vnaší mentalitě nebyli „oni“ a „tamti“, nýbrž jen „my“ (František, 2020, 35. kapitola). V textu dává papež František do souvislosti krizi a vztah ke komunitě. Autor sám tak poprvé upozorní v námi sledovaných textech na souvislost krize a posílení komunity prostřednictvím zájmena MY. Z následujících grafů je patrné, že stejně jako u papeže Benedikta XVI. je v datech zřejmá souvislost. Společný nárůst můžeme sledovat v roce 2015 a poté v posledních třech letech. V roce 2015 kulminovala migrační krize a následně největší nárůst námi sledovaných slov přichází paralelně s pandemií Covid-19. Pozoruhodné je sledovat, jak je podobný nárůst a pokles sledovaných slov v letech 2013–2017. Roky 2020 až 2022 nevykazují sice stejný nárůst a pokles, přesto je zjevná korelace pojmů během těchto tří let (Graf 10).

¹¹ První Tweet odeslal Benedikt XVI. dva měsíce (12. 12. 2012) před oznámením, že ve své funkci končí (11. 2. 2013)

Graf 10 – František – zájmena WE/OUR a KRIZE (vynechány exhortace a encykliky).

U papeže Benedikta jsme sledovali v roce 2008 a 2009 první nárůst zájmen MY/NAŠE a až rok poté nárůst slova KRIZE, u Františka vidíme v roce 2020 extrémní nárůst slova KRIZE (Graf 10), mezitím co počet zájmen MY/NAŠE se zvyšuje soustavně od roku 2017 (Graf 10). Přesto je korelace mezi sledovanými pojmy jasně viditelná.

Podívejme se nyní na to, s jakými událostmi je krize spojována a jaké jsou jí připisovány významy v roce 2015 a poté v letech 2020 až 2022 kdy sledujeme nárůst a korelaci pojmů.

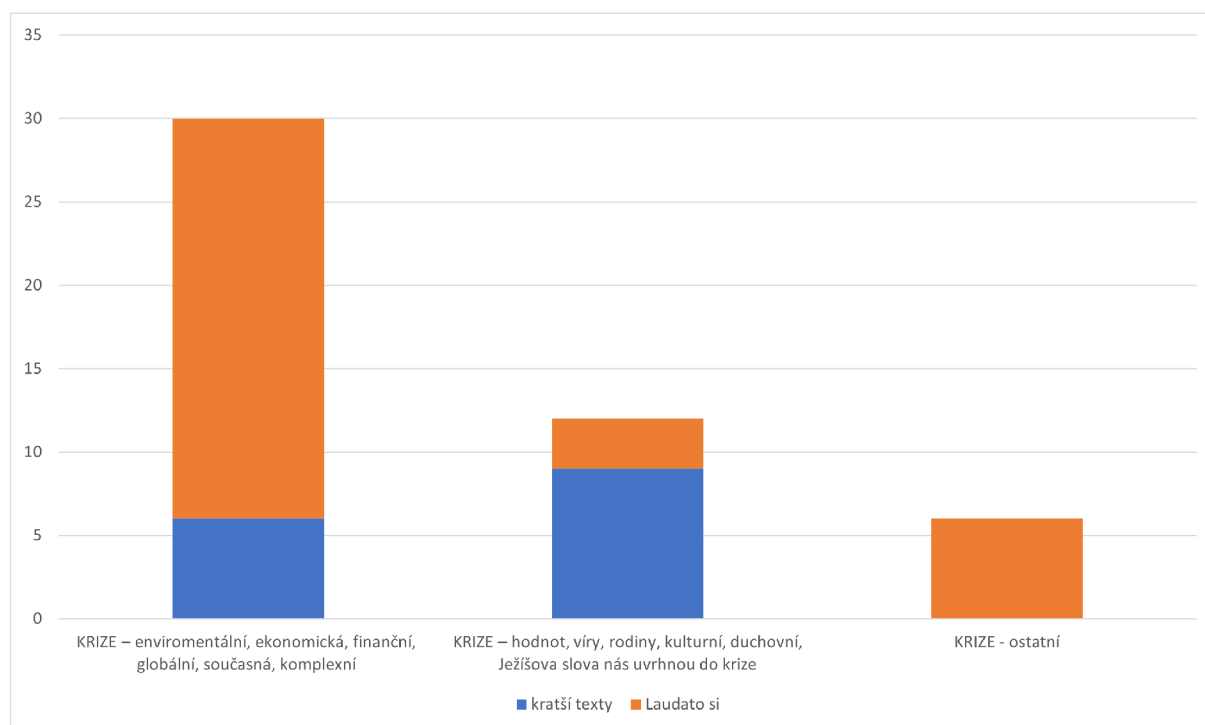
Rok 2015 – význam slova KRIZE u papeže Františka

U papeže Františka se setkáváme v porovnání s jeho předchůdci s radikálně jiným pojetím krize. Jan Pavel II. se zmiňuje o krizi jako o něčem, co je třeba překonat a ukončit. Benedikt XVI. nastoluje téma krize jako východiska a možnosti pro lepší budoucnost. Z jeho textů zaznívá, že krize je podnět a výzva. Ve Františkových textech v roce 2015 se setkáváme s myšlenkou, že sám Ježíš nás uvrhá do krize a máme se nechat do krize uvrhnout:

Ve skutečnosti Ježíšově řeči jistě rozuměli. Tak dobře, že ji nechtěli poslouchat, protože to byla řeč, která uvrhla jejich smýšlení do krize. Ježíšova slova nás vždy uvrhnou do

krize, například světského ducha, světáctví. Ježíš však nabízí klíč k překonání této těžkosti. (František, 2015)

V následující tabulce můžeme vidět, že v kratších textech na rozdíl od textů Benedikta XVI. v roce 2012 ve vztahu ke krizi převažují tematicky duchovní otázky. Zajímavý fakt je, že v roce, kdy v kratších textech nalézáme vyšší výskyt slova krize, se objevuje tejně jako u Benedikta výrazně vyšší počet slova v encyklice. Papež František prozatím vydal tři encykliky, z čehož první – *Lumen fidei* (František, 2013) je encyklika, na které se podílel tým autorů kolem papeže Benedikta XVI. a slovo KRIZE se zde objevuje jen jednou. *Laudato si* – encyklika z roku 2015 – obsahuje slovo KRIZE 28x a poslední *Fratelli tutti* 12x. Je viditelné, že v roce, kdy korelují zájmena MY/NAŠE nacházíme i slovo KRIZE nejen v kratších textech, ale i v encyklice.

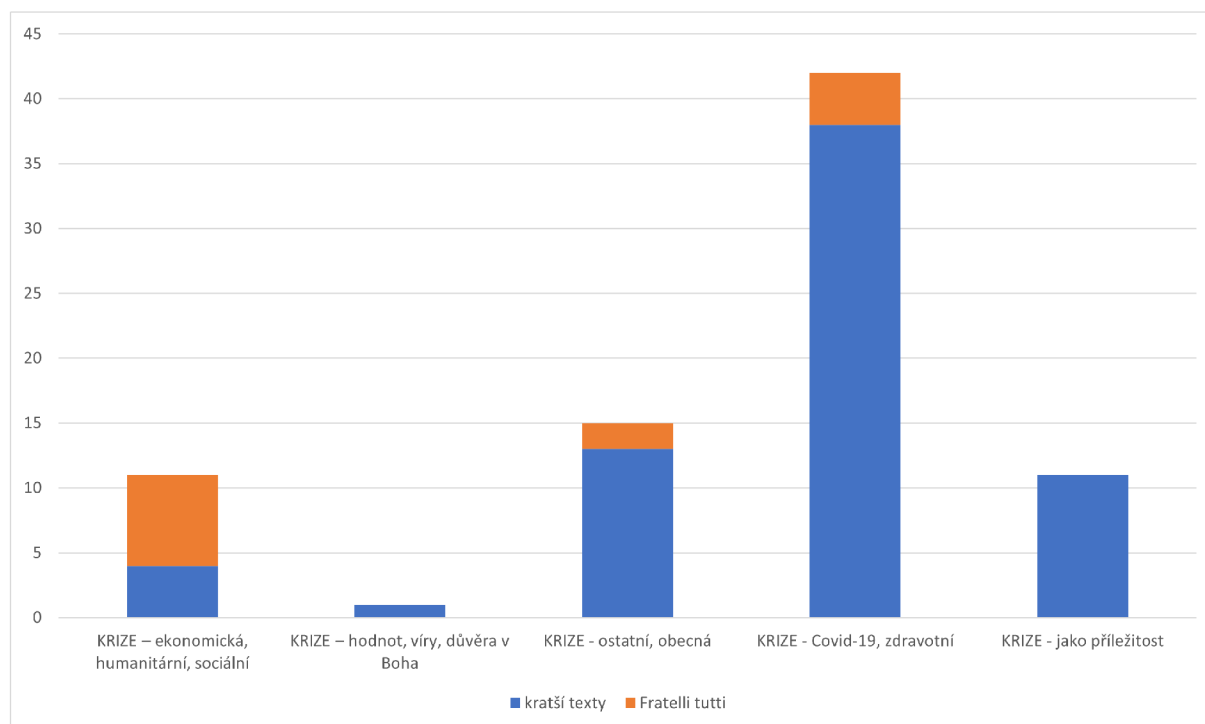

Graf 11 – František – použití slova KRIZE v roce 2015 – rozlišeno tematicky, zahrnuje i encykliku Laudato si.

V krátkých textech se věnuje papež František více krizím nemateriálním, v encyklice převládá diskuse krize hmotných hodnot, ale velká část zmínek o krizi je v kontextu ekologických či environmentálních témat/událostí/jevů. Tématu se věnuje obsah celé encykliky *Laudato si* (František, 2015). Proto je počet záznamů tak veliký.

Rok 2020 – význam slova KRIZE u papeže Františka

V roce 2020 vidíme v grafu velký zlom. Slovo KRIZE, které se v roce 2019 objevilo v kratších textech jen 10x, se v roce, ve kterém se rozšířila po celém světě nákaza Covid-19, vyskytuje ve vybraných kratších textech 73x. V encyklice *Fratelli Tutti* nad to 12x. (V exhortaci *Querida Amazonia*, která v tomto roce vyšla, se slovo KRIZE neobjevuje.)

Graf 12 – František – použití slova KRIZE v roce 2020 – rozlišeno tematicky, zahrnuje i encykliku Fratelli tutti.

Zdá se, že ohromný nárůst užití slova „krize“ v souvislosti s Covidem-19 pohltit i ostatní dříve komunikována témata. Zvláště nemateriální hodnotová témata se přelila do souvislostí s pandemií.

Protože nástup krizové komunikace v období pandemie covidu 19 probíhal v roce 2020 postupně, podívejme se detailně na časovou osu tohoto roku. Do března, kdy se v důsledku postupující epidemie na řadu týdnů běžný provoz v celé Evropě téměř zastavil, bylo označení KRIZE použito jen 2X. V březnu se začíná mluvit o epidemii, posléze o pandemii. Duben je plně ve znamení covidové krize. V květnu se začíná objevovat téma „přes naši krizi vidět i jiné krize“ (František, 2020). Už v květnu se objevuje téma krize jako příležitosti (František, Generální audience, 6. 5. 2020). Rámování krize, jako možnosti pro pozitivní změnu, v textech přibývá

a kulminuje v srpnu a září, kdy je několikrát v různých variantách opakováno na generálních audiencích. Základní myšlenka textů je, že z krize nemůžeme vyjít stejní. Buď to budeme lepší, nebo horší. Mluví se o odvaze být lepší:

A celá lidská rodina potřebuje, aby z této krize vyšla jednotnější, a ne rozdělenější. Víte, že z krizí, jako je tato, nevycházíme stejní jako předtím: buď jsme lepší, nebo horší. Kéž bychom měli odvahu se změnit, být lepší, být lepší než předtím a dokázat pozitivně budovat postkrizový pandemický stav. (František, Regina Caeli, 31. 5. 2020)

Text je psaný v době, kdy Itálie překonává první silnou pandemickou vlnu a vypadá to, že by se mohla s přicházejícím létem situace zlepšit. Hned v srpnu je jasné, že pandemických vln nás bude čekat pravděpodobně celá řada. Téma krize, ze které nemůžeme vyjít stejní, se začíná objevovat častěji: „*Pandemie je krizí a z krize nevyjdeme stejní jako před ní: buď z ní vyjdeme lepší, nebo horší.*“ (František, Generální audience, 19. 8. 2020) Stejně téma se v tomto období objevuje v různých textech: „*Pamatujme však, že po krizi člověk není stejný. Buď z ní vyjdeme lepší, nebo horší. To je naše možnost.*“ (František, Generální audience, 26. 8. 2020)

V září k tématu dynamické proměny jako důsledku krize přibývá myšlenka, že z krize musíme vyjít jako komunita. Tedy MY. Připomeňme si výše citovaný text z *Fratelli tutti*: „*Kéž Bůh dá, abychom po tom všem už v naší mentalitě nebyli „oni“ a „tamti“, nýbrž jen „my“.*“ (František, 2020, 35. kapitola) Během září se téma objevuje opakovaně v několika textech a stejně tak v encyklice *Fratelli tutti*, která je připravována během prvního pandemického roku a vychází v říjnu 2020. Na cestě z krize se objevují ve spojitosti s tímto slovem také pojmy jako láska a něha. První zářijový týden na generální audienci papež František prohlásil: „*Proto, abychom z této krize vyšli lépe než předtím, musíme tak učinit společně; společně, ne sami. Společně. Ne sami, protože to nejde. Buď to zvládneme společně, nebo to nezvládneme. Musíme to udělat společně, všichni, solidárně.*“ (František, Generální audience 2. 9. 2020) O týden později opět na generální audienci slyšíme: „*Krize, kterou prožíváme v důsledku pandemie, se týká všech; vyjdeme z ní k lepšímu, pokud budeme všichni společně usilovat o společné dobro; v opačném případě vyjdeme k horšímu.*“ A k tomu přibývá: „*Křesťanská odpověď v pandemii a následné socioekonomické krizi je založena na lásce...*“ (František, Generální audience 9. 9. 2020) Téma společného úsilí při vyjítí z krize se prolíná v mnoha textech podzimu roku 2020:

Buď budeme spolupracovat na překonání krize na všech úrovních společnosti, nebo se z ní nikdy nedostaneme. Vyjít z krize neznamena přetřít současnou situaci lakem, aby vypadala spravedlivěji. Ne. Vyjít z krize znamená změnit se a skutečnou změnu provádí

všichni, všechny osoby, které tvoří národ. Všechny profese, všechny. A všechno dohromady, všichni ve společenství. Pokud všichni nepřispějí, výsledek bude negativní.

(František, Generální audience, 23. 9. 2020)

Varování před sobectvím a nutnost postupovat v krizi společně se objeví několikrát i v encyklice *Fratelli tutti*:

Konzumní individualismus vedl k velké nespravedlnosti. Na ostatní lidi se začínáme dívat jen jako na překážky naší vlastní klidné existence; nakonec je považujeme za otravné a jsme stále agresivnější. Ještě více se to projevuje v dobách krizí, katastrof a těžkostí, kdy jsme v pokušení uvažovat ve smyslu starého rčení "každý sám za sebe". I tehdy se však můžeme rozhodnout pěstovat laskavost. Ti, kdo tak činí, se stávají hvězdami zářícími uprostřed temnoty (František, 2020).

Jak vidíme na ukázkách textů, mění se postupně přístup církevních vůdců ke krizi, kterou chápe Jan Pavel II. jako situaci, kterou je třeba překonat, zvládnout a zbavit se jí, Benedikt XVI. vyzývá k proměně, ke které krize může vést, a František tento trend přejímá a posiluje téma komunity, která je založená na nutnosti „vyjít z krize společně“. Krize je u Františka nejen možnost pro růst, ale jak dále uvidíme, krize se stává nutností.

Rok 2021 – význam slova KRIZE u papeže Františka

Kéž nám Nejsvětější Maria pomůže, abychom se nebáli nechat se Ježíšem „uvrhnout do krize“. Je to krize zdravá, pro naše uzdravení, aby naše radost byla plná.

(František, Angelus, 14. 3. 2021)

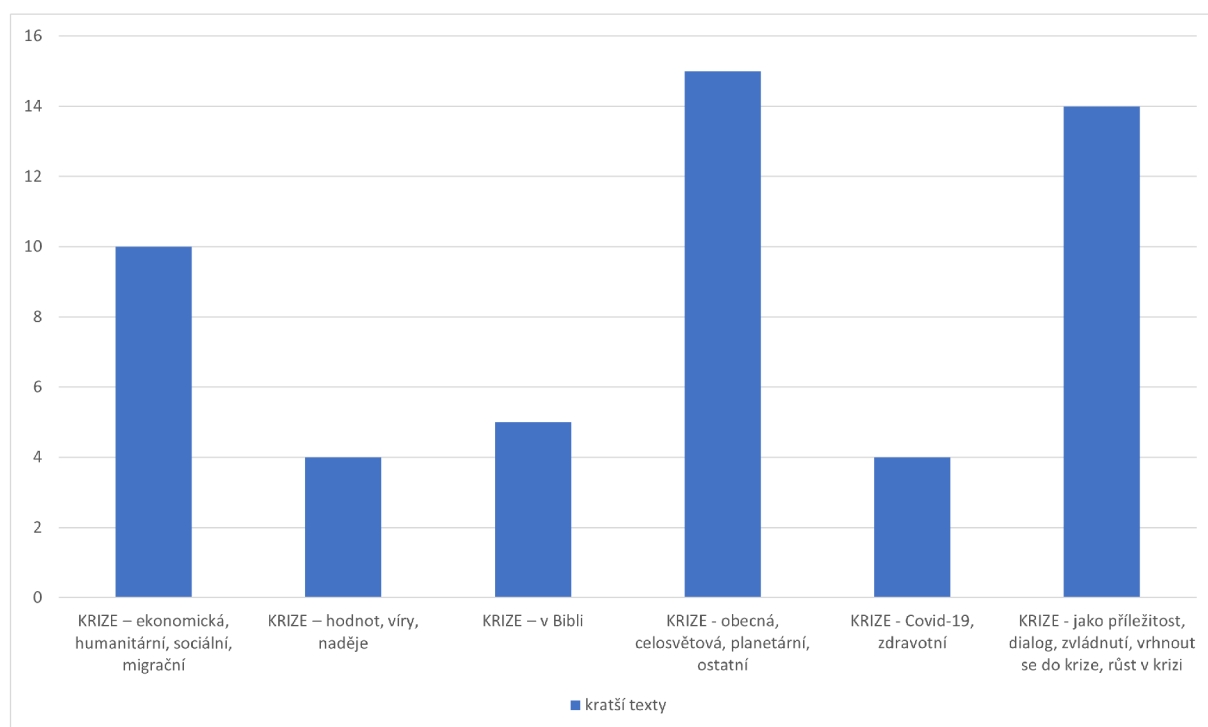
Pojem „nechat se uvrhnout do krize“ proměňuje paradigma přístupu papežů ke krizi od události, kterou je nutné nějak překonat do stavu, kdy se máme s pomocí Boží do krize sami vrhnout. Pojem KRIZE se proměňuje z negativního jevu na ozdravný proces. Krize je pojímána jako proces podporující růst: „Bez krizových okamžiků vlastně není růstu, protože krize vás nutí růst. Prožívání krizí je nezbytným způsobem růstu.“ (František, Generální audience, 14. 4. 2021) V roce 2021 nacházíme opět v papežových textech odkaz na souvislost mezi zájmem MY a krizovou situací. MY se zde stává symbolem něčeho křehkého, co musíme udržet pohromadě jak v rámci církve, tak v širším světě:

Současná doba však ukazuje, že toto „my“, které Bůh chtěl, je rozbité a roztržité, zraněné a znetvořené. To je ještě zřetelnější ve chvílích velkých krizí, jako je tomu v případě současné pandemie. Naše „my“, jak v širším světě, tak v církvi, se drolí a praská kvůli krátkozrakým a agresivním formám nacionalismu. (František, 2021)

Tendence růstu zájmen MY/NAŠE po roce 2020 zjevně i obsahově souvisí s prožíváním krizové situace a autor se snaží posilovat komunitu mnoha odkazy, v kterých vidíme snahu o vytváření společné komunity MY a současně se proměňuje postoj ke krizi od překonávání k uzdravování v procesu krize. Dokonce obrací strach z krize o 180 stupňů, aby „se krize stala tajemnou příležitostí k vnitřní očistě.“ (František, 4. 11. 2021) a vybízí ke strachu z neuvrnutí do krize:

Jeho lidství darované pro Boha a pro druhé, to není příjemné, tento Ježíš nás vrhá do krize. Spíše bychom se měli obávat, jestli nás nevrhá do krize, protože jsme možná rozmělnili jeho poselství! A my prosíme o milost nechat se vyprovokovat a obrátit jeho „slovy věčného života“. (František, Angelus, 22. 8. 2021)

Od začátku pandemické krize se práce s tímto pojmem proměnila od výzvy vyjít z krize lepší a společně v roce 2020 po nutnost nechat se uvrhnout do krize v roce 2021. Krize ve Františkových textech vede k uzdravení. V době světové pandemie je to zajímavý paradox. V následující tabulce si ukážeme, jak se v pandemických letech proměňuje souvislost pojmu KRIZE s různými tématy.

Graf 13 – František – použití slova KRIZE v roce 2021.

Mezi tím, co v roce 2020 suverénně vede krize ve vztahu k pandemii, o rok později se s tímto pojmem pojí jen 4x. (Rok před tím to bylo 42x.) Vypadá to, že se záměrně krize přesouvá do roviny dynamické spoluúčasti a výzvy. (Poslední sloupec.) Vyskytuje se nejvíce jako téma růstu a pohybu směrem DO KRIZE (růst v krizi, vrhnout se do krize, krize jako příležitost, zvládnutí krize – 14x). V podobném počtu (15x) se slovo KRIZE vyskytuje ve vztahu s něčím globálním, celosvětovým, planetárním. Všudypřítomná krize není překážka, ale cesta, která zahrnuje to nejširší pole významu MY. Dotýká se každého z nás.

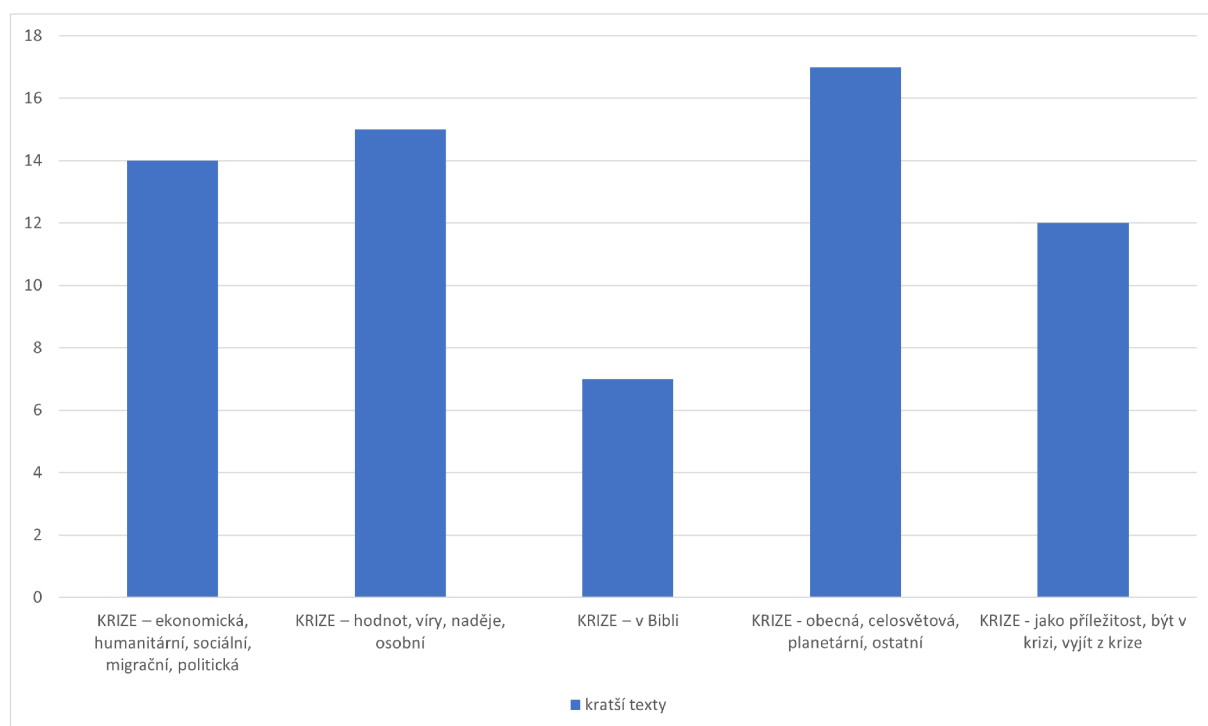
Rok 2022 – význam slova krize u papeže Františka

Práce s tématem krize ve Františkových textech postupuje ještě dále o rok později, kdy se význam slova KRIZE váže k další změně. Důraz je opět kladen na proces „projít krizí“ od „být do ní uvržen“ až po „vyjít z krize“ kromě aspektu sociálního přátelství – tedy nutnosti vyjít z krize společně, který je zdůrazněn ve *Fratelli tutti* zde přibývá téma radosti, jež krize může přinášet: „*Krize totiž nemusí nutně přinášet smutek, ne: být v krizi a sloužit Pánu vám často přináší pokoj a radost.*“ (František, Generální audience, 30. 3. 2022)

V následující tabulce (Graf 14), kde rozdělujeme témata spojená s krizí ve Františkových textech do pěti kategorií, vidíme, že některá témata zůstávají, jiná zcela mizí a další svým počtem

rostou. I když se jedná stále o dobu, kdy je svět zasažen pandemií, KRIZE jako pojem spojený přímo s pandemií se vytratil. I když se o pandemii píše, už se nedává do vztahu s pojmem KRIZE. Naopak posiluje spojení KRIZE s ekonomickými tématy, ale roste i souvislost s nemateriálními hodnotami a také přibývá biblických témat, která se pojí s pojmem KRIZE. (I když, jak už jsme si výše řekli, v Bibli se tento pojem vůbec nevyskytuje.) Stále zůstává přítomno pojetí KRIZE jako východiska a příležitost. V roce 2022 zůstává téma KRIZE jako obecného celosvětového jevu. (Obecná, celosvětová, planetární)

Numerická souvislost se zájmeny MY/NAŠE se v pandemických letech vyskytuje nepřímo. Počet zájmen MY/NAŠE od roku 2017 roste, ale růst nekopíruje obrovský skok, který zaznamenal pojem KRIZE s nástupem pandemie (Graf 10). Z širšího pohledu však nárůst sledovaných pojmů v jeden čas během pandemické a později válečné krize probíhá.

Graf 14 – František – použití slova KRIZE v roce 2022.

Daleko častěji se objevují pojmy jako krize víry a hodnot: „*Krize víry, apatie v náboženské praxi, zejména po pandemii, lhostejnost mnoha mladých lidí vůči Boží přítomnosti: to nejsou problémy, které bychom měli „zlehčovat“ a myslet si, že určitý náboženský duch stále přetrvává, ne.*“ (František, 2022) Papež František se ve spojení s krizí víry odkazuje na biblický text: „*Co by to jinak bylo za viru? Zná chvíle útěchy, nadšení a zápalu, ale také únavy, zmatku, pochybností a temnoty. Evangelium nám ukazuje Tomášovu „krizi“, aby nám řeklo, že se*

nemáme bát krizi života a víry.“ (František, Regina caeli, 24. 4. 22). Znovu se objevují momenty, kdy k nám prostřednictvím krize promlouvá Pán:

Učedník Páně by neměl propadat rezignaci ani se poddávat skličivosti ani v těch nejtěžších situacích, protože náš Bůh je Bohem vzkříšení a naděje, který vždycky pozvedá: s ním můžeme pozvednout svůj pohled a začít znovu. Křesťané se tedy tváří v tvář zkouškám – ať už kulturním, historickým nebo osobním – ptají: „Co nám Pán říká skrze tento krizový okamžik?“. (František, Homilie, 13. 11. 22)

Opakovaně papež František zdůrazňuje, že prožívat krizi není nic špatného – naopak – díky krizi můžeme dojít hlubšího poznání:

Krize nejsou hříchy, jsou součástí cesty, neměli bychom se jich bát. Mnohdy nás činí pokornými, protože nás zbavují představy, že jsme v pořádku, že jsme lepší než ostatní. Krize nám pomáhají rozpoznat, že jsme potřební: znovu v nás probouzejí potřebu Boha, a tak nám umožňují vrátit se k Pánu, dotknout se jeho ran, znovu zakusit jeho lásku, jako by to bylo poprvé. (František, Regina Caeli, 24. 4. 2022)

V průběhu tří pandemických let vidíme proměnu komunikace krizí od spojení pojmu KRIZE s katastrofickými scénáři až po nastolení nového paradigmatu, kdy je krize představená jako **ozdravný proces**, do kterého je třeba „nechat se uvrhnout“. Vidíme, že obsah slova KRIZE se nejvíce proměňuje právě v průběhu posledních let, kdy je v roce 2020 pojem ve všech textech včetně encykliky použit v singuláru a plurálu 102x, což je pravděpodobně rekordní počet v rámci komunikace papežů do dnešní doby. (Ve stejném roce jsou pro srovnání pojmy pandemie, epidemie a covid použity v souhrnu ve sledovaných textech 157x.)

Nejen změna počtů, ale zejména změna obsahu a emocí, které se ke slovu KRIZE váží v průběhu čtvrtstoletí, je jasně viditelná a z textů čitelná. Sledujeme proměnu vztahu ke KRIZI jako k situaci, které je třeba se postupně: vyhnout – překonat – může nás posílit – spojit – můžeme vyjít lepší – musíme vyjít lepší – necháme se do ní uvrhnout – krize jako možnost růstu – krize jako zdroj radosti. Tato obrovská proměna v komunikaci krizí nastala za 25 sledovaných let, přičemž rychlost proměny je přímo závislá na počtu použití pojmu a současně proměnu provází neustálý růst zájmen MY/NAŠE. Například v roce 2020, kdy kulminuje slovo KRIZE, jsou nejpoužívanější slova **textů kromě předložek a spojek MY, NÁS a NAŠE**. (Pro představu: u Jana Pavla II. v roce 1998 se zájmeno MY vyskytuje ve sledovaných textech 1099x a má podíl na textu 0,42 %, zájmeno NAŠE se vyskytuje 879x a má podíl na textu 0,33 procent. V roce 2020 se objevuje zájmeno MY 2724x a podíl na textu je 1,31. Zájmeno NAŠE zde

najdeme 1896x s podílem na textu 0,91 %. To je v případě MY i NAŠE trojnásobný rozdíl mezi lety 1998 a 2020.)

Závěr

Závratné změny v technologiích a zrychlení přenosu informací má dopad nejen na technologický pokrok a modernizaci. Jeví se, že i krizová komunikace církevních vůdců se v důsledku propojení v digitálním prostředí mění a přijímá nové skutečnosti v podobě krizí a náhlých změn jako výzvu k nové komunikaci s komunitou, která je stále více propojována do participativního MY. Tento jev se ukazuje zvláště v období velkých krizí, které se v poslední době kumulují do multikrizí. Je možné, že s postupně stírajícími se hranicemi mezi končící a nastupující krizí je nutnost synodálního procesu stále aktuálnější.

V naší studii jsme ukázali, že zvýšení počtu zájmen MY/NAŠE a slova KRIZE ve významných textech papežů od roku 1998 koreluje zejména u Benedikta XVI. a Františka. Ve Františkových textech rovněž najdeme korelaci mezi nárůstem slova KRIZE a zájmeny MY/NAŠE. Ovšem zatímco počet slov KRIZE kulminoval během pandemie covid-19, zájmena MY/NAŠE v podstatě od roku 2017 neustále narůstají. Rozhodně se nejedná o souvislost s větším počtem textů, protože nárůst zájmen se projevuje i procentuálně. Zájmena MY a NAŠE jsou u Františka jedny z nejpoužívanějších slov. Neustálý růst počtu těchto zájmen se samozřejmě musí někdy zastavit. Otázka je, kdy a co momentální neustálý růst může ještě dalšího predikovat?

Druhá oblast výzkumu se zabývala proměnou témat, která se u papežů k pojmu KRIZE váží. Zde jsme zjistili, že u papežů se proměňuje v různých souvislostech postoj ke krizím i samotná krizová témata, o kterých se hovoří. Zatímco Jan Pavel II. se nejčastěji zmiňuje o krizích souvisejících s duchovními a nemateriálními tématy, Benedikt XVI. daleko častěji vstupuje na pole mimo církevní témata, kde odvážně nabízí nové pohledy na krize v profánním světě jako na cesty k sebepoznání a dalšímu růstu. František nad to mění přístup ke krizi z něčeho nechtěného a neočekávaného na krizi, která je chtěná, Bohem nám nabízená a přináší nám možnost transformace, dokonce radosti. U Františka také vidíme, že krize, se kterou je v pandemickém roce 2020 úzce spojeno zdravotní téma, se velice rychle přetransformovala do KRIZE, která je chápána jako výzva. Je to krize, do které se „máme nechat Bohem uvrhnout“. Krize není špatná, ale dobrá.

Protože se v článku věnujeme komunikačnímu stylu papežů, z nichž je papež František papežem krize, je třeba věnovat pozornost jednomu z hlavních reformních prvků současné církve, který ustanovil papež František, a tím je synodalita (Mikulášek, 2023). Papež František ji

ustanovil jako metodu proměny církve, která se však primárně věnuje internímu životu církve a téma reakce na externí podmínky je druhořadé (Gaillardetz, 2015). Zároveň také platí, že papež František defínuje samo křesťanství jako náboženství krize a stanovuje pojem KRIZE jako konstitutivní prvek křesťanské víry. Nejen proto, že na počátku křesťanství je zakladatel tradice v hluboké lidské osobní krizi spojené s veřejně vykonaným soudem a následnou smrtí zakladatele. Důvodem je podle něj povaha Božího slova, která člověka uvádí do paradoxní situace a do krize, protože potvrzuje dobro přítomné v lidské existenci, ale zároveň každého jedince vyzývá k cestě k dokonalosti a tím vede ke změně a zlepšení (František, 2022). Podobně se papež František snaží integrovat do církevní terminologie pod vlivem teologického diskurzu další pojmy, jako je například *servant leadership*, tedy služebné vedení (Greenleaf, 1975). Zůstaňme zde ale u synodálního procesu. Integrace teologie krize jako nedílného interního teologického zdroje života církve v sobě nese obrovský potenciál pro obnovení vnitřního života církve.

Jinými slovy, nacházíme jisté společné body mezi synodalitou a teologií krize, jako je otevřenost k dialogu se světem, s mimokřesťanskými náboženstvími, ačkoliv je třeba dodat, že synodalita více zdůrazňuje naslouchání uvnitř církve. Druhou oblastí je jednoznačné zaměření na současný kontext a snaha reagovat na aktuální výzvy v současném světě. Značné rozdíly však vidíme ve struktuře uvažování teologů krize, kteří se například zaměřují primárně na fenomén krize jako na vnější podnět pro život církve, kdežto synodalita je primárně zaměřena na dynamiku vnitřního života církve, a to včetně krize jako integrální součásti křesťanské spirituality. Pokud vychází teologie krize z předpokladu, že krize je primárně vnější podnět, potom může a v mnoha případech také skutečně požaduje tento teologický přístup rozhodnou reakci hierarchických struktur církve na krizi, protože je to management, který rozhoduje a také nese odpovědnost, kdežto v procesu synodality tato nová teologie krize vyzdvihuje naopak princip kolegiality a s tím spojenou sdílenou odpovědnost všech věřících.

V rovině společenské přináší krize jisté negativní dopady na jakoukoliv společnost, a to i na církev. Může to být poškození důvěryhodnosti instituce, odchod věřících ze společnosti i společenství, vnitřní polarizace společenství, finanční ztráty, snížení důvěry v poskytované duchovní služby, a s tím také spojená neochota věřících se ve společenství nadále angažovat. Naopak pozitivními dopady na společnost jsou například nové cesty hledání spravedlnosti a transparentnosti ve společenství církve, reforma a obnova rozhodovacích a kontrolních struktur církve, ty následně povedou k prevenci i k zvýšení transparentnosti a zlepšení péče o oběti nebo o zraněné, především to ale v případě křesťanského společenství může vést k posílení misijního poslání církve v dnešním světě. Protože jsou mnohé z těchto pozitivních dopadů

v souladu i s principy teologie krize (otevřenost a dialog, participace, reforma struktury, etické standardy, péče o zraněné, prevence) je možné dospět k předběžnému závěru, že teologie krize může být nahlížena nejen jako teologie reagující na externí podněty, ale jako integrální součást křesťanské teologie a jeden ze zdrojů teologického poznání ve smyslu četby znamení doby.¹²

Literatura:

Allen, J. L. (2020). *The Catholic Church: What Everyone Needs to Know*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.

Bauer, Y. (2001). *Rethinking the Holocaust*. New Haven: Yale Univ. Press.

Benedict XVI. (2005). *Deus caritas est*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html.

Benedict XVI. (2007). *Spe salvi*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20071130_spe-salvi.html.

Benedict XVI. (2009). *Caritas in veritate*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html.

Benedict XVI. (2012). *46th World Communications Day, Silence and Word: Path of Evangelization*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html.

Coombs, W. T., & S. J. Holladay, eds. (2010). *The Handbook of Crisis Communication*. 1st ed. Blackwell Publishing.

Coombs, W. T., & S. J. Holladay. (2008). Comparing Apology to Equivalent Crisis Response Strategies: Clarifying Apology's Role and Value in Crisis Communication. *Public Relations Review*, 34, 252–257.

Coombs, W. T., & S. J. Holladay. (2007). The Negative Communication Dynamic: Exploring the Impact of Stakeholder Effect on Behavioral Intention. *Journal of Communication Management* 11(4), 300–312.

¹² Mezinárodní teologická komise. *Teologie dnes*. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc 2013.

- Dorrien, G. (2008). *Social Ethics in the Making: Interpreting an American Tradition*. Wiley-Blackwell.
- Fannes, G., & A. Claeys. (2022). Putting empathic feelings into words during times of crisis: The impact of differential verbal empathy expressions on organizational reputation. *Public Relations Review* 48(2). <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2022.102183>.
- Fink, S. (1986). *Crisis Management: Planning for the Inevitable*. 1st ed. American Management Association.
- Francis. (2013). *Lumen fidei*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20130629_enciclica-lumen-fidei.html.
- Francis. (23 August 2015). *Angelus*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/angelus/2015/documents/papa-francesco_angelus_20150823.html.
- Francis. (2015). *Laudato si*. Vatican.va. from https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html.
- Francis. (2020a). *Fratelli tutti*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html.
- Francis. (May 6, 2020). *General Audience*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2020/documents/papa-francesco_20200506_udienza-generale.html.
- Francis. (August 19, 2020). *General Audience*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2020/documents/papa-francesco_20200819_udienza-generale.html.
- Francis. (August 26, 2020). *General Audience*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2020/documents/papa-francesco_20200826_udienza-generale.html.
- Francis. (September 9, 2020). *General Audience*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2020/documents/papa-francesco_20200909_udienza-generale.html.
- Francis. (September 23, 2020). *General Audience*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2020/documents/papa-francesco_20200923_udienza-generale.html.

Francis. (31 May 2020). *Regina Caeli*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/angelus/2020/documents/papa-francesco_regina-coeli_20200531.html

Francis. (2020b). *World Migrants Day*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/migration/documents/papa-francesco_20200513_world-migrants-day-2020.html

Francis. (2020c). *Address of His Holiness Pope Francis to the Roman Curia*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2020/december/documents/papa-francesco_20201221_curia-romana.html.

Francis. (23 gennaio 2022). *Omellia del Santo Padre Francesco, III Domenica del Tempo Ordinario*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/it/homilies/2022/documents/20220123_omelia-domenicadellaparoladidio.html

Francis. (March 30, 2022). *General Audience*. Vatican.va. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2022/documents/20220330-udienza-generale.html>

Francis. (April 2, 2022). *Prayer Meeting – Homily of His Holiness Pope Francis – National Shrine of "Ta' Pimu" in Gozo*. Vatican.va. -malta-preghiera.html

Gaillardetz, R. R. (2015). *Church with Open Doors: Catholic Ecclesiology for the Third Millennium*. Michael Glazier.

Greenleaf, R. K. (1970). *The servant as leader*. Robert K. Greenleaf Publishing Center.

Hayes, E. & L. P. Wooten. (2011). Crisis Leadership and Why It Matters. *The European Financial Review*, 61, 60–64. www.europeanfinancialreview.com.

Heath, R. L., & H. D O'Hair. (2010). *Handbook of Risk and Crisis Communication*. 1st ed. New York: Routledge.

Heath, R. L. (2010). Crisis communication: Defining the beast and de-marginalizing key publics. In W. T. Coombs & S. J. Holladay (Eds.), *The handbook of crisis communication*, 1–13. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

John Paul II. (1998). *World Day for Missions*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/missions/documents/hf_jp-ii_mes_31051998_world-day-for-missions-1998.html.

Jones, J. M. (2019). *Many U.S. Catholics Question Their Membership Amid Scandal*. Gallup. <https://news.gallup.com/poll/247571/catholics-question-membership-amid-scandal.aspx>.

Koselleck, R. & M. Richter. (2006) Crisis. *Journal of the History of Ideas* 67(2) 357–400. <https://doi.org/10.1353/jhi.2006.0013>.

Küng, H. (2007). *The Beginning of All Things: Science and Religion*. Wm. B. Eerdmans Publishing.

Mikulášek, J. (2023). Communio ecclesiarum: The Catholicity of the Church in the Light of the Synodal Transformation of the Church. *Studia Theologica*, 25(2), 1–25. DOI: 10.5507/sth.2023.021624

O'Brien, D. J. (1994). *From the heart of the American church: Catholic higher education and American culture*. Orbis Books.

Pennebaker, J. (2011). *The secret life of pronouns: What our words say about us*. London: Bloomsbury Press.

Rahner, K. (1965). *Hominisation: The Evolutionary Origin of Man as a Theological Problem*. Herder and Herder.

Schultz, F., S. Utz, & A. S. Göritz. (2011). Is the Medium the Message? Perceptions of and Reactions to Crisis Communication via Twitter, Blogs and Traditional Media. *Public Relations Review* 37 (1): 20–27.

Spadaro, A. (2021). *Crisis: The key word for the reform of the Church*. La Civiltà Cattolica. <https://www.laciviltacattolica.com/crisis-the-key-word-for-the-reform-of-the-church/>.

Tillich, P. (2000). *The Courage to be*. Yale University Press.

Wiesel, E. (1988). *The night trilogy: night, dawn, the accident*. New York: Noonday Press.

Komunikace papežů o sexuálnímu zneužívání mladistvých v katolické církvi – analýza oficiálních textů Svatého stolce

Abstrakt

Tento článek se zabývá komunikačními strategiemi papežů katolické církve v reakci na případy sexuálního zneužívání nezletilých kněžími. Autorky zajímá, jak se v oficiálních dokumentech posledních tří papežů mluví o této citlivé tématice a jak se vyvíjí diskurz Svatého stolce ohledně sexuálního zneužívání. Článek analyzuje oficiální texty Vatikánu signované papeži (Janem Pavlem II., Benediktem XVI. a Františkem) s přihlédnutím k historickému vývoji a aktuálním trendům ve způsobu komunikace. Autorky se zaměřují na užívané komunikační strategie a na pojmenování situace a vyjádření vztahů k obětem, zástupcům církve, věřícím a veřejnosti. Poukazují na to, jak hlavy katolické církve aplikovaly prvky krizové komunikace v reakci na tyto kontroverzní události.

Analýza dokládá, že komunikace papežů katolické církve ohledně sexuálního zneužívání byla odlišná. Zatímco Jan Pavel II. se tématu v oficiální komunikaci vyhýbá, Benedikt XVI. jej spojuje s celkovým úpadkem víry a František staví sexuální zneužívání do souvislosti s klerikalismem a zneužíváním moci v církvi obecně.

Klíčová slova: krize, papež, Jan Pavel II., Benedikt XVI., František, sexuální zneužívání mladistvých kněžími

Úvod

Jak by se svět změnil, kdybychom se vnitřně přesvědčili, že každý maličký, kterého potkáme, je odrazem Boží tváře! Kdybychom v utrpení každého dítěte, každého zranitelného člověka, viděli čáru otisknutou na roušce, kterou Veronika osušila Kristovu tvář! (František 2023).

Sexuální zneužívání nezletilých kněžími je téma, které se od osmdesátých let minulého století více či méně stále objevuje ve světových médiích a směřuje špičkám katolické církve palčivé

otázky. Ačkoliv případy sexuálního zneužívání začaly na veřejnost prosakovat již v 60. letech 20. stol., jejich oběti se dočkaly oficiální omluvy od hlavy katolické církve až v roce 2008.¹³ Zpravodajská média o tématu téměř vždy psala jako o krizi nebo o skandálu¹⁴, a tato označení rezonovala i ve veřejném diskurzu. Medializace dění v katolické církvi vyvolala nejen ve Spojených státech bouři kritiky a vedly k tisícům obvinění ze sexuálního zneužívání ze strany současných i bývalých věřících. Tyto skandály narušily status duchovních, oslabily jejich postavení jakožto morálních autorit a poškodily vztah mezi církví a věřícími i širší veřejností. Krize, kterou vyvolaly, neměla v dějinách amerického náboženství obdoby (Maier – Crist, 2017). Podle zjištění Gallupova ústavu (Jones, 2019) v roce 2019 více než třetina (37 %) dotázaných katolíků ve Spojených zvažovala v důsledku zpráv o sexuálním zneužívání své setrvání v církvi. Podle Pew Research Center (2010) byly v letech 2002 v USA a 2010 v Evropě skandály sexuálního zneužívání nezletilých jedním ze sedmi nejžhavějších témat přitahujících pozornost veřejnosti.

Tato analýza se zaměří na komunikační strategie papežů římskokatolické církve v reakci na téma sexuálního zneužívání nezletilých ze strany kněží a představitelů římskokatolické církve. Hlavní výzkumná otázka, kterou si klademe, zní: Jak se v oficiálních dokumentech posledních tří papežů mluví o sexuálním zneužívání nezletilých v rámci katolické církve a jak se proměňuje komunikace Svatého stolce o tomto tématu? V článku analyzujeme oficiální texty Vatikánu signované papeži (Janem Pavlem II., Benediktem XVI. a Františkem) a způsob komunikace tématu sexuálního zneužívání vzhledem k obětem, věřícím a široké veřejnosti. Přestože papežové nepoužívají ve vztahu k tématu zneužívání výraz *krize*, ukazujeme, nakolik hlavy katolické církve v této komunikaci aplikovaly prvky krizové komunikace¹⁵.

Historický kontext

Pozornost světové veřejnosti k sexuálnímu zneužívání nezletilých v katolické církvi přivedli na začátku roku 2002 investigativní novináři *The Boston Globe*, když uveřejnili rozsáhlou kauzu sexuálního zneužívání duchovními v Bostonské arcidiecézi¹⁴. Ve Spojených státech šlo ale již minimálně o třetí vlnu zájmu veřejnosti o dění v církvi a analogické případy byly v 80. a 90. letech hlášeny a řešeny v Kanadě, Irsku, Austrálii, Rakousku a Německu (Vaňáč, 2020). Donnelly (2016) ukazuje, jak informování o církevních skandálech (v Irsku) proměnilo dlouhodobý

¹³ “I am deeply sorry” řekl Benedikt XVI. (2008) ve vztahu k CSA při homilii pro australské kněze v katedrále v Sydney.

¹⁴ Níže používáme k odkazu na sexuální delikty kněží vůči nezletilých zneužívanou zkratku SAC (sexual abuse crisis).

¹⁵ Krizová komunikace je specifický marketingový nástroj efektivní komunikace, který organizace používají k řízení krize a sdělování informací v těchto situacích. Jejím cílem je minimalizovat újmny vzniklé krizovou situací, udržet či obnovit důvěryhodnost organizace a poskytnout dotčeným zaměstnancům i veřejnosti odpovídající informace. (Cumbs, 2007)

vztah mezi katolickou církví a médii v druhé polovině 20. století. Výsledkem bylo oslabení symbolické dominance církve a naopak nárůst vlivu médií, který se odehrával paralelně s celkovým procesem sekularizace.

Na přelomu tisíciletí bylo nejčastějším postupem při nahlášení podobných případů přesunutí daného duchovního do jiné diecéze, což mu v pokračování jednání zpravidla nezabránilo. Tyto činy byly církevními představiteli primárně chápány jako důsledek selhání jednotlivců, který byl často vyšetřován a řešen v utajení, aby neutrpěla dobrá pověst katolické církve. Až pod tlakem veřejnosti začaly biskupské konference jednotlivých zemí hledat možnosti řešení problému a současně vytýkaly papežům malou podporu svého snažení (Miller, 2021).

I když už v roce 2001 vydal Jan Pavel II. motu proprio, jak postupovat v případě „závažnějších deliktů“¹⁶, k účinné a systematické snaze katolické církve situaci řešit vedlo až zveřejnění článků v *Boston Globe*.¹⁷ V červnu 2002 se na valném shromáždění v Dallasu sešli všichni katoličtí biskupové Spojených států, schválili Chartu na ochranu dětí a mládeže a ustanovili Národní revizní komisi, která nechala zpracovat vědeckou studii o sexuálním zneužívání nezletilých kněžími v USA od roku 1950 do roku 2002. Vyplývá z ní, že největší počet případů se odehrál v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Od té doby počet usvědčených kněží stále klesá (viz Graf. 1). Zatímco v době nejvyšší koncentrace problematického jednání se v USA podle odhadů dopustila sexuálního zneužívání dětí 4 % kněží (John Jay College of Criminal Justice, 2004), v roce 2018 bylo ze sexuálního zneužívání usvědčeno 8 osob, tedy 0,016 % amerických kněží (Miller, 2021).

V roce 2009 byly uveřejněny dvě zprávy mapující souvislosti kolem vyšetřování případů sexuálního zneužívání nezletilých v Irsku: 1) *Zpráva pro vládu, tzv. Ryan report*, a 2) *Zpráva o katolické arcidiecézi Dublin* známá jako *Murphy report* byla zpřístupněna částečně.¹⁸ Zpráva sledovala institucionální reakce v dublinské arcidiecézi v letech 1974 až 2004 a přezkoumala 320 obvinění proti 172 kněžím a způsoby, jak církev postupovala. Obě zprávy vyvolaly velkou

¹⁶ Sacramentorum sanctitatis tutela (Jan Pavel II., 2001)

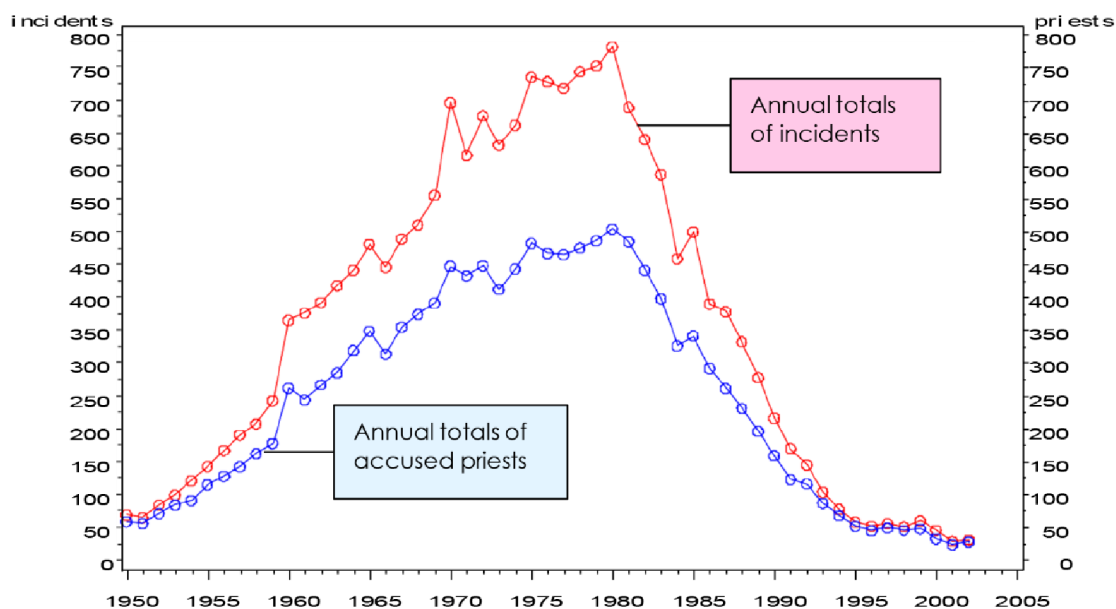
¹⁷ Na začátku roku 2002 zveřejnila skupina investigativních novinářů Spotlight z deníku *Boston Globe* sérii článků, v nichž podrobně popsali sexuální zneužívání nezletilých katolickými duchovními, snažili se rozkrýt rozsah kauzy a její institucionální pozadí. Později za sérii článků dostali Pulitzerovu cenu. V kauze byl kněz John J. Geoghan obviněn z osahávání a znásilňování především nezletilých hochů v řadě bostonských farností v uplynulých třiceti letech. Geoghan byl však jedním z mnoha. Klíčovým bodem odhalení investigativního týmu bylo, že církevní představitelé – jmenovitě kardinál Bernard Law – o případech věděli a umožnili pachatelům pokračovat v kněžské službě. Přestože Geoghan byl podezřelý již od roku 1984, církev jej zbavila kněžství až v roce 1998.

Reporting an Explosive Truth: The Boston Globe and Sexual Abuse in the Catholic Church https://ccnmtl.columbia.edu/projects/caseconsortium/casestudies/14/casestudy/www/layout/case_id_14.html

BOSTON.com Church allowed abuse by priest for years. *Boston Globe*. https://archive.boston.com/globe/spotlight/abuse/archive/stories/010602_geoghan.htm

¹⁸ Ryan report – zpráva pojmenovaná dle vedoucího komise Seanu Ryanovi. Murphy report – zpráva pojmenovaná dle jména předsedkyně komise Yvonne Murphy.

mediální pozornost a na začátku roku 2010 následovala sdělení o pochybeních kněží v Německu, Belgii a Rakousku. Kvůli medializovanému skandálu opouštěli katolickou církev v tomto období desetitisíce věřících napříč kontinenty, a to přesto, že největší množství zločinů se odehrálo již před mnoha lety.¹⁹

Graf 1. Počty nahlášených incidentů a obviněných kněží v jednotlivých letech (John Jay College of Criminal Justice, 2004).

Papež Jan Pavel II. byl veřejností kritizován nejen za to, že církev nedokáže před podobným jednáním dostatečně chránit ty nejzranitelnější, ale i za to, že před ochranou obětí upřednostňoval péči o jméno katolické církve samotné. V této politice pokračoval i Benedikt XVI., přestože byl nejprve dlouholetým představeným Kongregace pro nauku víry (Congregazione per la Dottrina della Fede), jenž byla zodpovědná za řešení stížností na nevhodné chování kněží. O rozsahu a závažnosti sexuálního zneužívání v církvi byl tedy v době svého zvolení papežem informován. Ačkoliv v roce 2010 vydal *motu proprio* – papežské nařízení, podle něhož bylo sexuální zneužívání považováno za zločin²⁰, zmiňoval politiku nulové tolerance a jako první papež se setkal s oběťmi, k otevřenému řešení případů nepřispěl.

¹⁹ Rakouská církev zaznamenala největší odliv věřících od nacistické éry v roce 2010, kdy římskokatolickou církev opustilo 85.960 katolíků. (<https://www.bischofskonferenz.at/2019/presseerklarungen-zur-fruehjahrsvollversammlung-2019>) Tento jev je jednoznačně připisován na vrub zveřejnění skandálů, které zatřásl důvěrou k rakouské církvi a postavily ji do negativního světla. K největším a nejznámějším skandálům patří dlouho neřešené sexuální zneužívání ze strany arcibiskupa kardinála Hanse Hermanna Groëra, které sahalo až do 70. let, přičemž tlak na vyšetření kauzy spustil prošetřování až na konci 90. let. Kauza přispěla k vyvrcholení krize rakouské církve zejména v době, kdy vycházely najevo další skandály (např. v kněžském semináři Sankt Pölten z r. 2003 nebo skandál opata benediktinského kláštera Bruno Beckera zveřejněný r. 2010). (Vaňáč, 2019, s. 76–78)

²⁰ Motu proprio „Sacramentorum sanctitatis tutela“ z roku 2001 papež Benedikt XVI. v roce 2010 modifikoval. Na roveň nezletilým byly postaveny osoby, které jsou trvale zbaveny úplného užívání rozumu. Promlčení

Od nástupu papeže Františka sledujeme jeho snahu změnit obraz katolické církve jako organizace, která se vyhýbá odpovědnosti za jednání svých členů. V důsledku dění uvnitř i vně církve se papežská komunikace o tématu zneužívání od roku 2018 dynamicky mění. Mimo jiné i ve snaze reagovat na rostoucí množství zpráv o případech vyšetřovaných civilními orgány různých zemí a na zveřejnění dalších případů pochybení církevních představitelů (včetně papežů) při řešení kauz²¹ (Faggioli 2021, Catholic News Agency, 2022). V roce 2018 uveřejnila americká jurisdikce v Pensylvánii rozsáhlou zprávu, z níž vyplývá, že na sexuálním zneužívání se podílely stovky kněží a církve tuto praxi dlouhodobě vědomě zatajovala. V následujících letech zaplavila nejen mainstreamová média vlna svědectví těch, kteří zneužívání v katolické církvi prožili a odhodlali se o něm vypovídat. Veřejnost, která kauzy zneužívání sledovala především v mediálním přenosu, byla paradoxně nejvíce rozhořčená až v době, kdy již počty odsouzeníhodných činů kněží v důsledku řady kroků a nových opatření ze strany církve výrazně poklesly. Téma přitáhlo i pozornost akademických teologických časopisů, které publikovaly odborné analýzy svědectví dosud žijících obětí. Tato reflexe je součástí pohybu směrem k nové subjektivitě v katolické církvi, kterou krize zneužívání vytvořila a v níž vztahy věřících charakterizuje naslouchání individuálním hlasům. Stále častěji se také prosazuje redefinice příčiny krize, kterou není primárně sexuální rovina, ale rozsáhlý problém zneužívání moci, jež nabývá různých forem a projevuje se v jednání některých duchovních (Faggioli, 2021).

Za uplynulá desetiletí bylo zdokumentováno na tisíce obvinění a odhalených případů zneužívání dětí a mladistvých a církve byla nucena vyplatit miliardy dolarů odškodného. Vzhledem k rozsahu dění i způsobu jeho neřešení se ve veřejném i mediálním diskurzu v této souvislosti mluvilo o *krizi* – krizi církve a krizi sexuálního zneužívání dětí a mladistvých církevními představiteli. Samotní vrcholní představitelé církve toto slovní spojení nepoužívají.

Ihůta byla nově stanovena na 20 let s možností derogace. Je zde také výslovně uvedena nutnost dodržet světské právo týkající se oznamování trestných činů příslušné autoritě.

²¹ Ekumenická komunita Taizé v červnu 2019 a komunita L'Arche v únoru 2020 vydaly veřejná prohlášení, v nichž přiznávají případy nevhodného sexuálního chování členů komunity a v případě L'Arche i samotného zakladatele Jeana Vaniera. V tomto období byly odhaleny další případy týkající se nových katolických hnutí, zejména v souvislosti se zakladatelem Šensťatského hnutí, P. Josefem Kentenichem, v červenci 2020. V říjnu 2020 vydalo hnutí Focolare prohlášení týkající se případů zneužívání v komunitách ve Francii, což vedlo k rezignaci vedoucích představitelů hnutí ve Francii a v regionu západní Evropy. V této souvislosti je důležité zmínit knihu *Livre noir de la Fraternité Saint-Pie-X*, kterou vydalo sdružení AVREF (Pomoc obětem zneužívání ze strany řeholních hnutí v Evropě a jejich rodinám) v roce 2016, <https://www.avref.fr/fichiers/FSSPX%20LIVRE%20NOIR%202019%20-%20202.pdf>.

Komunikace v krizi není krizová komunikace

Coombs (2007a, 2–3) definuje krizi jako „vnímání nepředvídatelné události, která ohrožuje důležitá očekávání stakeholderů“ a upozorňuje tak na roli stakeholderů při utváření definice krize. Coombs (2010) vyzdvihuje schopnosti organizací porozumět nejistotě a schopnost jednotlivých aktérů – zejména vůdců – rozpoznat v krizi smysl pro hlubší morální odpovědnost. Fink (1986, 1) zdůrazňuje etický rozměr krizové komunikace: „*Když krize může zasáhnout srdce korporace nebo rodiny, je to vždy jednotlivec, kdo musí mít srdce – a odvahu – reagovat*“. Každá instituce musí vzbuzovat důvěru, aby byla i nadále relevantním aktérem ve společnosti (Coombs, 2007). Dobře zvolená strategie krizové komunikace může přinést obnovení vztahů nejen s těmi, kterých se bezprostředně dotýká, ale i s těmi, kteří o ní byli informováni zprostředkovaně. Zvláště organizace, které mají silný morální a etický aspekt působení, si nemohou dovolit nekomunikovat o závažném dění, které se dotýká přímo jejich členů. Proto doporučení teorie krizové komunikace zdůrazňují, aby organizace prokázaly odpovídající úroveň empatie vůči dotčeným zainteresovaným stranám (Coombs, 2007; Coombs & Holladay, 2009).

Klíčovou součástí krizové komunikace je v mnoha případech omluva. I ta ale musí splňovat určitá kritéria. Podle Hearita (2006, 64, 69) a stanovených etických standardů reakce v krizové situaci, musí být omluva pravdivá, dobrovolná a upřímná. Měla by zaznít ve vhodném okamžiku a kontextu. Pro dosažení toho, aby byla efektivní je však potřeba udělat víc: explicitně uznat pochybení a správně je pojmenovávat (zveřejnit pravdivé informace související s incidentem/ jednáním a vysvětlit jej), plně přijmout odpovědnost, vyjádřit lítost a identifikaci s poškozenými/zainteresovanými (stakeholders), požádat je o odpuštění, hledat smíření s postiženými a navrhnout vhodné opravné prostředky a postupy a nabídnout odpovídající kompenzaci (Frandsen a Johansen, 2010, 354–355).²² Aby se organizace účinně omluvily, měly by výslovně uznat a vysvětlit, za jaké konkrétní činy se omlouvají. Podle Coombse (2007) je zásadním aspektem krizové komunikace vyjádření empatie s dotčenými. Krizoví komunikátoři by měli pochopit a přijmout obavy zúčastněných stran a projevit soucit (Veil, Buehner, & Palenchar, 2011). Ve studii *Putting empathic feelings into words during times of crisis* Coombs (2010) naznačuje, že pokud vůdce umí pracovat s empatií, může minimalizovat poškození pověsti organizace v průběhu krize a celková náprava reputace je snazší (Fannes & Claeys, 2022). Empatická omluva obsahuje vysvětlení, co organizace dělá pro vyřešení problému a pro zamezení tomu, aby k podobným jevům v budoucnu nedocházelo. Z výzkumu mezi 16 krizovými

manažery vyplývá, že v případě velmi vážné krize by měl empatii a omluvu vyjádřit lídr organizace. Důležité je i to, zda bude omluva a empatie vyjádřena písemně nebo „na kameru“, neboť „emoce se špatně čtou“ (Schoofs et al., 2022).

Podle Formicoli (2020, 135) z pohledu teorie krizové komunikace ani jeden z posledních tří papežů na situaci nereagoval adekvátně; naopak reakce oficiálních představitelů církve celosvětově vnímanou krizi sexuálního zneužívání ještě zhoršila. Příčinou neúspěchu bylo zaujetí teologického a náboženského přístupu, podle kterého sexuální zneužívání chápali primárně jako hřích, nikoli jako zločin a sociální problém, a k reportovaným případům přistupovali jako k výjimkám nikoli jako k projevům systémové institucionální disfunkce. Formicola (2020, 141) také ukazuje neshody, které existovaly v nahlížení na situaci mezi některými představenými církve a papežem, který činy vymezoval odkazem na šesté přikázání Desatera. Kardinál Ratzinger jako prefekt Kongregace pro nauku víry prosazoval posuzování případů sexuálního zneužívání jako jednání proti víře a proti církvi. Cílem Jana Pavla II. i Benedikta XVI. byla primárně snaha chránit jméno církve a upozadit ty, kteří ji svým jednáním poškozují. Podle Formicoli (2020) se způsobem řešení, minimálně v počátku svého pontifikátu, výrazně nelišil ani papež František. Přestože začal prosazovat již dříve avizovanou nulovou toleranci problematického jednání a v návaznosti na odhalení událostí v Pensylvánii, Německu, Chile a Indii svolal v březnu 2019 synod představitelů národních biskupských organizací, odpovídající otevřená diskuse sexuálního zneužívání kleriky se ani tehdy nekonala (Formicola 2020, 147).

Krize sexuálního zneužívání nezletilých je dlouhodobě ustálená fráze přítomná napříč mediálním prostorem od sociálních sítí po vědecké publikace. Müllerová a Franc (2022) ukázali, jak nástup a zmasovění sociálních sítí proměnil komunikaci papežů. Dokládají, že v oficiálních textech posledních tří papežů uveřejňovaných na vatican.va se mění poměr užití zájmen ve prospěch zájmena *my*. Současně s tím v posledních letech v textech soustavně přibývá a s použitím zájmen koreluje nárůst užití výrazu *krize* (Müllerová & Franc, 2024).²³ Analýza ukázala, že poslední tři papežové o krizi mluví v souvislosti s tématy spirituálními (krize Ježíše na kříži, krize víry) i světskými (ekonomická krize, migrační krize, environmentální krize, zdravotní krize etc.). Každý z papežů však *krizi* rozumí odlišně a používá označení v jiném kontextu. Zatímco Jan Pavel II. mluví o krizi, kterou je třeba odvrátit, ukončit či překonat, pro Benedikta XVI. se krize stává „příležitostí k rozlišování, v níž lze utvářet novou vizi budoucnosti“ (Benedikt XVI., 2009, kap. 21) a papež František pak přístup ke krizi postupně mění a místo vidění krize jako

²³ Stejnou korelaci prokázal Pennebaker (2011) na analýze sdělení publikovaných v krizovém období těsně po útocích 11. 9. 2001.

příležitosti ji posouvá k nutnosti a zařazují ji mezi procesy, do kterých se máme sami „nechat uvrhnout Bohem“ (František, 2015; Müllerová & Franc, 2024).

Analýza korpusu textů papežského stolce ukazuje, že pro označení situace uvnitř církve související se zneužíváním, která je ve veřejném a mediálním diskurzu označována jako *krize sexuálního zneužívání*, autoři papežských textů toto označení nepoužívají. Náš výzkum se soustředí na analýzu toho, jak bylo toto téma komunikováno v oficiálních textech papežského stolce a jak byla (krizová) komunikace vedena jednotlivými papeži.

Metodika výzkumu

Data pro výzkum čerpáme z korpusu 4035 textů podepsaných třemi posledními papeži, a to od roku 1998. Analyzovali jsme texty určené nejen církevní komunitě, ale i široké veřejnosti²⁴, které jsou otevřeně dostupné na www.vatican.va. Analýzu jsme prováděli z textů uveřejněných v anglickém jazyce. Vycházíme z toho, že celosvětově nejvíce příjemců čte informace papežského stolce právě v angličtině. Pokud není uvedeno jinak, níže zařazené citace jsou uvedeny v překladu autorek; znění analyzované anglické verze je uvedeno v poznámce pod čarou.²⁵

Do analyzovaného korpusu byly zařazeny materiály různého typu, jejichž rozsah varioval od jednostránkových modliteb po mnohastránkové dokumenty. Jednalo se o zveřejněné homilie, audience, modlitby Angelus, Regina Coeli, vzkazy, exhortace a encykliky, motu proprio a vybrané texty, které se obsahově přímo zaměřují na téma sexuálního zneužívání (např. dopis irským katolíkům, řeči papeže při návštěvách biskupů Ad Limina). Vynechali jsme texty, u kterých chybí anglický překlad (např. některé dopisy jsou uveřejněny jen v latině).²⁶ Vzorek obsahuje 1214 textů Jana Pavla II., 1261 textů Benedikta XVI. a 1560 textů Františka.

Při analýze byla použita triangulace kvantitativních a kvalitativních výzkumných postupů. Texty byly analyzovány pomocí SW NVivo 12. V prvním kroku bylo použito vyhledání relevantních textů pomocí klíčových slov: *abuse, crisis, sex, scandal*. Následně jsme vyhledávali

²⁴ Ostatně 80 % následovníků, kteří sledují profil papeže Františka na sociální síti X (dříve Twitter) není věřících (Narbona, 2016).

²⁵ Zvolili jsme tento postup, neboť pro některé citované texty neexistují oficiální překlady do češtiny.

²⁶ Většinu oficiálních papežských textů lze stáhnout z vatican.va v různých jazykových mutacích. My jsme použili texty, které jsou vydávány kontinuálně v angličtině. Dále jsme do tematické analýzy přidali texty, které sice kontinuálně v angličtině nebyly zveřejňovány (např. motu proprio), ale k tématu sexuálního zneužívání se přímo vyjadřují.

Na oficiálním webu Vatikánu je dohledatelná i stránka věnovaná tématu sexuálního zneužívání v církvi https://www.vatican.va/resources/index_it.htm, která obsahuje odkazy na různé typy dokumentů různých autorů vztahujících se k tématu. Není však jasné, podle jakého klíče sem byly materiály vybrány (některé z nich neobsahují klíčové slovo *abuse*) a nejedná se pouze o dokumenty signované papežem; část z nich není dostupná v anglickém jazyce. Proto jsme tuto stránku používali jako sekundární, kontextový, zdroj informací k realizovanému výzkumu a automaticky zde uvedené texty nezařadili do analyzovaného korpusu.

fráze *sexual abuse crisis*, *child sexual abuse (CSA)*, *sexual abuse of minors* a to včetně slov, která by mohla být použita pro označení jevů a činů spojených se sexuální zneužíváním, ale pojmenovaných jinak (např. prohřešky proti VI. přikázání).

Následná tematická analýza (Leavy, 2020) byla použita pro zpracování jednotlivých textů zmiňujících sexuální zneužívání, identifikaci základních komunikovaných významů a analýzu zařazení tématu. V druhém kroku jsme detailně analyzovali texty, které se týkají přímo tématu sexuálního zneužívání mladistvých kněžími. Konstrukce jednotlivých textů a narace tématu, konkrétní formulace, rétorika a argumentace byly zkoumány induktivně kvalitativním přístupem po vzoru kritické analýzy diskurzu (CDA). Fairclough (2001) rozlišuje tři úrovně analýzy: textovou praxi, diskurzivní praxi a sociální praxi, které se v širším kontextu vzájemně prolínají. My jsme se zaměřili na textovou praxi – jazykové volby a rétoriku používanou ke konstrukci proklamací, myšlenek a argumentů s ohledem na odlišnosti užívaných diskurzivních strategií jednotlivých papežů. Tento článek se zaměřuje na specifický jazyk, který používají papežové (nikoli média), a ukazuje, jak byla tematika sexuálního zneužívání v církvi utvářena jimi užitými výrazy a formulacemi a jaké významy byly v rámci oficiálního diskurzu Svatého stolce nastolovány. Rovinu sociální praxe však u sledovaného tématu nelze zcela ignorovat.

Ve třetím kroku jsme se zaměřili na další komunikační prvky, které papežové použili k obnovení reputace církve. Identifikovali jsme specifické použití zájmen (*já* a *my*) a s tím související indikaci převzetí odpovědnosti mluvčího za danou situaci. Sledovali jsme také identifikaci komunikačních postupů vyjadřujících projev adekvátní míry empatie a snahu o obnovení reputace pomocí křesťanských hodnot, ke kterým se papežové hlásí.

Při popisu jednotlivých případů používáme citace z analyzovaných textů tak, aby ilustrovaly klíčové popisované jevy. Konkrétní komunikační praktiky užití jednotlivými papeži postupně popíšeme na příkladech ze zveřejněných textů, které interpretujeme v kontextu situace, v níž zazněly. Jsme si vědomi, že historický kontext nemůžeme postihnout do detailu, ale vztažení poznatků textové analýzy ke společenskému kontextu a sociální praxi se jeví podstatné a mnohdy pro vyznění textů určující. Zpětně nelze přesně zjistit, jaký měly hlavy církve přehled o nárůstu či ústupu jevu zneužívání nezletilých kněžími v té které době, ale v období pontifikátu Jana Pavla II., v devadesátých letech, již byla míra sledovaného jednání na ústupu (viz graf. 1). Náš výzkum papežské komunikace tak vlastně začíná v době, kdy se největší problémy spojené se sexuální zneužíváním nezletilých vynořují ze svědectví obětí z minulosti.

Jan Pavel II.: církev jako oběť

V roce 1993 napsal Jan Pavel II. dopis biskupům Spojených států amerických, ve kterém odkazuje ke skandálu, který trápí církev v USA. O jaký skandál se jedná, si ale čtenář musel domyslet. I když bylo slovo *skandál* v dopise použito 13 x, v textu nebylo současně explicitně uvedeno ani slovo *sexuální* ani *zneužívání*. Čtenář, který nebyl zasvěcen do problematiky, mohl jen tušit, o jaký skandál se jedná (Jan Pavel II., 1993).²⁷

Ačkoliv byl papežem od roku 1987, první veřejný text, kde se objevuje zmínka o sexuálním zneužívání nezletilých, vydal až v roce 2001. Je to exhortace *Ecclesia in Oceania* a problém nevhodného chování kněží je zde situován do velice vzdálené oblasti. Jakkoli bylo zneužívání přítomno napříč světadíly, dění v kulturně a geograficky blízkých oblastech nereflektoval, naopak jako by od nich odváděl pozornost do té nejvzdálenější části světa, až na jižní polokouli.

Nicméně to, že byly informace o zneužívání ve Vatikánu tématem dne, dokládá papežovo nařízení ze stejného roku *Sacramentum Sanctitatis Tutela* (30. 4. 2001), kterým upravuje řešení nevhodného chování „proti šestému přikázání“. Změna spočívala v tom, že vybrané trestné činy, mezi nimi i sexuální trestné činy duchovních s nezletilými, ale nejen tyto, i jiné závažné trestné činy vůči svátostem, byly vyhrazeny k řešení Kongregaci pro nauku víry. Doplňující list kardinála Ratzingera, tehdejšího prefekta kongregace, popisoval, které trestné činy to jsou a jaký má být procesní postup.²⁸

V analyzovaném korpusu jsme našli první veřejnou reakci Jana Pavla II. na skandál zveřejňovaný na jaře 2002 v *Boston Globe* v nenápadné zmínce v dopise kněžím, který byl uveřejněn na Zelený čtvrtek 17. 3. 2002. Obsáhlý dopis s jedenácti body odkazoval k médiu zveřejňovaným událostem v posledním bodě: „*I v této době jsme jako kněží osobně a hluboce postiženi*

²⁷ V dopise se například pojmenovává skandál: „cases of scandal given by members of the clergy (případy skandásirotcilu způsobené členy kléru;“ nebo "The Gospel word "woe" has a special meaning, especially when Christ applies it to cases of scandal, and first of all to the scandal "of the little ones" (Evangelijní slovo „běda“ má zvláštní význam, zvláště když ho Kristus vztahuje na případy pohoršení (scandal), a to především na pohoršení (scandal) „maličkých“.) Zajímavé je také, jaký časový rámec dává Jan Pavel II. celému „skandálu“: „Během těchto **posledních měsíců** jsem si uvědomil, jak moc vy, pastýři Církve ve Spojených státech, spolu se všemi věřícími trpíte kvůli jistým případům skandálu ze strany členů kléru.“ (During these last months I have become aware of how much you, the Pastors of the Church in the United States, together with all the faithful, are suffering because of certain cases of scandal given by members of the clergy.) Přitom na začátku devadesátých let je v USA situace daleko lepší než dvě dekády před tím.) Graf 1.

²⁸ Jako poslední je v seznamu prohrěšků, které přísluší k řešení Kongregaci pro nauku víry, uveden „*Zločin proti mravnosti, tedy: zločin proti šestému přikázání Desatera spáchaný duchovním s nezletilým mladším 18 let.*“ (Il delitto contro la morale, cioè: il delitto contro il sesto comandamento del Decalogo commesso da un chierico con un minore al di sotto dei 18 anni di età.) V závěru dopisu je připojeno: „*Případy tohoto druhu podléhají papežskému tajemství.*“ (Le cause di questo genere sono soggette al segreto pontificio.) Ratzinger (2001) *Congregazione per la dottrina della fede: Lettera ad exsequendam ecclesiasticam legem ai vescovi e altri ordinari e gerarchi della chiesa cattolica interessati circa i delitti più gravi riservati alla congregazione per la dottrina della fede.* (https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20010518_epistula-graviora-delicta_it.html)

hříchy některých našich bratří, kteří zradili milost svěcení tím, že podlehlí těm nejtěžším formám mysterium iniquitatis, které působí ve světě”²⁹ (Jan Pavel II., 17. 3. 2002).

Užitou formulací byl děj aktualizován a rámován jako současný, ale opět nebyl přímo pojmenován. Přitom se nedá předpokládat, že hlava církve o podobných deliktech do té doby neslyšela, spíše jde o příklad komunikační strategie popírání, přehlížení či odvádění pozornosti.

Ačkoliv na začátku tisíciletí se již nejednalo o stovky reportovaných případů CSA, Jan Pavel II. vnímal jako zásadní samotnou skutečnost, že bylo téma medializováno a získalo si pozornost široké veřejnosti, jež se obrátila proti katolické církvi. Papež v dopise ubezpečuje, že: „... *církev projevuje svůj zájem o oběti a snaží se pravdivě a spravedlivě odpovědět na každou z těchto bolestných situací...*“ Z formulací je ale patrné, že primární starost Jana Pavla II. se vztahuje ke kněžím, kteří „*jsou osobně a hluboce zasaženi*“ (Jan Pavel II. 17. 3. 2002).³⁰

O měsíc později papež promluvil ke skupině amerických kardinálů (včetně později odsouzeného kardinála McCarricka), kteří doputovali do Vatikánu, aby řešili naléhavé otázky spojené s obviněními v bostonské diecézi. „*Kvůli velkým škodám, které napáchali někteří kněží a řeholníci, se na samotnou církev pohlíží s nedůvěrou...*“³¹ uvádí v promluvě. Zároveň ale vyjadřuje: „*hluboký pocit solidarity a zájmu*“³² obětem a jejich rodinám. V tomto textu označil zneužívání nezletilých jako závažný symptom hluboké krize sexuální morálky a lidských vztahů. Ačkoliv odkazoval k jednání kněží, nepoužil označení krize ve vztahu k situaci v církvi, ale naopak přiřadil církvi úlohu „*pomoci společnosti porozumět a vypořádat se s krizí v jejím středu*“³³ (Jan Pavel II., 23. 4. 2002).

Turbulentní dobu, ve které po zveřejnění skandálu v *Boston Globe* některé diecéze v USA bankrotovaly po mnohých vyrovnáních s oběťmi sexuálního zneužívání a ve které církev zaznamenala obrovský odliv katolíků, sledujeme v oficiálních textech Jana Pavla II. z roku 2004 určených malým skupinám biskupů, kteří z různých diecézí USA přijeli na návštěvu do

²⁹ “At this time too, as priests we are personally and profoundly afflicted by the sins of some of our brothers who have betrayed the grace of Ordination in succumbing even to the most grievous forms of the mysterium iniquitatis at work in the world.”

³⁰ V roce 2001 jmenoval Jan Pavel II. arcibiskupem ve Wasingtonu a následně také kardinálem McCarricka, o kterém šly sice nepodložené zvěsti, ale také osobní dopisy (do rukou Jana Pavla II.) upozorňující na zvláštní chování amerického biskupa, který si zval mladé seminaristy do domu na pláži. Ve zprávě, která popisuje celý proces s McCarrickem se píše, že Jan Pavel II. nevěřil dopisům ani zvěstem, ale uvěřil osobnímu ručně psanému dopisu McCarricka, který mu předal jeho osobní sekretář Dziwisz. Mohla za to údajně jeho špatná zkušenost s osočováním kněží v komunistickém Polsku. (McCarrick Report, 2020)

³¹ “Because of the great harm done by some priests and religious, the Church herself is viewed with distrust. ...”

³² https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2002/april/documents/hf_jp-ii_spe_20020423_usa-cardinals.html

³³ “...the Church will help society to understand and deal with the crisis in its midst.”

Vatikánu.³⁴ V textech, které zaznamenávají promluvu k americkým biskupům z Atlanty a Miami, čteme: „*Mnozí z vás se mnou již hovořili o bolesti způsobené skandálem sexuálního zneužívání v posledních dvou letech a naléhavé potřebě obnovit důvěru a podporovat uzdravení mezi biskupy, kněžími a laiky ve vaší zemi.*“ Jan Pavel II. opět mluví o dvou posledních letech (od zveřejnění skandálu v *Boston Globe*), stejně jako v přímluvě biskupům z Bostonu, ve které zdůrazňuje trest, jemuž byla církev vystavena: „*Církev ve vaší zemi byla potrestána událostmi posledních dvou let a mnoho úsilí bylo právem vynaloženo na pochopení a řešení problémů sexuálního zneužívání, které vrhají stín na její život a službu*“ (Jan Pavel II., 2004).

V jeho promluvách je to právě katolická církev, kdo byl děním nejvíce poškozen, i když nepřímo, ale v důsledku medializace tématu. Proto se soustředil na nápravu reputace církve a podporu kněží: „*Zvláště bych vás chtěl požádat, abyste silně podporovali své bratry kněze, z nichž mnozí hluboce trpěli kvůli tolik propagovaným chybám některých církevních služebníků*“ (Jan Pavel II., 2004).

V promluvě k biskupům z Pensylvánie a New Jersey (11. 9. 2004) Jan Pavel II. mluví o tom, že američtí biskupové „*vyjádřili své znepokojení nad krizí důvěry ve vedení církve vyvolanou nedávnými skandály sexuálního zneužívání*“³⁵ a věří, že „*bolestné období sebezpytování, vyvolané událostmi posledních dvou let, přinese duchovní ovoce*“³⁶ (Jan Pavel II., 11. 9. 2004).

V promluvách k biskupům poprvé použil pro specifikaci situace označení *sexuální zneužívání*, k němuž v předchozích textech vždy odkazoval jen v náznacích, ale přímo je nepojmenoval.

Stejně jako o měsíc později na setkání s biskupy z New Yorku, kdy poukazoval na snižování počtu věřících bez jediné zmínky o jeho příčině: „*Vyzývám vás, abyste nyní obrátili svou pozornost k mnoha dalším naléhavým otázkám, které se přímo dotýkají poslání církve a její duchovní integrity, například k poklesu návštěvnosti mší svatých a přistupování ke svátosti smíření...*“³⁷ (Jan Pavel II., 8. 10. 2004). Ta však byla zcela zřejmá – široká publicita tématu zneužívání napříč americkými médii.

Jan Pavel II. situaci nikdy neoznačil jako *krizi sexuálního zneužívání*. Z pohledu krizové komunikace byl jeho postoj k problému pasivní. Jeho odstup zdůrazňuje i to, že v jeho textech

³⁴ Paradoxně jednu skupinu opět vedl kardinál McCarrick, ačkoliv byl už v průběhu intronizace podezřelý z nevhodného chování vůči seminaristům. Přestože už v roce 2004 proti McCarrickovi vystoupila jedna z obětí a biskupové měli vedle neurčitých zpráv k dispozici i přímé svědectví, byl McCarrick zbaven všech svých hodností a odsouzen byl až v roce 2019.

³⁵ “Many of you have expressed your concern about the crisis of confidence in the Church’s leadership provoked by the recent sexual abuse scandals.”

³⁶ “The painful period of self-examination provoked by the events of the past two years will bear spiritual fruit.”

³⁷ “I invite you now to turn your attention to the many other pressing issues that directly affect the Church’s mission and her spiritual integrity, for example the decline in Mass attendance and in recourse to the Sacrament of Reconciliation, ...”

nenajdeme žádné vyjádření osobní zodpovědnosti, tedy ani vyjádření *já* nebo *my*. S výjimkou exhortace určené pro Oceánii Jan Pavel II. o sexuálním zneužívání mladistvých kněžími v textech určených širokému publiku mlčí. O problému mluví nebo píše v textech určených pro kněze a biskupy. Z hlediska celkového postoje Jana Pavla II. k tématu, ale i vzhledem k jednání dalších papežů, je specifické, že mezi postiženými zmiňuje církev, a vedle péče, jež by se měla dostat obětem a jejich rodinám, adresuje péči i pachatelům problémového jednání. Jako hlava církve se za pochybení uvnitř organizace neomlouvá a, ač projevuje částečně soucit s postiženými, mnohem více se zajímá o obnovu církve. Přesto o sexuálním zneužívání dětí a mladistvých kněžími za svého pontifikátu musel mnohokrát komunikovat (např. na tiskových konferencích), řešil ji i v osobních rozhovorech s kardinálem Ratzingerem, představeným Kongregace pro nauku víry (Benedikt XVI., 2019) a za dobu jeho pontifikátu byla o CSA publikována řada textů mimo církev.

Benedikt XVI.: krize zneužívání dětí

Benedikt XVI. nastupoval na papežský stolec z postu prefekta Kongregace pro nauku víry, která byla v té době doslova zavalená hlášeními o zločinech „*proti šestému přikázání Desatera spáchanými duchovním s nezletilým mladším 18 let*“ (Benedikt XVI., 2019).

Poprvé téma veřejně komunikoval během cesty do Spojených Států Amerických v roce 2008, kdy se také jako první papež v historii asi na 25 minut neveřejně setkal s oběťmi sexuálního zneužívání a s každým se pomodlil (New York Times, 2008). Na veřejném shromáždění na stadionu ve Washingtonu pak 17. 4. uvedl: „*Uvědomuji si bolest, kterou církev v Americe zažívá v důsledku sexuálního zneužívání nezletilých. Žádná moje slova nemohou popsat bolest a škodu způsobenou takovým zneužíváním. Je důležité, aby těm, kteří trpěli, byla věnována láskyplná pastorační pozornost. Stejně tak nedokážu dostatečně popsat škody, které vznikly uvnitř církevního společenství*“³⁸ (17. 4. Benedikt, 2008).

Na rozdíl od svého předchůdce zde Benedikt XVI. část promluvy formuloval sám za sebe, tedy v první osobě jednotného čísla. Mluví o tom, že si: „*uvědomuje bolest, kterou zažívá církev*“; „*nedokáže popsat bolest a škodu*“ ani „*škody, které vznikly uvnitř církevního společenství*“. Ostatní témata promluvy už byla formulována buď v trpném rodě, nebo v 2. osobě množného čísla, tedy jako oslovení vy „*dělejte, co můžete, na podporu uzdravení...*“.

³⁸ “I acknowledge the pain which the Church in America has experienced as a result of the sexual abuse of minors. No words of mine could describe the pain and harm inflicted by such abuse. It is important that those who have suffered be given loving pastoral attention. Nor can I adequately describe the damage that has occurred within the community of the Church.”

Papež se v textu snaží uzavřít minulost a soustředí se na budoucnost: „*aby děti, které náš Pán tak hluboce miluje a které jsou našim největším pokladem – mohly vyrůstat v bezpečném prostředí.*“ Mluví o dětech, které by se mohly ocitnout v nebezpečí, ale o samotných obětech se zmiňuje minimálně a ani se k nim adresně neobrací. I v jeho promluvách je hlavním trpícím křesťanská církev a církevní společenství, které bylo tímto jednáním poškozeno (viz níže). V textech vyjadřuje svou blízkost kněžím, řeholníkům a biskupům, tak jako v další zmínce o zneužívání na slavnostní mši pro kněze a řeholníky v katedrále sv. Patrika o dva dny později: „*V souvislosti s potřebou perspektivy, kterou nám dává víra, a s potřebou jednoty a spolupráce při budování církve bych rád řekl pár slov o sexuální zneužívání, které způsobilo tolik utrpení. Již jsem měl příležitost hovořit o něm a o škodách, které z něj vyplývají pro společenství věřících*“ (Benedikt XVI., 19. 4. 2008).

Paradoxem je, že koncelebrantem této slavnostní mše byl opět kardinál McCarrick, jež znovu a znovu čelil obviněním ze zneužívání.³⁹ Zprávy o jeho jednání obdržel už Jan Pavel II. v době, kdy byl Benedikt XVI. prefektem Kongregace pro nauku víry, která měla delikty kněží řešit, a Benedikt ve svém eseji z roku 2019 také přiznává, že o jeho činech věděl (Benedikt XVI., 2019).

V dubnu roku 2008 se na generální audienci na náměstí svatého Petra v Římě za svojí cestou do USA ohlíží a v jedné větě zmiňuje: „*Při pomyšlení na bolestnou záležitost sexuálního zneužívání nezletilých, kterého se dopustili vysvěcení duchovní, jsem chtěl vyjádřit svou blízkost biskupům a povzbudit je v jejich úsilí o zacelení ran a posílení vztahů s kněžími*“ (Benedikt XVI., 30. 4. 2008). Opět svou podporu obrací na biskupy, nikoli na oběti, a mluví o úsilí o zacelení ran a o vztazích biskupů s kněžími. Zmínka o sexuální zneužívání je v textu zařazena jakoby mimochodem mezi informace o vzdělávání a další komunikaci s biskupy.

V červenci téhož roku Benedikt XVI. navštívil Austrálii, kde bylo téma sexuálního zneužívání nezletilých velice živé, a setkal se zde osobně se čtyřmi oběti. V homilii v katedrále Panny Marie v osobní rovině přiznal hanbu a lítost: „*Rád bych se zde zastavil a přiznal hanbu, kterou jsme všichni pocítili v důsledku sexuálního zneužívání nezletilých některými duchovními a řeholníky v této zemi. Hluboce se omlouvám za bolest a utrpení, které oběti prožily, a ujišťuji je, že jako jejich pastýř i já sdílím jejich utrpení.*“⁴⁰ (Benedikt XVI., 19. 7. 2018)

³⁹ McCarrick na členství v kardinálském kolegiu rezignoval v červenci 2018 poté, co byl obviněn ze sexuálního zneužívání mladých mužů a dětí a rozhodnutím Kongregace pro nauku víry byl v únoru 2019 propuštěn z duchovního stavu bez možnosti odvolání.

⁴⁰ “Here I would like to pause to acknowledge the shame which we have all felt as a result of the sexual abuse of minors by some clergy and religious in this country. Indeed, **I am deeply sorry** for the pain and suffering the victims have endured, and

Řeč byla pronesena jen tři měsíce po návštěvě USA a vykazuje zřetelný posun ve stylu komunikace, volbě slov i způsobu oslovení, a promluva obsahuje i projev soucitu s oběťmi. Text je určen pro společenství kněží a seminaristy. Oběti na mši nebyly pozvány. Obrací se k nim tak nepřímou, ve třetím pádu množného čísla: „*ujišťuji je*“.⁴¹ Největší posun je ve vyjádření osobního postoje k situaci. Na rozdíl od amerického „*uvědomuji si bolest*“, vyjadřuje osobní postoj a omluvu: „*Hluboce se omlouvám*“ a také přiznává hanbu; nikoli však za sebe, ale za *všechny*.

V roce 2010 sexuální zneužívání rezonovalo ve světových médiích jako důležité téma a do mediálního diskurzu se dostala i bolestná zkušenost irské katolické církve s mnoha lety sexuálního a mocenského zneužívání nezletilých. Poté, co během roku 2009 byly postupně zveřejněny dvě obsáhlé vládní zprávy o situaci v Irsku (Rayen report a Murphy report), média informovala i o výsledcích dalších šetření v Německu, Belgii a Rakousku. Údaje o desetiletích zamlčování a utajování zločinů ze strany duchovních a církevních hodnostářů, o kterých se začalo po uveřejnění soudních zpráv psát zejména v evropských médiích, způsobila mohutný odliv katolíků z církve. Mediálně nejexponovanější období ve vztahu k tragickým událostem z minulosti nastalo od 12. března 2010, kdy se jméno Benedikta XVI. objevilo v tisku přímo ve vztahu k obviněním ze zamlčování případů v minulosti. Případ Petera Hullermanna, kněze, který byl obviněn ze sexuálního zneužívání a poté pouze přemístěn na jiné místo v mnichovské arcidiecézi, kde páchal další zločiny, uveřejnil poprvé mnichovský deník *Süddeutsche Zeitung* (Catholic News Agency, 2022). Zpráva, která jmenuje kardinála Ratzingera jako jednoho z mnichovských hodnostářů, kteří museli o situaci vědět, byla zveřejněna stovkami médií v Evropě i Americe. Současně bylo uveřejněno prohlášení mnichovské arcidiecéze, ve kterém její bývalý generální vikář mons. Gerhard Gruber převzal „plnou odpovědnost“ za neschopnost zabránit Hullermannovi ve výkonu pastorační služby (Pressestelle des Erzbistums München und Freising, 12. 3. 2010).

V týdnu od 12. 3. do 17. 3. 2010 byla média zaplavená německou kauzou spojenou s Hullermanem a často v tomto kontextu zmiňovala i jméno papeže Benedikta XVI. Situace se změnila 17. 3., kdy bez další oficiální reakce na situaci v Německu Benedikt XVI. v dodatku generální audience označeném „ke speciálním skupinám“ na náměstí sv. Petra použil ve vztahu ke zneužívání dětí výraz *krize*: „*Jak víte, církev v Irsku byla v posledních měsících silně otřesena v důsledku krize zneužívání dětí*“ (Benedikt XVI. 17. 3. 2010).

I assure them that, as their Pastor, I too share in their suffering. These misdeeds, which constitute so grave a betrayal of trust, deserve unequivocal condemnation. They have caused great pain and have damaged the Church's witness.”

⁴¹ Benedikt XVI. se soukromě setkal se čtyřmi vybranými přeživšími v kapli katedrály Panny Marie v Sydney příští den na mši v sedm hodin ráno mimo pozornost médií.

Ve 4035 textech analyzovaného korpusu se spojení slov *krize* a *zneužívání dětí* (*child abuse crisis*) objevuje poprvé a naposled. Pokud přijmeme obecné vymezení krize jako *neočekávané, nerutinní hrozby pro přežití organizace* (Atkins, 2010, 97), nebylo vlastně označení *krize* pro pojmenování situace v katolické církvi adekvátní. Krize zneužívání mladistvých v Irsku nebyla současná, ale táhla se již několik desetiletí a v dané době se o ní v Irsku i celosvětově začalo „jen“ víc mluvit a psát.

I když dopis Irům byl připravován od konce roku 2009, Benedikt veřejně komunikoval situaci v Irsku jako aktuální krizi a povedlo se mu odvést pozornost tisku od vlastní osoby. Papežovo vyjádření o *krizi zneužívání dětí* (v Irsku) okamžitě citovaly stovky světových médií a zpravodajských kanálů. Oficiálně ale toto označení Benedikt použil jen jednou (v jiných textech se nevyskytuje) a za pozornost stojí i to, že slovo *sexuální* v pojmenování situace chybí. Krize tedy nepramenila ze sexuálního zneužívání jako takového, ale byla důsledkem proměny mediální krajiny a zveřejnění desítky let starých případů v médiích.

Ve stejný den a pravděpodobně i ve stejnou dobu (17. 3. 2010 dopoledne) německá kancléřka Angela Merkelová reagovala na zprávy o sexuální zneužívání v německé církvi slovy: „*Naše společnost se s těmito případy může vyrovnat jediným způsobem: pravdou a objasněním všeho, co se stalo.*“⁴² Poslanec Volker Beck na to reagoval: „*Můžeme mluvit o omluvě! Například s papežem!*“ (Deutscher Bundestag, 17. 3. 2010). Papež se ale na svatopetrském náměstí neomluvil, jen avizoval, že irským katolíkům na téma zneužívání nezletilých kněží pošle dopis. Ten byl reakcí na zveřejnění Dublinské zprávy a je nejrozsáhlejším oficiálním textem, ve kterém se Benedikt XVI. kauze věnoval. Přesto je výmluvné, že se rozhodl k objektivně krizové situaci v Irsku, o které se psalo a mluvilo celosvětově, poslat dopis. Emoce spojené s tragickou situací mnoha objetí tak zůstaly vepsané jen na papír.

V dopise se několikrát píše o *sexuálním zneužívání dětí* („*child sexual abuse*“), ale papež je už nikdy nespojil s označením *krize*, ačkoliv v dopise slovo *krize* 4x použil. Ve třech případech mluvil o *současné krizi*, ve které se nachází stav katolické církve v Irsku. Přitom stejně jako v případě jiných zemí se i v Irsku většina případů odhaleného jednání kněží odehrávala již v 80. letech. Dopis byl napsán ve chvíli, kdy byly odkryty nejen konkrétní prohřešky kněží za mnohá desetiletí, ale zároveň se prokázalo, že představení irské katolické církve byli ve snaze čelit

⁴² Angela Merkel: „*Es gibt nur eine Möglichkeit, dass unsere Gesellschaft mit diesen Fällen klarkommt: Das ist Wahrheit und Klarheit über alles, was passiert ist.*“

Krátká poznámka k tématu od Angely Merkelové v den, kdy německý parlament schvaloval rozpočet. Věta se objevila ve stovkách médií po celém světě. Německá kauza ovšem ustoupila do pozadí po zveřejnění dopisu irskému lidu dva dny na to, 19. 3. 2010. Stenografický zápis z německého parlamentu 17. 3. 2010: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindm-kaj/https://dserver.bundestag.de/btp/17/17030.pdf](https://dserver.bundestag.de/btp/17/17030.pdf)

sexuálnímu zneužívání v Irsku dlouhodobě pasivní. Benediktovým řešením je krizi: „*překonat, prozkoumat a přijmout opatření*“ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010).

Benedikt XVI. se v dopise obrací i k obětem: „*Je pochopitelné, že je pro vás těžké odpustit nebo se smířit s církví. Jejím jménem otevřeně vyjadřuji stud a lítost, které všichni cítíme. Zároveň vás žádám, abyste neztráceli naději. Právě ve společenství církve se setkáváme s osobou Ježíše Krista, který byl sám obětí nespravedlnosti a hříchu*“⁴³ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010). Zodpovědnost, hanbu a lítost deleguje Benedikt XVI. na všechny a opírá se přitom o církev jako o organizaci, která se může zaštitit nejvyšší autoritou – Ježíšem. „*Všichni trpíme v důsledku hříchů našich spolubratří, kteří zradili posvátnou důvěru nebo se nedokázali spravedlivě a zodpovědně vypořádat s obviněními ze zneužívání*“⁴⁴ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010).

A je to právě církevní společenství, které z jeho dopisu vystupuje jako nejvíce poškozené.

„*Spolu s obrovskou škodou způsobenou obětí byla způsobena velká škoda církvi a vnímání kněžství a řeholního života veřejností.*“⁴⁵ V tomto jednoznačně navazuje na strategii svého předchůdce, který taktéž upínal svou pozornost na újmu církevní organizace a její obnovu. „*V tomto celkovém kontextu se musíme pokusit pochopit znepokojivý problém sexuálního zneužívání dětí, který nemalou měrou přispívá k oslabení víry a ztrátě úcty k církvi a jejímu učení*“⁴⁶ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010). A je to také církev a Boží učení, jejichž obnovu a nápravu ve svých promluvách zdůrazňuje (srov. Formicola, 2020).

I v dalším textu se papež soustředí především na obnovu církve: „*Pouze rozhodné kroky provedené zcela čestně a transparentně obnoví úctu a dobrou vůli irského lidu vůči církvi, které jsme zasvětili svůj život.*“⁴⁷ „*Jsem přesvědčen, že tento program povede ke znovuzrození církve v Irsku v plnosti Boží pravdy, neboť je to pravda, která nás osvobozuje* (srov. J 8,32)“⁴⁸ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010).

⁴³ “It is understandable that you find it hard to forgive or be reconciled with the Church. In her name, I openly express the shame and remorse that we all feel. At the same time, I ask you not to lose hope. It is in the communion of the Church that we encounter the person of Jesus Christ, who was himself a victim of injustice and sin.”

⁴⁴ “All of us are suffering as a result of the sins of our confreres who betrayed a sacred trust or failed to deal justly and responsibly with allegations of abuse.”

⁴⁵ “Together with the immense harm done to victims, great damage has been done to the Church and to the public perception of the priesthood and religious life.”

⁴⁶ “It is in this overall context that we must try to understand the disturbing problem of child sexual abuse, which has contributes in no small measure to the weakening of the faith and the loss of respect for the Church and her teachings.”

⁴⁷ “Only decisive action carried out with complete honesty and transparency will restore the respect and good will of the Irish people towards the Church to which we have consecrated our lives.”

⁴⁸ “I am confident that this programme will lead to a rebirth of the Church in Ireland in the fullness of God’s own truth, for it is the truth that sets us free (cf. Jn 8:32)”

Ve speciální části dopisu se obrací nejen k obětem (odstavec 6), ale později také k „bratřím“ biskupům (odstavec 11): „*Nelze popřít, že někteří z vás a vašich předchůdců selhali...*“⁴⁹ a s pochopením dodává: „*Uznávám, že bylo obtížné pochopit rozsah a složitost problému, získat spolehlivé informace a učinit správná rozhodnutí...*“⁵⁰ Nicméně pokračuje: „*To vše vážně podkopalo vaši důvěryhodnost...*“ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010). S biskupy se spojí do společné skupiny „my“ jen v jednom případě: „*Pouze rozhodná opatření prováděná zcela čestně a transparentně obnoví úctu a dobrou vůli irského lidu vůči církvi, které jsme zasvětili svůj život*“⁵¹ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010). A pokračuje doporučením, co mají biskupové udělat, aby navrátili reputaci irské katolické církvi.

Pro dokreslení: irský kardinál Connell (v roce 2010 už v důchodu) byl členem Kongregace pro nauku víry v době, kdy ji vedl kardinál Ratzinger, a byl jedním z kardinálů, kteří volili papeže Benedikta XVI.⁵² Connelovo jméno se v Murphy report objevuje 228x a z kontextu je jasné, že s případy sexuálního zneužívání se setkával velice často a projednávaly se i v Kongregaci pro nauku víry. Přesto Benedikt XVI. ani v jednom případě v dopise nezahrnul mezi ty, kteří pochybili, sama sebe. Nejenže se neomluvil ani za sebe ani jako nejvyšší představený církevní organizace, která pochybila, ale staví se do pozice člověka, který je situací překvapen a zděšen, stejně jako veřejnost:

*Stejně jako vy jsem hluboce znepokojen informacemi, které vyšly najevo v souvislosti se zneužíváním dětí a zranitelných mladých lidí členy církve v Irsku, zejména kněžími a řeholníky. Mohu jen sdílet zděšení a pocit zrady, které mnozí z vás zažili, když se dozvěděli o těchto hříšných a zločinných činech a o způsobu, jakým se k nim církevní úřady v Irsku postavily*⁵³ (Benedikt XVI., 19. 3. 2010).

21. května 2010 schválil Benedikt XVI. novelizaci *motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela* (viz. výše). V červnu na Svatopetrském náměstí pronesl prosbu o odpuštění směřovanou

⁴⁹ “It cannot be denied that some of you and your predecessors failed...”

⁵⁰ “I recognize how difficult it was to grasp the extent and complexity of the problem, to obtain reliable information and to make the right decisions...”

⁵¹ “Only decisive action carried out with complete honesty and transparency will restore the respect and good will of the Irish people towards the Church to which we have consecrated our lives.”

⁵² Výňatek z Murphy report: „Kardinál Connell působil jako člen Kongregace pro nauku víry 12 let od roku 1992 do roku 2004 za prefektury kardinála Ratzingera, nyní papeže Benedikta XVI. Diskuse a jednání této kongregace jsou tajné. Kardinál Connell při vysvětlování, proč nemůže hovořit o záležitostech tohoto orgánu, uvedl: *No, myslím, že Komise bude muset přijmout, že na svém prvním zasedání Kongregace pro nauku víry jsem složil přísahu, že nebudu prozrazovat, o čem se na zasedáních kongregace jednalo, a této přísaze budu samozřejmě věrný stejně jako přísaze, kterou jsem složil zde.*“ (Murphy report, 3.46)

⁵³ “Like yourselves, I have been deeply disturbed by the information which has come to light regarding the abuse of children and vulnerable young people by members of the Church in Ireland, particularly by priests and religious. I can only share in the dismay and the sense of betrayal that so many of you have experienced on learning of these sinful and criminal acts and the way Church authorities in Ireland dealt with them.”

k Bohu a k obětem zneužívání: „*I my naléhavě prosíme Boha a zúčastněné osoby o odpuštění a slibujeme, že uděláme vše pro to, aby se takové zneužití už nikdy neopakovalo*“⁵⁴ (Benedikt XVI., 11. 6. 2010). „*My*“ je zde myšleno jako „*my, kněží*“. Benedikt poukazuje k tomu, že právě rok kněží, který promluvou uzavíral, „*nepřítel*“ využil k tomu, že „*vyšly najevo hříchy kněží*“. Stejně jako Jan Pavel II. rámuje prohřešky svých podřízených současností či nedávnou minulostí. Pojmem „*vyšly najevo*“ ovšem poukazuje k mediálnímu a společenskému tlaku, který byl na něj a na celou církev vyvíjen v posledním půl roce na základě odkrytí řady případů z minulosti.

V témže roce 2010 Benedikt XVI. napsal soucitnou podporu biskupům v Belgii, kde byla ve spojení se sexuálním zneužíváním dětí neobvykle drsným způsobem provedena policejní prohlídka v katedrále. I tentokrát, stejně jako před dvěma lety v USA, soucítí s kněžími, ale neprojevuje soucit s oběťmi (Benedikt XVI., 27. 7. 2010).

V Benediktových promluvách se opakovaně vyskytuje hromadný odkaz na církevní společenství, jehož jménem (v množném čísle) vypovídá a jímž se zaštiťuje. Hanbu a ponížení Benedikt přiznává za ostatní, neboť *všichni* jsme „*utrpěli kvůli těmto hříchům*“ a pro obnovu církve bychom měli učinit „*pokání*“. Uvedl to i při návštěvě Velké Británie 18. září téhož roku (2010) na mši ve Westminsterské katedrále.

*I zde myslím na nesmírné utrpení způsobené zneužíváním dětí, zejména v církvi a jejími služebníky. Především vyjadřuji hluboký zármutek nad nevinnými oběťmi těchto nevýslovných zločinů spolu s nadějí, že moc Kristovy milosti, jeho obětí smíření, přinese do jejich životů hluboké uzdravení a pokoj. Spolu s vámi také uznávám hanbu a ponížení, které jsme všichni utrpěli kvůli těmto hříchům, a vyzývám vás, abyste je předložili Pánu s důvěrou, že toto pokání přispěje k uzdravení obětí, očištění církve a obnovení jejího odvěkého závazku ve výchově a péči o mladé lidi. Vyjadřuji svou vděčnost za úsilí, které je vynakládáno na zodpovědné řešení tohoto problému, a prosím vás všechny, abyste projevili svůj zájem o oběti a solidaritu se svými kněžími*⁵⁵ (Benedikt XVI., 18. 9. 2010).

⁵⁴ “We too insistently beg forgiveness from God and from the persons involved, while promising to do everything possible to ensure that such abuse will never occur again.”

⁵⁵ “Here too I think of the immense suffering caused by the abuse of children, especially within the Church and by her ministers. Above all, I express my deep sorrow to the innocent victims of these unspeakable crimes, along with my hope that the power of Christ’s grace, his sacrifice of reconciliation, will bring deep healing and peace to their lives. I also acknowledge, with you, the shame and humiliation which all of us have suffered because of these sins; and I invite you to offer it to the Lord with trust that this chastisement will contribute to the healing of the victims, the purification of the Church and the renewal of her age-old commitment to the education and care of young people. I express my gratitude for the efforts being made to address this problem responsibly, and I ask all of you to show your concern for the victims and solidarity with your priests.”

Při návštěvě Velké Británie proběhlo také setkání s tamními biskupy, na kterém řekl: „*Vím, že jste podnikli vážné kroky k nápravě této situace, abyste zajistili účinnou ochranu dětí před újmou a řádně a transparentně řešili obvinění, jakmile se objeví. Věřejně jste přiznali svou hlubokou lítost nad tím, co se stalo, a nad často neadekvátními způsoby, jak to bylo v minulosti řešeno.*“ Řeč byla pronesena zhruba půl roku poté, co Benedikt přímo čelil nařčení, že sám ve své diecézi případy sexuálního zneužívání neřešil, které se potvrdilo v lednu 2022 po vydání zprávy advokátní kanceláře Westpfahl Spilker, která v obsáhlém textu odhaluje zřejmá pochybení mnoha německých církevních hodnostářů včetně kardinála Ratzingera (Westpfahl Spilker, 2019).

Na sklonku roku 2010, který se celý nesl ve znamení odkrývání desetiletí starých skandálů, se Benedikt ve vánočním pozdravu římské kurii podivuje: „*O to větší bylo naše zděšení, když jsme se v tomto roce všech let dozvěděli o zneužívání nezletilých, kterého se dopouštějí kněží, kteří překrucují svátost v její protiklad a pod pláštikem posvátna v dětství hluboce zraňují lidské osoby a poškozují je na celý život.*“⁵⁶ Je více než jasné, že skandály sexuálního zneužívání, které měl Benedikt ještě jako kardinál osobně na starost a později přiznává, že Kongregace pro nauku víry jimi byla doslova zavalena, nemohly hlavu katolické církve tak mimořádně překvapit. O několik odstavců níže se objeví ovšem zajímavá informace ve vztahu ke skandálům: „*Jen pravda zachraňuje*“⁵⁷ (Benedikt XVI., 20. 12. 2010).

V roce 2011 se Benedikt XVI. sešel s oběťmi sexuálního zneužívání v Německu a následně to zmínil na generální audienci v Římě. V jeho vyjádření je zřejmý jemný posun, neboť tentokrát lítost nad skutky řeholníků nevyjádřil jménem církve (jako *my*), ale osobně (jako *já*). „*V Erfurtu jsem měl navíc možnost setkat se s několika oběťmi sexuálního zneužívání, kterého se dopouštěli řeholníci. Chtěl jsem tyto oběti ujistit o své lítosti a o své blízkosti v jejich utrpení*“⁵⁸ (Benedikt XVI., 28. 9. 2011).

Drobné připomínky zločinů kněží najdeme náhodně v textech a vzkazech Benedikta XVI., kdy jen velmi poučený posluchač nalezne souvislost s tématem sexuálního zneužívání. Například ve video poselství pro eucharistickou konferenci v Dublinu v roce 2012 říká: „*Vděčnost a radost z tak velkých dějin víry a lásky byly nedávno hrozným způsobem otřeseny odhalením*

⁵⁶ “We were all the more dismayed, then, when in this year of all years and to a degree we could not have imagined, we came to know of abuse of minors committed by priests who twist the sacrament into its antithesis, and under the mantle of the sacred profoundly wound human persons in their childhood, damaging them for a whole lifetime.

⁵⁷ “Only the truth saves.”

⁵⁸ “In Erfurt, in addition, I had the opportunity to meet several victims of sex abuse perpetrated by religious. I wanted to assure these victims of my regret and of my closeness in their suffering.”

hříchů, kterých se dopustili kněží a zasvěcené osoby na lidech svěřených jejich péči.“⁵⁹ Kromě jinotajné rétoriky, kterou již známe od Jana Pavla II., je zde zajímavé, že situaci neotřásl samotné hříchy, ale jejich „odhalení“ (Benedikt XVI., 17. 6. 2012).

Nebylo to ale jeho poslední vyjádření k tématu. Své mlčení (či zamlčování) přerušil v roce 2019 při příležitosti setkání světových biskupských konferencí, když k sexuálnímu zneužívání mladistvých kněžími uveřejnil esej (Benedikt, 2019). Text začíná vyjádřením potřeby přispět k novému začátku, který očistí církev od těžkostí spojených se zneužíváním. Píše, že byl v době, kdy se dostaly informace o sexuálním zneužívání dětí kněžími na veřejnost, i před tím na zodpovědných místech a má potřebu se k tématu vyjádřit, i když už „*nenese zodpovědnost*“. V rozsáhlém textu shrnul historické aspekty problému (například sexuální revoluci v šedesátých letech) a teologický pohled na témata spojená s mučednictvím a vírou. Přiznává, že v době, kdy vedl kongregaci pro nauku víry, byl orgán naprosto zahlcen požadavky na řešení deliktů. Drží se ale komunikační linie svého pontifikátu – v celém textu nepřipouští jakékoliv možné vlastní pochybení ve vztahu k tématu. Není zde uvedena ani žádná osobní omluva. Optikou teorie krizové komunikace nebyl Benedikt papežem schopným převzít osobní odpovědnost za činy, které osobně nespáchal (Fransen, Johansen 2010; Formicola, 2020). Jen několik málo dnů po zveřejnění zprávy Westpfahl Spilker v lednu 2022 napsal Benedikt poslední dopis k danému tématu. V tom už se zodpovědnosti nezříká a omlouvá se za svá vlastní pochybení, která se stala „nedopatřením“. Děkuje všem za podporu a věří, že mu Bůh odpustí (Benedikt XVI., 2022).

František: prosím o odpuštění za spáchané činy

Komunikace o sexuálním zneužívání v církvi nabrala během působení současného papeže nový směr. Hned v prvním roce svého pontifikátu ustanovil papežskou komisi pro ochranu nezletilých a jako první hlava katolické církve pozval oběti sexuálního zneužívání do Vatikánu; stalo se tak 7. 7. 2014. Současně na mši pro oběti sexuálního zneužívání kněžími v kapli sv. Marty žádá o odpuštění: „*Před Bohem a jeho lidem vyjadřuji svůj zármutek nad hříchy a těžkými zločiny sexuálního zneužití, kterých na vás spáchali členové kléru a pokorně prosím o odpuštění.*“⁶⁰ Jako první z papežů prosí o odpuštění za malou aktivitu církevních lídrů: „*Prosím vás také o odpuštění za hříchy opomenutí ze strany církevních vedoucích, kteří adekvátně*

⁵⁹ “Thankfulness and joy at such a great history of faith and love have recently been shaken in an appalling way by the revelation of sins committed by priests and consecrated persons against people entrusted to their care.”

⁶⁰ “Before God and his people I express my sorrow for the sins and grave crimes of clerical sexual abuse committed against you. And I humbly ask forgiveness.”

*nereagovali na zprávy o zneužívání ze strany rodinných příslušníků i samotných obětí zneužívání*⁶¹ (František, 2014). Současně oběti oslovuje osobně přímo během mše,⁶² což je v přístupu k tématu zásadní posun. Už to není veřejný vzkaz obětem ať už psaný nebo řečený, ale přímá řeč, která se uchovala v podobě zveřejněné homilie. (Z žádného předešlého setkání s oběťmi nebyla promluva oficiálně zveřejněna.)

Označení *krize* ani papež František s tematikou nespojuje, i když Müllerová a Franc (2024) ukázali, že ve svých textech mluví o *krizích* výrazně častěji než jeho předchůdci.⁸ František užití slova *krize* posunul a používá jej v odlišném významu: „*Krize nejsou hříchy, jsou součástí cesty, neměli bychom se jich bát*“⁶³ (František, 2022). V souladu s těmito zjištěními ani situaci sexuálního zneužívání nezletilých v církvi jako krizi neoznačuje. Jak tedy toto téma rámuje a v čem se odlišuje diskurz Svatého stolce za jeho pontifikátu?

4. června 2016 vydává nařízení, dle kterého může být biskup „*legitimně odvolán z úřadu, pokud se z nedbalosti dopustil nebo svým opomenutím umožnil jednání, které způsobilo těžkou újmu jiným, ať už fyzickým osobám, nebo celému společenství*“⁶⁴ (František, 4. 6. 2016). Opakovaně se setkal s oběťmi a znovu se omlouvá. O odpuštění prosí nejen pro sebe, ale i pro ty, kteří byli zodpovědní a pochybili. Taky samotné oběti prosí o modlitbu za sebe a vybízí je tak k jednání, ke spoluúčasti, k aktivnímu postoji. Jakkoli František prosí o modlitbu za sebe i v jiných případech a lze to považovat za jeden ze znaků jeho papežství,⁶⁵ v kontextu sexuálního zneužívání duchovními je to zcela nový prvek. V dopise biskupům ke Svátku neviňátek o Vánocích 2016 píše:

Hluboce toho litujeme a prosíme o odpuštění. Připojujeme se k bolesti obětí a pláčeme nad tímto hříchem. Hříchem toho, co se stalo, hříchem neposkytnutí pomoci, hříchem zakrývání a popírání a hříchem zneužití moci. Také církev hořce pláče nad tímto hříchem svých synů a prosí za odpuštění. Rád bych, abychom dnes, kdy si připomínáme svátek Svatých neviňátek, obnovili svůj plný závazek, abychom zajistili, aby se tato zvěrstva mezi námi již neděla. Najděme potřebnou odvahu k přijetí všech nezbytných opatření a všemi způsoby chraňme životy našich dětí tak, aby se podobné zločiny již nikdy

⁶¹ “I beg your forgiveness, too, for the sins of omission on the part of Church leaders who did not respond adequately to reports of abuse made by family members, as well as by abuse victims themselves.”

⁶² Papež Benedikt XVI. sice s oběťmi soukromě hovořil, ale nikdy veřejně přímo k obětem nepromluvil.

⁶³ “Crises are not sins, they are part of the journey, we should not fear them.”

⁶⁴ “... can be legitimately removed from this office if he has through negligence committed or through omission facilitated acts that have caused grave harm to others, either to physical persons or to the community as a whole.”

⁶⁵ Za pozornost stojí, že zatímco Jan Pavel II ve všech textech publikovaných jeho jménem použil slovní spojení „modlete se za mne“ 3x a Benedikt XVI. 9x, v textech podepsaných Františkem jsme jej našli 405 x.

nemohly opakovat. V této oblasti se jasně a věrně držíme „nulové tolerance“⁶⁶ (František, 2017).

Na sklonku roku 2017 vyšla v Austrálii podrobná zpráva o sexuálnímu zneužívání, následovala zásadní zpráva o situaci v Německu a v roce 2018 byl s konečnou platností v USA odsouzen kardinál Theodor McCarrick. Jak popsal Fagioli (2021), rok 2018 byl pro vnímání a komunikaci tématu sexuálního zneužívání v církvi přelomový. Odstartovala jej kontroverzní prohlášení papeže Františka během jeho apoštolské cesty do Chile a Peru (15.–22. ledna 2018). Veřejné mínění a reakce skupin pozůstalých na odmítavé výroky papeže týkající se situace v Chile vedly k rozhodnutí vyslat do Chile zvláštního vyšetřovatele, monsignora Charlese Sciclunu (30. ledna 2018). Kromě toho byly biskupům v Chile zaslány dva papežovy dopisy (8. dubna 2018 a 17. května 2018), třetí dopis papež adresoval Božímu lidu v Chile (31. května 2018); píše v něm: „*Řekněme to jasně, všechny prostředky, které útočí na svobodu a integritu lidí, jsou antievangeličké.*“⁶⁷ Dále bylo zorganizováno mimořádné setkání celého chilského episkopátu s papežem v Římě, po kterém nabídli všichni (kromě 2) biskupové v jednom okamžiku svou rezignaci, což nemá v historii obdobu.

Na mediální eskalaci tématu František reagoval několik dní před návštěvou Dublinu v dopise Božímu lidu (20. 8. 2018) Letter to the People of God: „*Srdcervoucí bolest těchto obětí, která volá do nebes, byla dlouho ignorována, zamlčována nebo umlčována. Jejich křik byl však silnější než všechna opatření, která ho měla umlčet nebo se ho dokonce snažila vyřešit rozhodnutími, která jeho závažnost zvyšovala tím, že upadala do spohůčasti.*“⁶⁸

25. 8. 2018 se setkal v Dublinu s oběťmi zneužívání a následující den začal mši na světovém setkání rodin kajícím aktem, při kterém opakovaně prosí za odpuštění: „*Prosíme o odpuštění za případy zneužívání v Irsku, zneužívání moci, zneužívání svědomí a sexuálního zneužívání ze strany představitelů církve. Zvláštním způsobem prosíme o odpuštění za všechna zneužití, ke kterým došlo v různých typech institucí řízených řeholníky a řeholnicemi a dalšími členy*

⁶⁶ “We regret this deeply and we beg forgiveness. We join in the pain of the victims and weep for this sin. The sin of what happened, the sin of failing to help, the sin of covering up and denial, the sin of the abuse of power. The Church also weeps bitterly over this sin of her sons and she asks forgiveness. Today, as we commemorate the feast of the Holy Innocents, I would like us to renew our complete commitment to ensuring that these atrocities will no longer take place in our midst. Let us find the courage needed to take all necessary measures and to protect in every way the lives of our children, so that such crimes may never be repeated. In this area, let us adhere, clearly and faithfully, to zero tolerance.”

⁶⁷ Dopis byl zveřejněn jen španělsky: “Digámoslo claro, todos los medios que atenten contra la libertad e integridad de las personas son anti-evangélicos.”

⁶⁸ “The heart-wrenching pain of these victims, which cries out to heaven, was long ignored, kept quiet or silenced. But their outcry was more powerful than all the measures meant to silence it, or sought even to resolve it by decisions that increased its gravity by falling into complicity.”

církve“⁶⁹ (František, 26. 8. 2018). Zde je zřejmý posun, který vystihuje odlišné rámcování tématu v textech signovaných současným papežem, a to je vztahení tématu k mnohem širěji vymezenému problému zneužívání moci obecně. Tato změna je výrazná v 98. článku exhortace *Christu vivit*, která vychází v březnu 2019, kde František dává do souvislosti všechny druhy zneužívání včetně zneužívání moci a upozorňuje na souvislost různých forem zneužití a na nebezpečný klerikalismus (František, 2019). Toto rámcování tématu se objevuje v mnoha dalších textech podepsaných jeho jménem.

Rok 2019 byl z hlediska institucionální odezvy v historii komunikace sexuálního zneužívání v katolické církvi bezprecedentní. Začal 1. ledna dopisem papeže Františka (2019) biskupům USA, aby přijali jeho pozvání ke společnému jednání v Chicagu. Následoval první Vatikánský summit (21.–24. února 2019) za účasti předsedů světových biskupských konferencí a členů Římské kurie. V dynamické době po summitu Svatý stolec uveřejnil řadu zásadních dokumentů: 1) – nové zákony pro Vatikánský městský stát týkající se případů sexuálního zneužívání (28. března 2019); 2) – motu proprio o vyšetřování případů sexuálního zneužívání⁷⁰ (7. května 2019); 3) – dokument o nedotknutelnosti zpovědní pečeti (1. července 2019); 4) vademecum pro biskupy vychází v roce 2021. Dále 17. prosince 2019 František zrušil praxi katolické církve, která uvalovala přísná pravidla důvěrnosti na vatikánská soudní řízení vztahující se i na případy sexuálního zneužívání nebo nesprávné chování duchovních; potom také inicioval novou verzi motu proprio *Sacramentorum Sanctitatis Tutela* (7. prosince 2021) a revizi VI. knihy Kodexu kanonického práva o sankcích v kanonickém právu (8. prosince 2021).

V roce 2020 byla přímo ve Vatikánu zpracována přelomová zpráva, která zahrnuje období tří papežů a popisuje podrobně činnost kardinála McCarricka. Podobná zpráva tohoto charakteru vyšla poprvé v historii církve. Podrobná analýza kardinálovy činnosti, jeho zneužívání moci a špatné komunikace na všech úrovních organizace (ve vztahu k CSA) zahrnuje nejen biskupy a úředníky v kurii, ale také papežství jako jedinou autoritu odpovědnou za jmenování biskupů.

Je patrné, že František věnuje vymýcení zneužívání moci v katolické církvi mimořádnou pozornost. Oproti svým předchůdcům, kteří volili taktiku „udivení“, že se něco děje, a kladli děj

⁶⁹ “We ask forgiveness for the cases of abuse in Ireland, the abuse of power, the abuse of conscience and sexual abuse on the part of representatives of the Church. In a special way, we ask forgiveness for all those abuses that took place in different kinds of institutions directed by men and women religious and other members of the Church. We also ask forgiveness for cases in which many minors were exploited for their labour.

We ask forgiveness for all those times when, as a Church, we did not offer to the survivors of any type of abuse compassion and the pursuit of justice and truth by concrete actions. We ask forgiveness.”

⁷⁰ Motu proprio *Vos Estis Lux Mundi* (7. května 2019) stanovuje vysoké tresty (i vězení) pro každého veřejného činitele Vatikánu, který neoznámí zneužití. Podle nového motu proprio jsou všechny katolické diecéze po celém světě povinny zavést stabilní mechanismy nebo systémy, jejichž prostřednictvím mohou lidé podávat zprávy o zneužívání nebo jeho zakrývání do června 2020.

do současnosti nebo nedávné minulosti, František nepoužívá strategii „překvapení“ a nemluví o krizi, ale používá celou škálu označení od „zvěřstva“ přes „skandál a ohavný čin“ až po „zlo“. ^{71 72 73} Nemluví ani o krizi ve vztahu ke „zveřejňování“ něčeho, co mělo zůstat skryto. Ostatně skutečnost, že za jeho pontifikátu byla řada zpráv o sexuálním zneužívání v církvi dokončena a je dostupná na internetu, mu to ani nedovoluje. František volí strategii otevřené komunikace. Ve svých textech mluví o zneužívání přímočaře a pro širokou obec příjemců srozumitelně. Na setkání ve Varšavě v roce 2021 vzkazuje: „*Pouze když se církev postaví pravdě o těchto zlých praktikách a pokorně požádá oběti a pozůstalé o odpuštění, najde cestu k tomu, aby na ni bylo opět možné spoléhat jako na místo přijetí a bezpečí pro ty, kteří to potřebují*“⁷⁴ (František, 2021).

Současný papež opustil rétoriku svých předchůdců, kteří mnohdy o skandálech mluvili v jinotajích a rámovali je nedávnou minulostí. Tématiku, kterou jeho předchůdci komunikovali především v dopisech a nařízeních mířených do vnitřních řad kléru, daleko více posunul na rovinu informací mířících k příjemcům v církvi i mimo ni. Počet a rozsah textů různého typu, které k problematice zneužívání vydal, překročil konkrétními organizačními kroky mnohonásobně texty a nařízení jeho předchůdců. Poprvé svolal do Vatikánu setkání všech biskupských konferencí na nejvyšší úrovni k tématu zneužívání v církvi. Z pohledu teorie krizové komunikace prosazuje František komunikaci kombinující několik strategií: – omluvu, – pokoru a – přijetí zodpovědnosti. Tato strategie se jeví jako očistná pro širokou církevní obec a široké veřejnosti dává možnost katarze po mnoha letech naplněných skandály zveřejňovanými na všech úrovních mediální komunikace.

⁷¹ “The Church has for some time been firmly committed to eliminating the evil of *abuse*, which cries for vengeance to the Lord, to the God who is always mindful of the suffering experienced by many minors because of clerics and consecrated persons: abuses of power and conscience and sexual abuse.”

⁷² “The Lord’s anointed, who abuse the vulnerable, taking advantage of their position and their power of persuasion. They perform abominable acts yet continue to exercise their ministry as if nothing had happened. They have no fear of God or his judgement, but only of being found out and unmasked. Ministers who rend the ecclesial body, creating scandals and discrediting the Church’s saving mission and the sacrifices of so many of their confrères. Today too, there are many Davids who, without batting an eye, enter into the web of corruption and betray God, his commandments, their own vocation, the Church, the people of God and the trust of little ones and their families. Often behind their boundless amiability, impeccable activity and angelic faces, they shamelessly conceal a vicious wolf ready to devour innocent souls. The sins and crimes of consecrated persons are further tainted by infidelity and shame; they disfigure the countenance of the Church and undermine her credibility. The Church herself, with her faithful children, is also a victim of these acts of infidelity and these real sins of speculation.”

⁷⁴ “Only by facing the truth of these evil practices and of humbly seeking pardon from victims and survivors will the Church find its way to a place where it can be relied upon once again as a place of welcome and safety for those in need.”

Změna komunikace papežského stolce

Analyzovali jsme oficiální texty papežů zveřejněné od konce 90. let do roku 2022 a sledovali komunikaci papežů o sexuálním zneužívání nezletilých kněžími. Texty signované papeži jsme nahlíželi optikou teorie krizové komunikace. Při analýze jsme se zaměřili na komunikaci tzv. krize sexuálního zneužívání nezletilých s vnitřní i vnější církevní komunitou, případně veřejností. Analyzovali jsme: 1) jakým způsobem se staví k informacím o sexuálním zneužívání v církvi, 2) jak tuto situaci komunikují a 3) jak hlava církve dovede pracovat s prostředky pozitivního vedení jako jsou empatie, omluva a převzetí zodpovědnosti za organizaci.

V průběhu čtvrtstoletí, ve kterém začaly být texty papežů zpřístupňovány pro široké fórum příjemců na internetu a zprávy o sexuálním zneužívání se začaly šířit nekontrolovaně od objektivních empirických studií přes senzacechtivé články až po subjektivní výpovědi přeživších, se komunikace papežů na toto téma zásadně proměnila. Na základě změn komunikace nelze odvodit osobní postoj papežů k problematice, ale na základě analýzy korpusu můžeme doložit jejich komunikační strategie, které se v průběhu let v oficiálních textech podepsaných pontifiky výrazně měnily. V analyzovaném korpusu jsme identifikovali několik typů užitých komunikačních strategií.

Ačkoliv jsou dnes všechny oficiální texty dostupné na internetu, papežové své texty a promluvy z počátku cílili jen na skupiny církevní hierarchie a až postupně se ke zločinům spáchaným v církvi vyjadřují veřejně. Jan Pavel II., patrně ve strachu před senzacečtivostí světových médií, omezoval komunikaci o skandálech na minimum. Mluvil a psal v náznacích a jinotajích (např. o „proviněních proti 6. přikázání“) v textech určených malým skupinám, zejména církevním hodnostářům. (Nepočítáme-li exhortaci určenou Oceánii.) Neměl potřebu vstoupit do situace jako lídr, který nese za problém v organizaci osobní zodpovědnost.

Benedikt XVI. do komunikace o tématu zahrnul strategie přiznání viny, omluvu a snahu o očistu dobrého jména organizace. Současně se poprvé setkal (s vybranými) přeživšími v několika zemích. Poprvé se omluvil jménem celé organizace i svým jménem za zločiny sexuálního zneužívání v církvi. O skandálu začal mluvit veřejně k církevnímu společenství. Byl ale také prvním papežem, jehož jméno bylo přímo zmiňováno v souvislosti s přehlížením deliktů svých podřízených. I když hlásal postup tzv. nulové tolerance, sám přehlížení prohřešků z minulosti toleroval. Benedikt XVI. spojoval sexuální zneužívání, ale i ostatní krize, které v církvi identifikoval, se ztrátou víry. V poslední části své vzpomínkové eseje z dubna 2019 hovoří o nedostatku úcty ke svátosti eucharistie jako o důležitém faktoru, který souvisí s celkovou krizí církve.

Cestou do Portugalska v roce 2010 řekl novinářům: „... *pronásledování církve nepochází od vnějších nepřátel, ale rodí se z hříchů v církvi samotné.*“ I když mnohokrát projevil lítost a smutek, k obětem vždy mluvil jen „na dálku“ (Benedikt XVI., 11. 5. 2010).

V éře nástupu sociálních sítí Benedikt XVI. ukázal snahu o řešení, ale následně se znovu stáhl a situaci zatížil mlčením. I když hovořil o služebném vedení v církvi, ve vztahu ke skandálům principy tohoto vedení nevyužil.

Současný papež nastoupil cestu „očisty“, a to nejen dobrého jména, ale očisty organizace jako takové. Poprvé pozval přeživší oběti přímo do Vatikánu a poprvé k nim promluvil a omluvil se jim přímo, oficiálně a osobně. Na rozdíl od svých předchůdců jim omluvu nevzkázal v psaném textu či homilii určené publiku, ke kterému nebyli přeživší přizváni, ale navázal s oběťmi přímý osobní kontakt. Zásadní proměnu ve Františkově komunikaci znamenalo jasné odsouzení církevních hodnostářů, kteří zamlčovali nahlášené případy sexuálního zneužívání.

Papež František uplatňuje strategii otevřené komunikace, jasného pojmenování problému, přiznání viny a osobní omluvy, a to nejen za skandální činy, ale i za jejich přehlížení ze strany církevní hierarchie. Do dlouhým mlčením zatíženého diskurzu přináší omluvnou strategii a zahajuje tak práci na obnově reputace katolické církve jako světové organizace. Terminologii Frandsena a Johansen (2010, 362) můžeme jeho přístup označit za meta-omluvu, neboť se jako mluvčí omlouvá i za jednání jiných, za činy, které nespáchal, ale činí tak jako nejvyšší představený poškozující organizace. František prosí o odpuštění v době, kdy většina činů již byla promlčena a mnohé oběti již nežily, přesto z pohledu teorie krizové komunikace bylo pro nápravu reputace organizace potřeba akt vykonat. Tím spíše, že už nejde jen o konkrétní činy zneužívání a jejich nedostatečného řešení církevními hodnostáři, ale také, a možná především, o dlouhou dobu zamlčování, přehlížení a nedostatečné veřejné a otevřené komunikace. Františkov postup naznačuje, že si je toho vědom. Současně se tématu věnuje opakovaně, prosazuje politiku nulové tolerance a nutnost otevřeného řešení. S reformou vatikánských médií, kterou František inicioval v roce 2015, se také postupně informace o případech sexuálního zneužívání duchovními a příběhy obětí objevují v denním zpravodajství Vatican News.

František dává sexuální zneužívání do souvislosti s klerikalismem a zneužíváním moci v církvi. Oproti Janu Pavlu II. a Benediktovi XVI. klade větší důraz na potřebu zlepšit zákony a jasně formulovat nařízení a postupy, které musí doprovázet *individuální obrácení* církevních vůdců. Jeho styl komunikace projevuje mnoho prvků služebného vedení, jako jsou empatie, pokora,

naslouchání, převzetí plné zodpovědnosti za škody a osobní omluva⁷⁵ (František, 2. 8. 2023). To je v souladu s jeho stylem vůdcovství, kdy často v souvislosti s ozdravnými procesy v církvi hovoří o větším podílu laiků obecně, a zvláště žen v organizační struktuře organizace (Biliniwicz, 2020). Jan Pavel II. ani Benedikt XVI. se o těchto konkrétních otázkách ve svých textech týkajících se sexuálního zneužívání, ale ani v jiných souvislostech, nezmiňují.

Ačkoliv za pontifikátu papeže Františka bylo odhaleno a zveřejněno množství trestných činů z minulosti a odstoupil největší počet církevních hodnostářů na základě usvědčení z nečinnosti, Františkova strategie pomohla pročistit desetiletí zamlčovanou a neřešenou bolest, která doprovázela církevní společenství. Změnu situace lze popsat slovy rakouského kardinála Christopa Schönborna: „*Největší změna, která se od začátku vlny zneužívání udála, je pochopení, že církev nejlépe ochráníme tím, že pravda vyjde najevo. Chránit pachatele a chránit církev jsou protiklady*“ (Schönborn, 2019).

Fráze *krize sexuálního zneužívání*, která v mediálním diskurzu zdomácněla, se v papežské komunikaci až na výjimky nevyskytuje. Pokud chápeme krizi jako neočekávanou hrozbu pro přežití organizace (Atkins, 2010, 97), nebylo toto označení pro pojmenování situace v katolické církvi adekvátní, neboť případy zneužívání byly hlášeny již od 60. let 20. století. V analyzovaných textech byla použita sousloví *současná krize* u Jana Pavla II. a *krize zneužívání* u Benedikta. František slovo krize do souvislosti se sexuálním zneužíváním nedává a slovo „krize“ používá v jiném kontextu a v jiných významech. Na rozdíl od svých předchůdců František ale skutečnosti systematicky pojmenovává jako *sexuální zneužívání*.

7. Závěr

Analýza komunikace Svatého stolce týkající se krize zneužívání v katolické církvi je neoddelitelná od role sekulárních, mainstreamových médií, která průběžně zveřejňovala odhalení o nahlášených, řešených či naopak utajovaných případech, včetně zpráv o pochybení vysokých církevních hodnostářů při jejich řešení. Lze dovozovat, že v celé řadě případů vyvolala aktivitu ze strany církevních lídrů právě mediální sdělení o zločinech z řad kléru, ať už publikovala poznatky vyšetřovacích komisí nebo výsledky investigativní práce novinářů, kteří odkrývali jednotlivé případy z minulosti. Asi o žádném skandálu dotýkajícím se církevního společenství se

⁷⁵ Např. na mši pro kněze a řeholníky v Lisabonu František říká: „...někdy kvůli našemu špatnému svědectví a skandálům, které poznamenaly její tvář (církev) a **vyzývají nás k pokornému a neustálému očišťování**, počínaje úzkostným křikem obětí, které je třeba vždy přijmout...“ (“It is often accentuated by the disappointment or the anger with which some people view the Church, at times due to our poor witness and the scandals that have marred her face and call us to a humble, ongoing purification, starting with the anguished cry of the victims, who must always be accepted and listened to.”)

v posledních dvaceti pěti letech nepsalo více, a to i s vědomím, že nejvíce trestných činů ze strany kléru se odehrávalo před třiceti a více lety. Strach z církevní moci a obavy ze stigmatizace zapříčinily jen velmi pozvolné uvolňování svědectví osob, které prožily trauma mnohdy před desítkami let.

Celá řada oficiálních zpráv doložila těžko uvěřitelné počty obětí sexuálního zneužívání, kdy se pravděpodobně jedná o pověstnou špičku ledovce, ale také ukázala následné mlčení a „opomenutí“ ze strany církevní hierarchie, která se snažila bobtnající skandál uvnitř církve tajit. I když se církevním vůdcům už v devadesátých letech v zásadě povedlo řadou nařízení lavinu zneužívání ze sedmdesátých let omezit, v oficiálních textech papežů se dlouho nedařilo komunikovat o událostech otevřeně a zpětně přiznat pochybení ze strany církevní hierarchie.

Církevní lídři dlouhou dobu nezvládli vyřešit krizi sexuálního zneužívání způsobenou kleriky a bylo zapotřebí zásahu zvenčí, který by doplnil to, co chybělo v procesech církevního vedení. Tato nutnost světských zásahů by mohla pro příště připomínat, že kromě božského prvku v církvi, přítomného v osobě jejího zakladatele, existuje také prvek lidský, který je nestabilní a dokonale náchylný k chybám a hříchům.

Literatura:

Atkins, G. L. (2010). Organizational Networks in Disaster Response. In W. T. Coombs & S. J. Holladay (Eds.), *The handbook of crisis communication* (pp. 1–13). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Australian Royal Commission into Institutional Responses to Child Sex Abuse (2017). *Final Report*. https://www.childabuseroyalcommission.gov.au/sites/default/files/final_report_-_pre-face_and_executive_summary.pdf.

Benedikt XVI. (24. 3. 2006). *Homily*. www.vatican.va. www.vatican.va/content/benedictxvi/en/homilies/2006/documents/hf_ben-xvi_hom_20060324_consistory.html.

Benedikt XVI. (17. 4. 2008). *Homily – Washington Nationals Stadium*. [Vatican.va](http://www.vatican.va). https://www.vatican.va/resources/resources_visit-usa-apr2008_en.html

Benedikt XVI. (19. 4. 2008). *Homily – St Patrick's Cathedral, New York*. [Vatican.va](http://www.vatican.va). https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20080419_st-patrick-ny.html

Benedikt XVI. (30. 4. 2008). *General Audience – St Peter's Square. Apostolic Journey to the United States of America*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2008/documents/hf_ben-xvi_aud_20080430.html

Benedikt XVI. (19. 7. 2008). *Homily – Apostolic Journey to Australia 2008*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20080719_cathedral.html

Benedikt XVI. (2009). *Caritas in Veritate*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html

Benedikt XVI. (17. 3. 2010). *General Audience – St Peter's Square*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100317.html

Benedikt XVI. (19. 3. 2010). *Pope Benedict XVI's Pastoral Letter to the Catholics of Ireland*. www.vatican.va. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2010/03/20/0157/00379.html>

Benedikt XVI. (11. 5. 2010). *Meeting of His Holiness Benedict XVI with journalists during the flight to Lisbon*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2010/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20100511_portogallo-interview.html

Benedikt XVI. (11. 6. 2010). *Holy Mass concluding the Year for Priests*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2010/documents/hf_ben-xvi_hom_20100611_concl-anno-sac.html#

Benedikt XVI. (27. 6. 2010). *Message to the President of the Episcopal Conference of Belgium*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/pont-messages/2010/documents/hf_ben-xvi_mes_20100627_conf-episc-belgio.html

Benedikt XVI. (18. 9. 2010). *Holy Mass Homily of His Holiness Benedict XVI. Cathedral of the Most Precious Blood of Our Lord Jesus Christ City of Westminster*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/homilies/2010/documents/hf_ben-xvi_hom_20100918_westminster.html

Benedikt XVI. (20. 12. 2010). *Address of His Holiness Benedict XVI on the Occasion of Christmas Greetings to the Roman Curia*. www.vatican.va.

https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2010/december/documents/hf_ben-xvi_spe_20101220_curia-auguri.html

Benedikt XVI. (28. 9. 2011). *General Audience*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2011/documents/hf_ben-xvi_aud_20110928.html

Benedikt XVI. (17. 6. 2012). *Video message for the closing of the Fiftieth International Eucharistic Congress in Dublin*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/pont-messages/2012/documents/hf_ben-xvi_mes_20120617_50cong-euc-dublino.html

Benedikt XVI. (2012). *46th World Communications Day*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html

Benedikt XVI. (2019). *The Church and the scandal of sexual abuse*. Catholic News Agency. <https://www.catholicnewsagency.com/news/41013/full-text-of-benedict-xvi-essay-the-church-and-the-scandal-of-sexual-abuse>

Benedikt XVI. (2022). *Letter of Pope Emeritus Benedict XVI regarding the report on abuse in the Archdiocese of Munich-Freising*. Vatican Press Office. <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2022/02/08/220208b.html>

Biliniewicz, M. (2020) Popes Benedict XVI and Francis on the sexual abuse of minors: Ecclesiological perspectives. *Australasian Catholic Record*, 97(3), 297–311.

Catholic News Agency. (2022). *Andrea Gagliarducci. Rome Newsroom, Jan 6, 2022 / 10:20 am Benedict XVI, Munich, and cover-up claims: why an old allegation is resurfacing*. <https://www.catholicnewsagency.com/news/250036/benedict-xvi-munich-and-cover-up-claims-why-an-old-allegation-is-resurfacing>

Coombs, W. T. (2007a). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding* (2nd ed.). Los Angeles, CA: Sage.

Coombs, W. T. a kol. (2008). Comparing apology to equivalent crisis response strategies: Clarifying apology's role and value in crisis communication. *Public Relations Review*. 34, (3), 252–257.

Coombs, W. T. Protecting Organization Reputations During a Crisis: The Development and Application of Situational Crisis Communication Theory. *Corp Reputation Rev* 10, 163–176 (2007). <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1550049>

- Coombs, W. T. (2010). Crisis communication: A developing field. In R. L. Heath (Ed.), *Handbook of public relations* (2nd ed., pp. 477–488). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Donnelly, S. (2016). Sins of the father: unravelling moral authority in the Irish Catholic Church. *Irish Journal of Sociology*, 24, 315–339.
- Deutscher Bundestag Stenografischer Bericht 30. Sitzung Berlin. (17. 3. 2010). *Plenarprotokoll 17/30*. <https://dserver.bundestag.de/btp/17/17030.pdf>
- Faggioli, M. & O'Reilly-Gindhart, M. C. (2021). A New Wave in the Modern History of the Abuse Crisis in the Catholic Church: Literature Overview, 2018–2020. *Theological Studies*, 82(1), 156-185. <https://doi.org/10.1177/0040563921995848>
- Faggioli, M. (2023). The Need for the Historiographical Approach to Understand and Address the Sex Abuse Crisis in the Catholic Church. 265–280. In: Keenan Fleming Zollner (eds.), *Doing Theology and Theological Ethics in the Face of the Abuse Crisis*. Pickwick.
- Fairclough, N. (2001). Critical Discourse Analysis. *Int. Adv. Eng. Technol.* 7. 452-487.
- Fannes, G. & Claeys, A.-S. (2022). Putting empathic feelings into words during times of crisis: The impact of differential verbal empathy expressions on organizational reputation. *Public Relations Review*, 48(2). <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0363811122000388?via%3Dihub>
- Fink, S. (1986). *Crisis management: Planning for the inevitable*. New York, NY: American Management Association.
- Formicola, J. R. (2022). Catholic Church–State Relations in Transition: The Future. *Religions* 13, 769. <https://doi.org/10.3390/rel13090769>
- Frandsen, F. & Johansen, W. (2010). Apologizing in a globalizing world: Crisis communication and apologetic ethics. *Corporate Communications: An International Journal*. 15. 350–364.
- František. (7. 6. 2014). *Holy Mass celebrated in the Chapel of the Domus Sanctae Marthae with a group of clergy sex abuse victims*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/cotidie/2014/documents/papa-francesco-cotidie_20140707_vittime-abusi.html

František. (23. 8. 2015). *Angelus*. www.vatican.va. chrome-extension://efaidnb-mnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.vatican.va/content/francesco/en/angelus/2015/documents/papa-francesco_angelus_20150823.pdf

František. (4. 6. 2016). *Apostolic letter Motu proprio: Like a loving mother*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160604_come-una-madre-amorevole.html

František. (2. 1. 2017). *Letter of the Holy Father Francis to the bishops on the Feast of the Holy Innocents*. www.vatican.va. https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2017/01/02/170101a.html

František. (20. 8. 2018). *Letter to the People of God*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/letters/2018/documents/papa-francesco_20180820_lettera-popolo-didio.html

František. (26. 8. 2018). *Apostolic Visit of the Holy Father to Ireland. Penitential Act of the Holy Father*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2018/documents/papa-francesco_20180826_omelia-dublino.html

František. (21. 12. 2018). *Christmas Greetings of the Holy Father to the Roman Curia*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2018/december/documents/papa-francesco_20181221_curia-romana.html

František. (2019). *Christu vivit*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html

František. (7. 5. 2019). *Motu proprio Vos Estis Lux Mundi*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html

František. (2021). *Video Message of the Holy Father for the meeting – Warsaw*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2021/documents/20210918-videomessaggio-incontro-tutela-minori.html

František. (2. 2. 2022). *Regina Caeli*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/angelus/2022/documents/20220424-regina-caeli.html

František. (24. 4. 2022). *Regina Caeli*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/angelus/2022/documents/20220424-regina-caeli.html

František. (25. 3. 2023). *Vos estis lux mundi*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/francesco/en/motu_proprio/documents/20230325-motu-proprio-vos-estis-lux-mundi-aggiornato.html

František. (2. 8. 2023). *Apostolic Journey of His Holiness Francis to Portugal – Vespers with Bishops, Priests, Deacons*. www.vatican.va. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2023/documents/20230802-portogallo-omelia.html>

František. (2023). *To the Delegation of the "Consejo Latinoamericano del Centro de Investigación y Formación para la Protección del Menor"*. www.vatican.va. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2023/september/documents/20230925-protezionem-inori.html>

The Grand Jury report. (2018). <https://www.attorneygeneral.gov/report/>

Hearit, Keith. (2006). *Crisis Management By Apology: Corporate Response to Allegations of Wrongdoing*. Routledge.

Jan Pavel II. (1993). *Letter of His Holiness John Paul II to the Bishops of the United States*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1993/documents/hf_jp-ii_let_19930611_vescovi-usa.html

Jan Pavel II. (2001). *Sacramentorum Sanctitatis Tutela*. Vatican.va. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_20020110_sacramentorum-sanctitatis-tutela.html

Jan Pavel II. (2001). *Ecclesia in Oceania*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20011122_ecclesia-in-oceania.html

Jan Pavel II. (17. 3. 2002). *Letter to Priests for Holy Thursday*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/2002/documents/hf_jp-ii_let_20020321_priests-holy-thursday.html

Jan Pavel II. (23. 4. 2002). *Address of John Paul II to the Cardinals of the United States*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2002/april/documents/hf_jp-ii_spe_20020423_usa-cardinals.html

Jan Pavel II. (2. 4. 2004). *Address of His Holiness John Paul II to the Bishops of the Ecclesiastical Provinces of Atlanta and Miami (USA) On Their "Ad Limina" Visit*. www.vatican.va. https://www.vatican.va/resources/resources_adlimina-american-bishops-2004_en.html

Jan Pavel II. (2. 9. 2004). *Address of John Paul II to The Bishops of the Ecclesiastical Provinces of Boston and Hartford (USA) On Their “Ad Limina“ Visit*. www.vatican.va.

https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2004/september/documents/hf_jp-ii_spe_20040902_ad-limina-usa.html

Jan Pavel II. (11. 9. 2004). *Address of John Paul II to The Bishops of the Ecclesiastical Region of Pennsylvania and New Jersey (USA) On Their “Ad Limina“ Visit*. www.vatican.va.

https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2004/september/documents/hf_jp-ii_spe_20040911_ad-limina-usa.html

Jan Pavel II. (8. 10. 2004). *Address of John Paul II to the Pastors of the Church in New York on Their “Ad Limina“ Visit*. www.vatican.va.

https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2004/october/documents/hf_jp-ii_spe_20041008_ad-limina-new-york.html

Jones, J. M. (2019) <https://news.gallup.com/poll/247571/catholics-question-membership-amid-scandal.aspx>

John Jay College of Criminal Justice, City University of New York. (2004) *The nature and scope of sexual abuse of minors by Catholic priests and deacons in the United States, 1950-2002: A research study conducted by the John Jay College of Criminal Justice, the City University of New York, for the United States Conference of Catholic Bishops*.

<https://www.loc.gov/item/2019667266/>

Leavy, P. a kol. (2020). *The Oxford Handbook of Qualitative Research* (2nd ed.). Oxford Handbooks. <https://doi-org.uaccess.univie.ac.at/10.1093/oxfordhb/9780190847388.001.0001>

Maier, C. & Crist, J. R. (2017) From “Wicked Crisis” to Responsive Witness: Jean-Luc Marion and the American Roman Catholic Sexual-Abuse Scandal. 164–17. *Southern Communication Journal Volume 82*, 2017 (3): Organizational Communication and Religion 4.

McCarrick Report. (2020). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.vatican.va/resources/resources_rapporto-card-mccarrick_20201110_it.pdf

Miller, V. (2021). *Child Sexual Abuse Inquiries and the Catholic Church: Reassessing the Evidence*. Firenze University Press.

Narbona, Ch. (2016). Digital Leadership, Twitter and Pope Francis. *Church, Communication and Culture* 1 (1): 90–109. <https://doi.org/10.1080/23753234.2016.1181307>

Pennebaker, J. (2011). *The secret life of pronouns: What our words say about us*. London: Bloomsbury Press.

Pew Research Center. (11. 6. 2010). *The Pope Meets the Press: Media Coverage of the Clergy Abuse Scandal*. <https://www.pewresearch.org/religion/2010/06/11/the-pope-meets-the-press-media-coverage-of-the-clergy-abuse-scandal/>

Pressestelle des Erzbistums München und Freising. (12. 3. 2010). *Priester trotz Missbrauchsvorwürfen und Verurteilung in der Seelsorge eingesetzt*. <https://www.erzbistum-muenchen.de/news/bistum/Priester-trotz-Missbrauchsvorwurfen-und-Verurteilung-in-der-Seelsorge-eingesetzt-20069.news>

Schoofs, L. & Fannes, G., & Claeys, A.-S. (2022). Empathy as a main ingredient of impactful crisis communication: The perspectives of crisis communication practitioners. *Public Relations Review*, 48(1).

Schönborn, Ch. (2019.) Sexuální zneužívání nezletilých: zločin a odpovědnost. Přednáška na Katolické teologické fakultě Vídeňské univerzity. *Salve, Revue pro teologii, duchovní život a kulturu* 29(3), <https://salve.op.cz/archiv/zneuzivani/odpovednost-cirkve>.

Vaňáč, M. (2019). Chronologie sexuálních skandálů v katolické církvi. *Salve, Revue pro teologii, duchovní život a kulturu*, 29(3), 76–78.

The New York Times. (2008). *Benedict Meets With the Victims of Sexual Abuse*. www.nytimes.com. <https://www.nytimes.com/2008/04/18/us/nationalspecial2/18pope.html>

Veil, S. & Buehner, T. & Palenchar, M. (2011). A Work-In-Process Literature Review: Incorporating Social Media in Risk and Crisis Communication. *J of contingencies and crisis management*. 19(2). 19. 10.1111/j.1468-5973.2011.00639.x.

Westpfahl & Spilker. (2019). Sexueller Missbrauch Minderjähriger und erwachsener Schutzbefohlener durch Kleriker sowie hauptamtliche Bedienstete im Bereich der Erzdiözese München und Freising von 1945 bis 2019. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://westpfahl-spilker.de/wp-content/uploads/2022/01/WSW-Gutachten-Erzdioezese-Muenchen-und-Freising-vom-20.-Januar-2022.pdf>

Matky v hypermedializované době – nerovný boj se supervelmocí

Kvalitativní studie (IPA). Středoevropská perspektiva.

Úvod

Mediální explozi zažíváme v posledních letech na všech sociálních úrovních včetně intimních vazeb uvnitř rodiny. (Padilla-Walker, Sarah M. Coyne et al., 2012) Média, která v rodinách dlouhou dobu plnila roli jakéhosi centra či „rodinného krbu“ (Spigel, 1992), se v domácnostech decentralizovala a dostala se do dětských pokojů, ložnic a kapes. Společné prožívání a sdílení, které probíhalo synchronizovaně v jeden čas (typicky v českých domácnostech minulého století to byla např. sobota večer) se proměnilo v individualizovanou konzumaci mediálního obsahu mnohdy bez možnosti sdílení či kontroly. V posledních letech mluvíme o „mediálně bohatých rodinách“ (Livingstone, 2002). Je zřejmé, že média změnila rodinnou komunikaci, životní styl, kulturu i rodinný systém (Blinn-Pike, 2009).

S nástupem webu 2.0 se prohlubuje interaktivita uživatelů médií a zdá se, že je tím podpořena aktivita uživatelů. Mezi 7,91 miliardami lidí na světě v roce 2022 bylo 4,62 miliardy aktivních uživatelů sociálních médií a průměrná doba, kterou jednotlivci strávili používáním internetu, byla 6 hodin 58 minut denně s průměrným používáním platform sociálních médií 2 hodiny a 27 minut (Digital 2022: Global Overview Report, 2022). Navzdory jejich stále větší všudypřítomnosti v životech lidí a neuvěřitelným výhodám, které nabízejí okamžitou interakci s lidmi, stále větší počet studií spojuje používání sociálních médií s negativními důsledky pro duševní zdraví. (Latikka and al., 2022) Zpráva Americké pediatrické akademie (AAP) z roku 2011 identifikuje fenomén známý jako deprese na Facebooku, který může být spuštěn, „*když nedospělí a dospívající tráví hodně času na stránkách sociálních médií, jako je Facebook, a poté začnou vykazovat klasické příznaky deprese*“ (Cooley & Sagerman, 2011). Podobně britská Královská společnost pro veřejné zdraví (RSPH) tvrdí, že existuje jasný důkaz o vztahu mezi používáním sociálních sítí a problémy duševního zdraví na základě průzkumu mezi téměř 1500 lidmi ve věku 14–24 let (Royal Society for Public Health, 2017). Podle některých autorů zvýšení frekvence používání sociálních sítí výrazně zvyšuje rizika klinických poruch popsanych (a diagnostikovaných) jako „facebooková deprese“, „strach z propášení“ a „orientace na sociální

srovnávání“ (Blease, 2015). Přehledová studie (Pellegrino and col., 2022) přibližuje současný stav poznání na toto téma.

Přes různá doporučení, jak v rodinách pracovat s mediální expozicí, která vydávají národní pediatrické organizace (Slussareff & Lukavska, 2021) se chování jednotlivých členů rodiny ve vztahu k médiím stává těžko kontrolovatelným a predikovatelným. Evropské a americké studie prokázaly, že už nejmenší děti do dvou let věku stráví před obrazovkou televize nebo monitoru v průměru 1 hodinu denně (Holloway & kol., 2013). Děti ve věku 2 až 5 let stráví u médií 2 až 3 hodiny denně (Ofcom, 2016; Palaiologou, 2016; Rideout, 2013).

Mnoho výzkumníků po celém světě se zaměřuje na způsoby mediace v rodinách (Brito & kol., 2017; Livingstone, 2015; Valkenburg & kol., 1999). Zjistili, že předchozí styly rodičovské mediace týkající se vystavení dětí televizi by mohly být aplikovány na digitální média a bylo navrženo několik modelů rodičovské mediace (Valkenburg 2002; Barkin & kol., 2006; Lwin & kol., 2008). Zajímavou perspektivu představují například Livingstone a Bober (2004), kteří rozlišují mezi „materiální“ a „symbolickou“ dimenzí rodičovské mediace. První se týká rozsahu, v jakém rodiče využívají technologie a podporují přístup k digitálním zařízením, druhý se týká podpory digitálních praktik a stanovení pravidel. Studie potvrzují, že rodiče, kteří jsou sami velkými konzumenty technologií, méně omezují konzumaci médií u svých dětí. Oproti tomu vysoká míra rodičovské kontroly může mít negativní vliv na rozvoj adolescentů (McCurdy & Fletcher, 2023). Rodiče s většími znalostmi a zkušenostmi o digitálních médiích a s pozitivnějším vnímáním a postoji k těmto technologiím mají tendenci být více kontrolující, protože si více uvědomují rizika, ale také mají tendenci být více participativní a angažovaní (Barron et al., 2009; Hollingsworth et al., 2011; Nikken & Jansz, 2014; Pauwels & kol., 2008; Walrave et al., 2008). Tito rodiče se také domnívají, že podpora, vedení a výuka jejich dětí, pokud jde o digitální média, je velmi důležitá. Rodiče s menšími digitálními dovednostmi a zkušenostmi bývají shovívavější, ale také méně participativní (Barron & kol., 2009; Hollingsworth & kol., 2011). Studie Nikken (2017) naznačila, že rodiče tráví průměrně až 6 a půl hodiny svého volného času denně s různými médii. V používání jednotlivých zařízení dětmi a rodiči se v posledních letech projevila významná korelace. Používání médií u rodičů se zdá být důležitým prediktorem mediálního chování dětí. (Nikken, 2017)

Posledních patnáct let se neustále zvyšuje saturace mediálního obsahu interaktivními médii, které jeho uživatele nejen konzumují, ale mohou vytvářet nové podoby sdílení nebo posilovat existující skupiny, které existují mimo virtuální prostor (Anderson et al., 2023). Vědci se

domnívají, že sociální média přispívají k rozpadu rodinných vazeb, ale společné sledování filmů a společné hraní videoher bylo spojeno s vyšší mírou propojení (Padilla-Walker, Coyne & Fraser, 2012). Jiné studie poukazují na možnosti sdílení informací pomocí sociálních sítí a upevňování rodinných vazeb. (Procentese, Gatti & Napoli, 2019) Mnohé studie také poukazují k tomu, že existuje spojitost mezi nadměrnou expozicí mediálnímu obsahu a špatnou rodinnou situací. (Capri, Gugliandolo & Iannizzotto, 2021) Z jiného výzkumu vyplývá, že rodiče postrádají podporu pro řešení digitálních dilemat, se kterými se denně setkávají (Livingstone & kol., 2022).

Nejen množství, časová expozice a problém individualizace (Steinberg & Silk, 2002, 109), ale i nebezpečí z kontaktu s rizikovým obsahem je téma mnohých studií. Rizika expozice závadným mediálním obsahům v České republice sleduje mezinárodní studie EU Kids Online. České děti ve věku 9 až 17 let nejčastěji využívají k přístupu na internet chytré telefony – denně tak činí 84 %. Starší děti obecně používají internet častěji a účastní se více online aktivit. V důsledku toho se také setkávají s více online riziky. Zajímavé je, že některá běžně obávaná online rizika českou mládež zřejmě příliš často nerozčilují. Po setkání se sexuálně explicitním obsahem 41 % z nich uvedlo, že se cítí v pořádku a 39 % nebylo nijak naštvaných. Podobně 78 % bylo klidných a 10 % nebylo naštvaných po osobním setkání s osobou, kterou znali jen z internetu. Stojí za zmínku, že většina těchto setkání (67 %) byla s někým v jejich věku a pouze 7 % s dospělými (České poznatky z EU Kids Online, 2020).

Mnohé české děti jsou vystaveny škodlivému obsahu – 27 % z nich vidělo nenávistné zprávy, 19 % krvavé nebo násilné obrázky a 17 % vidělo alespoň jednou měsíčně webové stránky týkající se poruch příjmu potravy. Rodičovské mediační strategie – materiální a symbolická. Pozitivní rodinné prostředí založené na časté výměně názorů a zkušeností je ochranným faktorem. Zdá se tedy, že omezení přístupu k internetu sice nefunguje, ale mohlo by pomoci, kdyby se rodiče zaměřili na budování dobrých vztahů se svými dětmi. (České poznatky z EU Kids Online, 2020) U teenagerů vědci mluví o schopnosti transmediální gramotnosti (Scolari & kol., 2018), která posunuje hranice mediální gramotnosti tak, jak jsme ji chápali dodnes, a hovoří o novém způsobu neformálního učení a vzniku participativních kultur.

Naši společnost zaplavuje nejen obrovské množství mediálního obsahu, ale současně s ním i velká míra nejistoty, jestli a jaká míra expozice médiím je prospěšná – zvláště pro zranitelné skupiny obyvatel, jako jsou děti. Nejistota rodičů, jak prožívat ve společném prostoru a čase invazi mediálního světa, roste s možností a schopností tato média vlastnit a používat. (Coyne,

2014) Je třeba si uvědomit, že matky dospívajících dětí v České republice, které se samy narodily v sedmdesátých letech minulého století, nemají v této souvislosti žádné nebo malé výchovné vzory u svých rodičů, protože změna mediálního prostředí v rámci rodiny probíhala v posledních padesáti letech tak rychle, že žádná ze tří posledních generací si nepřinesla do výchovných modelů aktuální zkušenosti od svých rodičů.

Stává se velice často, že média jako něco, co dítě vyžaduje, je mu přidělováno jako odměna a na druhé straně se média stávají zákazovým a trestajícím prostředkem (Šed'ová, 2007). V dítěti se tak probouzí přesvědčení, že lákavý svět médií dostává za odměnu, případně se zakazuje jako forma trestu. Mnohdy se mediální výchova v rodinách posunuje (a vychází to tak i z cílů mnoha studií) (Livingstone et al., 2022) do roviny „co je dítěti povoleno nebo zakázáno“, případně: „Jak mohou média přispět ke vzdělání dítěte“. Je třeba si uvědomit, že rodiče těchto dětí se setkávají s rostoucím náporom médií také zcela nově, a také oni zažívají zcela nové situace ve vztahu ke konzumování obsahu nových médií a sociálních sítí, k možnostem nekonečného výběru informací, sledování seriálů (binge watching), digitální dopaminové závislosti etc.

Situace v postkomunistické Střední Evropě

Pro náš výzkum je důležité popsat, v jaké geopolitické oblasti se nachází všichni jeho zúčastnění. V postkomunistických zemích Střední Evropy byl mezigenerační rozdíl mezi digitálními domorodci a digitálními přistěhovalci (Prensky, 2001) o to větší, o co byla menší propustnost nových technologií přes železnou oponu. Ta bránila socialistickému bloku v přirozeném rozvoji až do roku 1989 a poté se dalších několik let oblast „východního bloku“ postupně satureovala do srovnatelné podoby se západními zeměmi. Pro představu: Dle ankety z roku 1983 sledovalo televizi pravidelně (ne denně, ale často) něco přes padesát procent dotazovaných (Ozanová, 1983, str. 7). V roce 1989 bylo v ČR 15 pevných telefonních linek na sto obyvatel. Na zavedení telefonu se v některých oblastech čekalo až deset let. Ve stejném roce mělo v tehdejší Československu počítač 1,8 % domácností. Televize v českém jazyce (dva státní kanály cenzurované Komunistickou stranou) vysílala 21 hodin denně. Dnes v českém jazyce vysílá mnoho stanic průměrně 4 152 hodin denně. K tomu přibyla dostupnost cizojazyčných kanálů, která byla před rokem 1989 omezena na chytání zahraničního signálu blízko hranic. Také v porevolučním období nebyla expanze technologií tak rychlá jako v západních zemích. V roce 1996 byly v ČR 2 mobilní telefony na 100 obyvatel (Český statistický úřad, 2022). V USA to bylo ve stejnou dobu 16 mobilů (Statista, 2023). Internet se v České republice do roku 2000 šířil také poměrně pomalu. V roce 2001 podle Českého statistického úřadu byl zaveden internet do 5,8 procent domácností (Český statistický úřad, 2022).

Matky, které se zúčastnily výzkumu, se narodily v první polovině sedmdesátých let a kolem roku 1989 dosáhly plnoletosti. Děti se narodily většinou kolem roku 2000. Zatímco děti zažívají jako teenageři technologickou konjunkturu, jejich matky dospívaly v železnou oponou zatemněné a zabrzděné socialistické republice. Rozdíl v přístupu k technologiím je tak mezigeneračně mnohem větší v postkomunistických zemích než v zemích západní Evropy a Severní Ameriky.

Sledované matky většinou neměly doma pevnou linku. Když jejich rodiče chtěli telefonovat, museli zajít k někomu ve vesnici, na poštu nebo na úřad. Ani síť veřejných telefonů nebyla na periferiích v éře socialismu běžná. Na televizi se chodili lidé dívat v mnoha případech k sousedům nebo k někomu z rodiny. („... *v ulici byl jeden televizor, který měl dva programy...*“) Běžné bylo čtení denního tisku. Na výběr byly ovšem jen noviny cenzurované komunisty. V menší míře tiskoviny šířené jako samizdat. Rozhlas byl běžně dostupný, leč jeho obsah byl také sto procentně kontrolován. Vysílání Svobodné Evropy bylo špatně dostupné a udání, že někdo poslouchá „protikomunistické“ stanice, mohlo do rodin přinášet velké nepříjemnosti.

Cíl

Výzkumné téma pro naši studii bylo formulováno jako snaha po porozumění tomu, jaký význam přikládají matky roli médií ve své rodině.

Metoda

Pro výzkum byla použita interpretační fenomenologická analýza (IPA). Jejím cílem je zkoumat, jaký dávají účastníci smysl svému osobnímu a sociálnímu prostředí. Hlavní hodnotou pro zkoumání IPA jsou významy konkrétních zkušeností, událostí – stavy, které účastníci prožívají. V tomto vztahu může být respondent vnímán jako odborník na danou problematiku, a proto by mu měl být poskytnut maximální prostor vyprávět svůj vlastní příběh. Kvalitativní výzkum pomocí interpretativní fenomenologické analýzy (IPA) se snaží porozumět prožité zkušenosti, fenoménu, v tomto případě vstupu médií do intimního prostoru rodiny. Cílem IPA je zkoumat, jaký dávají jednotlivci smysl svým významným životním zkušenostem. IPA se opírá o principy fenomenologie, hermeneutiky a idiografie. Výzkumník se podřizuje jednotlivci v jeho vlastních podmínkách, bez omezení předem daných konstruktů nebo kritérií (Smith et al., 2021). IPA je obzvláště užitečná pro zkoumání nedostatečně prozkoumaných témat, neboť lze získat nové poznatky (Peat & kol., 2019; Tuffour, 2017). Dvojitá hermeneutika používaná v IPA umožňuje interpretaci zkušeností jednotlivce. Výzkumník pak sonduje povrchové významy s přihlédnutím k historickému, sociálnímu a kulturnímu kontextu zkušenosti a stává se interpretem

zkušeností sdílených účastníky (Larkin & kol., 2006). Idiografický rozměr IPA ctí individuální výpověď, což umožňuje důslednou analýzu zkušeností každého účastníka. Lze tak získat jemné a nuancované pohledy na dané téma (Tuffour, 2017). Obvykle se využívá malý, homogenní vzorek k získání hlubšího vhledu. Není zde snaha testovat předem stanovenou hypotézu, cílem je spíše komplexně a otevřeně prozkoumat oblast zájmu. (Smith & Osborn, 2007). Primární výzkumné otázky a otázky pro rozhovor se proto obecně neřídí teorií (Smith & kol., 2021).

Výzkumný vzorek

Zkoumaným vzorkem pro tuto studii jsou polostrukturované rozhovory s šesti matkami dospívajících dětí, které žijí v kompletní rodině a každá má dvě a více dětí adolescentního věku. Participantky se narodily na začátku sedmdesátých let minulého století a děti se narodily kolem přelomu tisíciletí. Výběr rodin byl podmíněn nejméně středoškolským vzděláním matky a vědomím, že rodiče vybraných rodin otázky vstupu mediálního obsahu do života jejich rodiny řeší jak z pohledu zodpovědného rodiče, tak z pohledu zodpovědného uživatele médií. K výběru respondentek byla použita metoda sněhové koule. Přesto jsou matky vybrány z různých míst v ČR a nejsou tedy naprosto propojeny například běžným kontaktem nebo místem, kde žijí. Neměly ani možnost téma před výzkumem společně probírat.

Sběr dat

Polostrukturované rozhovory byly nahrány po domluvě a předání informací o bezpečném anonymizování všech citlivých údajů v prostředí, které si participantky samy vybraly. V pěti případech doma a v jednom případě v kavárně. Pro výzkum jsem si stanovila výzkumné otázky dle následujícího schématu:

Primární výzkumná otázka:	Hlavní výzkumné otázky:	Vedlejší výzkumné otázky:
Jak participanty chápou význam a vliv médií ve své rodině?	Jaký význam přisuzují participanty médiím a jak chápou jejich roli ve své rodině? Jakým způsobem chápou posun role médií v rodině jejich dětství a nyní? Co pro participanty znamená mediální nasycenost a jak	Existují způsoby komunikace, které upravují vazby a vztahy v rodině v závislosti na mediální nasycenost? Existují copingové strategie, které řeší nesoulady mezi generací „digitálních domorodců a přistěhovalců?“

	<p>s ní pracují oni sami, partneři a jejich děti?</p> <p>Jak chápou participanti situace, do kterých se díky mediálnímu prostředí v rodinách dostávají?</p>	<p>Jak důležité je pro participanty celé téma?</p>
--	---	--

Nechala jsem respondentky vnášet vlastní témata, která se jim s vyprávěním o médiích a jejich rodině pojí.

Dopředu jsem se snažila nedávat příliš konkrétní ohraničení témat, která by je svedla např. k myšlenkám na dobrou a špatnou výchovu, zodpovědnost a nezodpovědnost, míru kontroly ve vztahu k médiím, technické dovednosti aj. Snažila jsem se, aby respondentky vyprávěly svůj příběh od vlastního dětství, aby se v rozhovoru objevila témata, která čerpají z vlastní zkušenosti, která zahrnuje vstup médií do jejich vlastního dětství, jejich rodiny, dospívání, partnerství a do utváření rodinných vazeb své vlastní nukleární rodiny. Často používanou strategií při tomto typu rozhovoru je povzbudit osobu, aby o tématu hovořila s co nejmenší mírou pobídek ze strany tazatele (Smith & Osborn, 2007), o což jsem usilovala. Respondentky měly silnou roli při určování průběhu rozhovoru. Předpokladem IPA je, že analytik má zájem se něco naučit o vnitřním světě respondenta. Je také důležité mít na paměti, že kvalitativní analýza je nevyhnutelně osobní proces a že samotná analýza je interpretační prací, kterou výzkumník provádí v každé z jejích fází. (Smith & Osborn, 2007)

Rozhovory jsem nahrála jako audio soubor. Délkou se pohybovaly mezi 80 až 120 minutami. Nahrávku jsem následně přesně přepsala včetně všech projevů jako je smích, projev nervozity, vzteku, křičení, bouchání do stolu, významových i nevýznamových pauz. Poté jsem přepisy detailně prošla a anonymizovala všechna citlivá data.

Rozhovory většinou začínaly ve velmi odlehčeném tónu, postupně se participantky začaly zamýšlet nad různými tématy více do hloubky. Podle rytmu vyprávění bylo patrné, kde končí jejich připravená část a kdy se vyprávěčka dostává do chvíle aktuálně artikulovaných úvah. Vyprávění se většinou v tu chvíli začalo zastavovat, ženy dlouho uvažovaly a opravovaly slova, která použily. Nechala jsem je v tuto fázi co nejvíce vyprávět bez zásahu. Bylo patrné, že po delším vyprávění, které je emočně vysiluje, si potřebují odpočinout a přejít na lehčí téma, veselou historku, banalitu. I tak jsem je nechala vyprávět v co nejdelších plochách a snažila jsem

se podřídit jejich toku úvah a myšlenek. Intenzivně jsem si uvědomovala, že mi ženy daly naprostou důvěru a říkají mi věci, které neřekly nikomu jinému. Upozornily mne na to, že nad tématem, které jim předkládám, nikdy tak dlouho, a tak intenzivně neuvažovaly a že si samy musí udělat v myšlenkách pořádek. Jedna respondentka nazvala rozhovor zpovědí. Nikdy jsme nekladla otázky emočně vypjaté nebo sugestivní. Dávala jsem k dispozici pro vyprávění víceméně okruhy jako „Média a tvoje dětství“ nebo „když jste se později osamostatnila, vdala – jak vzpomínáte na svůj vztah k médiím“. Nikdy jsem nespecifikovala, co pro mne znamená pojem média a ženy to ani nevyžadovaly. Nechala jsem je, aby si vybraly, jak pracovat s tímto pojmem na základě vlastních prožitých zkušeností. Vnímala jsem, že z nezávazného rozhovoru, jak jej všechny ženy na začátku chápaly, vyplouvá na povrch hodně závažných témat, která byla pro ženy poměrně těžká. Věnovala jsem se několika ženám ještě po zakončení rozhovorů, aby nezůstaly po jistém způsobem emočně vypjatém vykládání samy, ale měly možnost se vyrovnat s tím, co se právě díky své reflexi dozvěděly. Vzhledem k tomu, že se téma netýkalo ničeho prvoplánově problematického, sama jsem nečekala, že by mohlo vyprávění rozehrát emoce v rovině bolesti a zklamání. V jednom případě jsem ženu po skončení rozhovoru doporučila do profesionální péče.

Anonymizovala jsem údaje o jménech a místech. (Jména v následujícím textu jsou vymyšlená.) Dále jsem rozhovory jeden po druhém opakovaně četla a psala jsem na okraji přepsaných textů poznámky. Postupně jsem začala objevovat témata, která se dále propojila do klastrů. Analýza procházela v mnoha krocích, kdy jsem se vracela k již pročteným textům vždy po analýze dalšího textu a hledala jsem konvergence a divergence v prožitých zkušenostech. Analýza trvala opravdu dlouho, protože jsem si v průběhu bádání musela pojmenovat vlastní zkušenosti a specifikovat si, jakým způsobem zasahují do analyzovaných témat. Musela jsem si také uvědomit, že v textech nebudu hledat to, co jsem si vytyčila pro sebe jako výzkumnou otázku před zahájením výzkumu, ale budu tam hledat to, co je důležité pro mé respondentky a co se spojuje svou intenzitou do důležitých a ženami prožitých a pojmenovaných témat.

Data z rozhovorů byla analyzována z hlediska zkušenostních aspektů. Iterativním procesem byla identifikována témata, která byla následně seskupována do klastrů. Opakované čtení a hledání odkazů na aspekty zkušeností se vstupem médií do ekosystému rodiny umožňovalo vyrovnání témat. Zpočátku byla témata rozvíjena v rámci každého jednotlivého případu a poté byla zvažována v rámci celého vzorku. To znamená, že analýza se pohybovala mezi jednotlivými a obecnými tématy, přičemž jsem kladla důraz na význam individuálních zkušeností.

Analýza – 1. krok – chronologická vrstva – hledání pojmů

Přepisy rozhovorů jsem pročetla jeden po druhém a k dalšímu jsem přistoupila vždy až tehdy, když jsem poctivě zanalyzovala ten předchozí. Celý kruh jsem následně zopakovala a podívala se na výběr témat z prvních rozhovorů a začala je srovnávat s rozhovory dalšími. Zajímavou linii jsem sledovala hned v první vrstvě analýzy. Oblouk vyprávění začínal vzpomínkami na to, jaký měla vztah k médiím jejich rodina, když byly malé. Poté se ženy zamýšlely nad motivy vztahu k médiím, když odešly z domova na studia a za prací, a následně přešly k tomu, jakou roli mají média v jejich současné rodině a jak vstupují do jejich rodinného ekosystému. Pro úvod do hlubší analýzy považuji za důležité přiblížit základní témata vyprávění vzhledem ke třem časovým obdobím.

Dětství

Ženy, které mluvily velice otevřeně a dobraly se během výpovědi mnohdy samy k zajímavým poznáním, vždy začínaly o tématu mluvit velice odlehčeně. Protože svůj příběh začaly od svého dětství, vzpomínaly na z dnešního pohledu „veselé historky“, i když v době jejich dětství je zřejmě moc vesele neprožívaly. Témata z dětství a mládí byla vyprávěna a doprovázena velice často smíchem. Participantky se snažily ilustrovat, že propojení, které je dnes ve společnosti běžné, v jejich dětství chybělo:

...my jsme prostě vystoupili (z autobusu) ... už byl teda večer, takže nebylo nic vidět a ten, kdo nás tam měl čekat, nás tam nečekal, tak jsme do rána byli na té zastávce. Vím, že nám tam byla hrozná zima. Že jsme co půl hodiny obíhali, ať se zahřejem... Ta holka se prostě spletla o den a čekala tam o den dřív nebo tak nějak prostě... Takže jsme nevěděli, co dělat. (smích)

Z médií považují za důležitý pro tuto etapu rozhlas a zejména televizi. Tištěných novin se vyprávění týkalo málo. Někdy do médií zahrnuly telefon, knihu, gramofon, magnetofon. Jako formační pro rodinný systém považují televizi. Program televize mnohdy diktoval program jejich domácnosti. Než v sobotu začal oblíbený zábavný program, muselo být vše hotovo. Rodina se sešla u televize, aby strávila společné chvíle v její společnosti. Bára vzpomíná: „*to byl takový rodinný večer, že jsme se jako na tu sobotu večer všichni už dali do těch županů (smích) a dívali jsme se na to, co tam bylo...*“ U Zlaty doma televizi sice měli, ale: „*Nevzpomínám si maminku, že by si řekla večer ‚jdu si sednout k televizi.‘ Nikdy...*“ Milena vzpomíná na své dětství u televize negativně: „*S televizí mám hodně špatnou zkušenost ze svého dětství. Protože mi vzala*

spoustu času, kterýho lituju, že mi ho brala. Vnímala jsem to jako závislost, která... z které se nedokážu vymanit. “

Dospělost

Další fáze rozhovoru byla dospívání a dospělost. Ta se ve vyprávění projevovala výrazně opuštěním televizní kultury, na kterou si některé ženy navykly od rodičů: *„V tu chvíli, kdy se vymaníš z toho domácího prostředí, ti dojde, že ten život je jakoby víc tvůj,“* říká Milena. Postupné objevování nového světa podpořil i politický převrat v tehdejší ČSSR a následná možnost vyjet za hranice a přijímat do té doby zapovězenou „západní“ kulturu. V devadesátých letech zažívaly participantky setkání s prvním počítačem, prvním mobilem a první možností internetového propojení. Vzpomínky na první mobil v době, kdy ho měl jen málokdo, má Zlata: *„... do dneška to číslo mám, a vzpomínám si, že jsem se tady ve městě za něho (telefon) tak styděla, že když jsme ho měla zvednout na ulici, tak jsem se schovávala normálně za křoví, fakt... vlastně mi bylo trapně, že to vyřizují někde na veřejnosti... to jsem byla úplně... a tendleten pocit si strašně často vybavuju.“* A Jitka vzpomíná: *„Přišlo mně to takové jakési mastňácké, že se s tím někdo předvádí, protože proč by mělo dvacet lidí poslouchat, jak jeden se vybavuje – nějaký jeho trapný telefonát.“*

Počítač ze začátku sloužil Jitce jako psací stroj: *„To byl prostě přístroj, který byl nevypočítatelný, a já jsem vůbec nechápala, co po mě chce. Já jsem to používala jako psací stroj...“* A k tomu Jitka popisuje první možnost internetového propojení: *„Ale poprvé jsem něco vyhledávala, do té doby jsem jen psala, a najednou jsem získala informace z té bedny! (Smích).“*

Raná dospělost participantek byla ve znamení úplně nových pojmů a technologií, ke kterým si postupně získávaly vztah a také je postupně integrovaly do své sociální struktury a domova. Projevuje se zde jakási opozice, a to zejména proti televizi: *„Mě to jako obtěžuje, se dívat i na televizi i na... i poslouchat rádio, to, protože si to pustím a tam není to, co bych si vybrala. Jo.“* Milena říká: *„Jako že si koupíme televizi (s manželem), o tom jsme nikdy nemuseli ani mluvit, protože jsme řekli, televize ne, tu nepotřebujeme.“* Obava před expanzí televize do rodiny se projevovala u Jitky i takto: *„Tak jsme koupili nějakou malou televizi (smích) ... a měli jsme ji stále v krabici, protože jsme se s někým bavili a poradili nám, že když je to v krabici a musíš to vybalit, napojit, spustit a kdesi cosi, tak si rozmyslíš, dopředu si zjistíš, kdy tohle budeš absolvovat, protože potom jsi to zase musela sbalit a odnést... (smích).“* Když se manželům narodilo první dítě, nechávali televizi vybalenou přes víkend. Po narození druhého dítěte *„jsme jí nakonec našli místočko.“*

Mateřství

Děti se do námi sledovaných rodin narodily společně s technologickou konjunkturou, která postupně prostoupila celou společnost. S mateřstvím v devadesátých letech přichází používání mobilních telefonů, internetu, osobních počítačů. Malé děti našich respondentek se narodily současně se všemi těmito technologiemi. Do vyprávění se ale místo radosti z tohoto progresivního pokroku dostavuje strach. Obecně jsou výpovědi často doprovázené obavou, jak děti zvládnou příliv mediálních obsahů od počítačových her přes videa až po sociální sítě. Matky cítí ohrožení. Přes veškerou snahu neformulovat otázky tak, aby vedly implicitně k myšlenkám na mediální výchovu v rodině a souhrn nařízení, omezení a pravidel, který organizují rodinný život s médii, se matky ve vyprávění velice často tímto směrem samy vydaly.

První negativní zkušenosti se začaly tvořit ještě v prostředí původní rodiny, kde Bára získala zkušenost, když jako dospělá pozorovala svého o dost mladšího brášku v předškolním věku:

A pak se narodil brácha – a když byl malý, tak ten počítač už byl doma a on – to si myslím, že to úplně nejvíc odnes... On byl malý a byl strašně citlivé dítě, takové hrozně jako vnímavé. On fakt měl zájem o všechno. To vím, že mamka říkala, jak ji přemlouval, aby mu četla. A zajímal ho vesmír, příroda, a že byl takový bezvadný. A v momentě, kdy přišel počítač do baráku, tak se s ním fakt jako stal hrozný zlom. Vím, že ještě hrál s tím joystickem, a teď se vždycky u toho počůral, jak byl tím úplně... úplně ho to pohltilo. Tím, že byl tak malý a tím, že ti nikdo tenkrát ještě nedokázal odhadnout, že to je tak až špatně, si myslím, že... tak jasně, že potom se snažili mu to nějak omezit nebo zakázat, ale tam to bylo docela blbý... takže potom tím pádem, když my jsme měli děti, protože vlastně syn je jen o deset roků mladší než brácha, tak já už jsem byla poučená a už jsme na to fakt dávali bacha. Kluci měli počítač myslím, že... a teď bych kecala... teď nevím, třikrát v týdnu na hodinu? Teď nevím. Měli rozpisy...

Zlata se v hovoru rozvykládá o tom, jak nechce zakazovat a přikazovat dětem, kolik času mají strávit u počítače, ale záhy přejde k tomu, že bez zákazů se to u nich neobejde: „... ten nejmladší se dostává do fáze, kdy je to nejhorší a připadám si jako gestapačka, která ho hlídá v těch deseti letech, co bude na tom telefonu dělat nebo na tom počítači, a jak ten čas bude trávit, jo.“

Z rozhovorů, které popisovaly nedávnou minulost a současnost, se začala vynořovat témata, která byla pro participantky extrémně důležitá, a prožívání jejich prezentace doprovázely nečekaně silné emoční reakce. Ženy si mnohdy musely oddechnout, musely změnit téma, aby si odpočinuly od myšlenek, které je očividně zatěžovaly.

Analýza – 2. krok – témata, která se vynořují, a klastry

Důkladná analýza postupně odhalila témata, která jsem propojila do základních klastrů: BOJ, NEJISTOTA, DŮVĚRA, HODNOTY.

Z hodnot jsme vybrali pro analýzu dvě: čas a důvěra. Ostatní hodnoty byly sice patrné, ale tematicky se jim nikdo z dotazovaných více nevěnoval. Přesto jsme je do tabulky zařadili pro přehled.

KLASTRY	TÉMATA	PODPORA V DATECH
boj	zavádění a posunování hranic, zásah, zabíjení, poplach, role bojovnic a vůdkyň, obranné systémy a strategie, prohra, smutek, vzdání se	takový poplach – ve mně se ozývá; zasažení přístrojem; tak by to byla hrůza ; připadám si jako gestapačka ; abych stanovovala ty hranice ; zabijí spoustu dětí; bojujeme , je to furt boj
nejistota	strach, otázky bez odpovědí, nevědomost, neumíme to	Tak co mně na tom vlastně vadí? my jsme se báli , že to přeroste; abychom se nenechali sežrat ; toho já se bojím , jo
hodnoty	důvěra , čas , vazby, informace, poznání, vztahy, vzdělání, pokrok, energie	zlomilo se to; už mi to vlastně nevadí ; a ještě toto můžeš a ještě toto. Právě, že ty možnosti jsou tak velké, že to chce hodně času ; aby u toho neseděli a nezabíralo jim to spoustu času

V postupném vynořování témat jsme se přidrželi cíle, že se budeme věnovat třetí etapě příběhů a to mateřství. Z ranějších vzpomínek čerpáme jen tehdy, pokud to má přímou vazbu na témata, která ženy prožívají jako matky.

Boj – válka

Jako nejsilnější klastř, který se vynořuje z vyprávění matek, se jeví téma boje. Po důkladném a hlubokém pročtení všech textů se objevila celá řada pojmů a témat, která jsou přejatá z válečných polí a geopolitického jazyka. Kde jsou ve vnímání matek vytyčené bojové linie? Mezi médii a dětmi, mezi médii a matkou, mezi matkou a dětmi, které jsou **okupovány** médii. Válečná terminologie se objevuje v mnoha významech a metaforách: **zavádění a posunování hranic, zásah, zabíjení, poplach, role hlídaček, bojovnic a vůdkyň, obranné systémy a strategie, prohra, smutek, strach, vzdání se**. Hanka několikrát zmiňuje, jak je důležité stanovit **hranice** a jak ty hranice děti neustále **překračují**: „...*já jsem tady od toho, abych stanovovala ty hranice*.“ Hranice ovšem nenastavuje jen dětem, ale i sobě. Má špatnou zkušenost s **překračováním hranic**, která jí zdravotně poškodila, takže radikálně určila hranice i pro vlastní užívání médií. „...*šlo to na úkor veškerého ostatního mého zdravého rozumu, veškeré energie... a ... prostě vysálo mě to. ... Že si musím dát ty mantinely. A že si je taky můžu dát...*“ Opakovaně sledujeme, že ženy na sebe berou vůči médiím útočícím na jejich děti ochrannou roli: „*snažit se je nějakým způsobem chránit, jo.*“

Milena mluví o „*zasažení počítačem*“. Její syn se naučil nejprve psát na klávesnici, až potom tužkou ve škole. Oproti tomu dcera je počítačem nejméně „*zasažená*“. Válečný stav evokuje také prožívání **strachů** o syna, který je podle Mileny závislý na počítačových hrách: „... *jsme zoufalí z toho, jak to s ním vypadá a děsím se toho, jak ho to ovlivní, aby to nepřerostlo zdravou mez – jestli už to nepřerostlo... Takže takový poplach – ve mně se ozývá.*“ **Děs, strach, poplach, zasažení, hranice** – to jsou slova, která se objevují často napříč výpověďmi. Už uvedená výpověď Zlaty – „*připadám si jako gestapačka, která ho hlídá*“ – evokuje nejvyšší možný nátlak, kterého opak je pro Zlatu nepředstavitelný: „...*a vlastně je to hodně pohodlné – si říct, tak konec, mám klid celé odpoledne, tak to by byla hrůza, jo.*“ Takže Zlata je raději v pozici hlídačky („*připadám si jako hlídačka*“), i když nerada, a na začátku vyprávění tvrdí: „*Jako nezačujeme, to se přiznám, že nějaké striktní zákazy jako u nás nikdy nebyly.*“ Vzápětí, když hovoří o počítačových hrách, řekne: „*U syna to třeba hlídám, protože kdybych to nechala úplně... tak ho ani nezastavíš, že jo. A já jsem na to alergická, tak oni to asi ví...*“ Pro Zlatu je obtížné přijmout roli hlídače hranic a času, ale musí to dělat, nechce se vzdát. Situaci zesiluje špatná zkušenost s psychickým zhroucením syna, který se podle Zlaty přetáhl i kvůli sezení u počítačových her. Zlata chce rodinu bránit: „...*strašně jsme se bránili a vlastně jsme se neubránili...*“ Další z témat, která se váží na válečný stav, je u Zlaty obava: „*Já se bojím, že jako tu svobodu nezažijou.*“ Média podle Zlaty uzurpují děti tak, že nepoznají, co je svoboda: „*ten svět je na to*

tak napojený a oni musí zjistit, že je to neosvobozující, nebo že prostě, nevím, nevím. “ Typické je pro tuto část výpovědi několikrát opakované „nevím“. Často se objevuje téma vítězství nebo prohry: „...kdyby ho nechal člověk volně nakládat s časem, tak je to jasné, co vítězí, že jo... “

I Jitka mluví o „zasažení přístrojem“ a ztrátě kontroly nad svou dcerou. Nedovede se smířit s jejím organizováním času a mluví o jeho „zabíjení“: „Ani sama si to neumím pojmenovat, co mi na tom vadí nebo co je na tom špatné, protože oni to tak nevnímají. To je jejich trávení času. A mi to přijde jako zabíjení času – v mnohém. Jenže ona mi řekne: Ty tomu nerozumíš, ty si tak nevyrostla. A má pravdu!!“ Také Jitka o sobě mluví jako o hlídačce hranic: „oni nemají hranice a já nevím – pořád na něj křičet, a pořád ho volat a pořád mu tukat na dveře a vědět, že tam schovává a rychle vypíná (smích) mobil.... Je to takové pokořující.“ Jitka se často u vyprávění směje, ale zároveň je patrné, jak moc jí situace trápí: „Jako s dcerou si myslím, že jsme na tom nejhůř, protože to jsme nevěděli a teď už je pozdě dělat pořádek jako s dospělou.“ Pocit prohry a nejasných hranic se projevuje i zde: „To je to, že já si myslím, že ona už se dostala na tu hranu, kdy už není pánem sama sebe.“ Vyprávění o dceři zakončuje: „...není schopná fungovat, víš, že ne... úplně se ztratila ... (nešťastný smích) hm, že skutečně nemá soudnost. Já nevím jak... “ (dlouho ticho). „A já jsem z toho úplně hotová!“ Z vyprávění je hmatatelně cítit prohra.

U Mileny nacházíme ve vyprávění motiv **vzdání** se. Na válečném poli, které popisuje bohatými příběhy o strachu ze závislosti dětí na hrách, vyvěšuje symbolickou bílou vlajku: „Ale zrovna média jsme nechali vždycky plynout. Nikdy jsme neřešili, jak to bude, jak se to bude používat konkrétně. To jsme vlastně... Mám pocit, že se nám to nezdálo důležité. (Smích.) Což je možná překvapivý. Na to, kolik to ovlivňuje naše životy. Životy našich dětí. Ale neřešili jsme to. Možná je to taková nějaká v nás ... obava ..., že se to vlastně nedá řešit. (Smích... pauza.) Nebo nedá vyřešit, nebo že bychom to nedokázali vyřešit. Že bychom se o to snažili marně. Nevím...“ Milena přiznává, že to, co stojí proti ní, vyhrává: „Je to asi silnější – ta touha jejich – než já. Já mám pocit, že už potom nemám na to páku, víš. Jak to vlastně řešit...“ Zajímavé je, že nemluví o překonání vnějšího vlivu, ale o síle touhy svých dětí, s kterou prohrává: „(Syn) je dlouho u počítače. To je prostě špatně! A doufáme, že se to spraví, ale...“

Bára na rozdíl od Mileny bere omezování svých dětí jako samozřejmost: „Samozřejmě, že se snažíme ji (dceru) to (počítač) omezovat...“ a s jistou lehkostí pokračuje: „když ji to omeziš jako třeba striktně, ona nejdřív je protivná, ale potom si vlastně zvykne a zjistí, že to jde jako, jo.“ V dalším vyprávění opět vnímáme válečnou rétoriku: „Ona je zrovna typ, který jsem čekala, že tím bude **trpět**, dokonce jsem si myslela, že to nevydržíme, že vyměkkneme dřív, no. Ale

ty důvody, proč jí ho (telefon) nedáme, jsou úplně jasné. Ona je prostě holčička, kterou by to **zabilo** – dát ji to v první třídě. Stejně jako to **zabijí** spoustu dětí... “ Další motiv ve vyprávění Báry opět vychází z bojovné pozice: „*Já to prostě považuji za – neříkám **zlo**, ale vidím bohužel víc negativních vlivů než přínos. U dětí...!*“ Svou roli chápe jako roli ochránce: „*od začátku jsem dost **brojila** proti tomu, aby to ty děcka měly příliš brzo nebo nekontrolovaně, takže fakt ty kluky jsme se snažili **strašně** toho prostě **chránit**.*“ Vychází ze své rané zkušenosti se svými mladšími bratry, kteří se dle její zkušenosti stali závislými na počítačových hrách: „*... tam jsou ti lidi opravdu omezení hrozně. Nedovedou si nějak poručit, nedovedou jít z toho ven. Jako závislost, opravdu. No takže – tak nějak furt s tím **bojujeme**, je to furt **boj**.*“

Nejistota, strach, vztek

Z bojového pole, kde si matky přisvojují roli hlídače, bojovníka, obránce, ochránce nebo naopak vyvěšují bílé vlajky, můžeme plynule přejít k dalšímu klasteru, který zahrnuje řadu podtémat, a to je nejistota. Vysoká míra nejistoty se pojí i s vlastními špatnými zkušenostmi s médii. Hodně se opakuje slovo „nevím“. Milena začíná své vyprávění: „*Mám **strach**, že nad těmahle věcmi málo přemýšlím. Viš, že to nechávám plynout.*“ Na druhé straně Milena mluví často o závislosti u sebe i u dětí a spojuje téma závislosti se strachem: „*A my jsme se **báli**, že to přeroste, že to bude velkej problém.*“ A ve vztahu k médiím: „*...a **bojím** se jakoby být aktivní. Já se toho **bojím**...*“ I Bára se obává, aby se nestal syn závislý: „*... třeba syn, tam jsem vyloženě měla strach... bála jsem se hodně, že bude jako... (závislý)*“ Strach, že vazba na mobil, který nazývá „třetí rukou“, přeroste v něco nebezpečného má i Jitka: „*...že je to taková součást života, kterou bere jako samozřejmost a když to tam není, tak už je to ohrožení nějaké základní potřeby. A tohoto se **bojím**, že se do toho dostaneš, ani nevíš jak.*“

Zlatka se bojí závislosti na rychlosti a informacích: „*Aby ta závislost na té rychlosti a na těch informacích, aby nebyla velká, jako, toho já se **bojím** jo ... vlastně. Snažíme se spíš s nima o tom mluvit. No, ale jestli to stačí k výchově, to nevím.*“

Společným tématem je obava z budoucnosti. Milena říká: „***Bojím** se toho, aby se dokázal... aby v životě... aby ve svém životě, který žije, aby našel ty pravý hodnoty.*“ Halina uvažuje, co s jejími syny dělá povolená hodina a půl denně u počítačových her: „*dívám se takovým kritickým okem, co to s nima dělá, že... kdyby se tak každý den hodinu a půl modlili (smích) nebo cokoliv jiného dělali, třeba se věnovali hudbě... já jsem si toho velice vědoma, že je to velice formativní a nevím, co tak člověk se železnou pravidelností denně hodinu a půl dělá? Tak.... Už je to tak delší dobu.*“ Jasně nastavená doba, kterou Halina nechává pro syny ke hře

počítačových her, je pro ni důležitá. Několikrát se v rozhovoru k tématu vrací. Popisuje, že si zjišťuje informace o problematice z odborných článků i od starších kluků, kteří prošli „obdobím hraní her.“ Věří, že to celé může být pro kluky užitečné, ale míra nejistoty je veliká: „*Počítačové hry jsou téma dne. Nás něco takového v mládí nepotkalo.*“ Snaží se vnímat celé téma pozitivně, ale při hovoru se hluboce prodýchává uprostřed věty, uvažuje, jak bude pokračovat: „*...pojďme formovat ty děti i sami sebe tak, abychom se nenechali sežrat tak něčím, co přijde, a uměli si volit. V tomto smyslu... to by byly jako moje hlavní strachy.*“

Jitka nerozumí tomu, proč je na dceru tak našťvaná: „*Tak co mně na tom vlastně vadí? Pořád někomu něco píše a na něco se dívá a něco mu sděluje a doporučuje ... a to už je na mne moc. Já už bych to vyhodila!!! Přístroj. (expresivně, křičí) ... Ona není schopná ani vstát, ani se převléct. Ona třeba dva dny chodí v pyžamě – se tady potácí (smích), ale mezi tím mobiluje.*“ Jitka popisuje své pozorování dcery, studentky vysoké školy, která už je plnoletá a Jitka neumí ovlivnit její způsob života, který se jí nelíbí. Svůj pohled vypráví velice expresivně, našťvaně, má vztek.

Hodnoty – Důvěra

Téma „důvěra“ v sobě zahrnuje celé spektrum postojů ve vztazích. Pozice, kdy Milena popisuje, že rodiče nad ní „*zlomili hůl a já to vlastně mám taky tak, že prostě... nevím – oni se snažili a já se taky snažím do určitého momentu. Do určité fáze. A pak nějak jakoby otupíš.*“ Ztrácí důvěru v to, že může sama něco ovlivnit. Na dalším vyprávění je zřejmé, že Milena doufá, že to vše dobře dopadne, i když „*to nechá plynout.*“ Matky projevují více důvěry ve svou výchovu, v to, že co do dětí vložily, se musí nějak projevit. Věří také, že pokud v tuto chvíli mluví u některého dítěte o závislosti, tak se to „*zlomí*“ a závislost pomine. Milena popisuje závislost u staršího syna v dospívání: „*...zlomilo se to. Jako že přestal být na tom závislej...*“ Syn poté začal studovat obor spojený s IT. Dovednosti, které nabyt u počítače, se mu v praxi hodily. Milena pokračuje: „*...už mi to vlastně nevadí, protože já vím, že se jako rozvíjí u toho počítače, anglicky umí lépe než česky.*“ Zlata se s dětmi na něčem dohodne a: „*já jim teda věřím... Jestli je to dobře nebo ne, to asi ukáže čas.*“ Bára připouští, že pravidla, která byla doma nastavená u starších synů, děti zřejmě tajně porušovaly: „*Nikdy nevíš úplně stoprocentně, jestli ti děcka říkají opravdu celou pravdu... Ale v těch zásadních věcech jsme jim věřili. Oni byli celkem v tom fajn.*“ Hanka si stěžuje, že její synové porušují její nařízení. Při náhodné kontrole mají tablet večer pod peřinou. Ráno už sedí u počítače dřív, než se rodiče probudí. Když je nehlídá „*už u toho jsou*“. Hanka zjistila, že prohlížejí nevhodný obsah (erotické stránky). Při vyprávění o těžko řešitelných problémech bouchá důrazně do stolu, mezi slovy

dělá pauzy, aby do stolu mohla bouchnout. Jeví se, že má copingovou strategii, která vychází z důvěry: „*A na druhé straně, nemůžu u nich stát pořád a nemůžu je pořád kontrolovat a musím spoléhat na to, co jsem do nich vložila, jako.... Že případně, když by byl nějaký problém, tak přijdou. Nemůžu žít ve strachu.*“

Jitka měla dříve důvěru k nejstarší dceři, že sama rozpozná, jak má zacházet s mediálním obsahem. Doma se o tématu bavili. Myslela, že nemusí nijak omezovat její práci u počítače, s mediálním obsahem, telefonem, sociálními sítěmi. Ale z nynějšího pohledu říká, že to „*u ní nezvládli*“. Teď už je dcera dospělá a Jitka má obavy, jestli bude umět žít „*v reálném životě*“, protože „*toto není realita*.“ U mladšího syna striktně hlídají čas, který stráví na internetu. O důvěře nemluví.

Halina vnímá, že je třeba formovat nejen děti, ale i sami sebe. Důležité je o věcech se bavit: „*ale zase to je – u mě zase na té důvěře, že když to doma máme tak, že se o těch věcech můžeme bavit...*“ Vidí v technologiích a médiích velký potenciál a vnímá, že děti učí ji. Stejně tak Hanka vyzdvihuje to, že nejen ona učí něco děti, ale ony ji naučí nové technologie, jiný pohled na věc.

Hodnoty – čas

Poslední téma, které není možné po přečtení textů vynechat, je téma času. Čas, a práce s ním v různých rovinách, z textů vyplouval jako silné téma od samého začátku. Jednoznačně nejsilněji je v rodinách popisována hodnota času jako hodnota spojená s mediálním obsahem. Jako červená linka se téma času vine i již uvedenými klastry. Už od dětství, kdy „*jsme na televizi neměli čas*“ až po současnost, kdy internet „*krade čas*“ matkám i dětem. Jitka popisuje, jak sama pozorovala, kolik času dovede strávit hledáním na internetu: „*... a ještě toto můžeš a ještě toto. Právě, že ty možnosti jsou tak velké, že to chce hodně času. Pokud ten člověk není disciplinovaný nebo si nedá nějaké – hodinu tam strávím a hotovo.*“ Čas je spojován s obavou: „*aby u toho neseseděli a nezabíralo jim to spoustu času.*“ (Hanka)

Často se mluví o čase, který děti stráví na sociálních sítích, u internetu, u televize (méně). Vypadá to, že „čas“ je z pohledu matek spojen s nejdůležitější otázkou, jak nakládat s médii. Z výše uvedeného: hranice pro práci s médii se daleko častěji vytvářejí časové než třeba obsahové, strachy vznikají z obrovského množství času stráveného na internetu, (minimální jsou obavy z útoků někoho nebo něčeho na děti přes internet). Nedůvěra vzniká, když dítě nedodrží čas. Bára si povzdechne: „*Každý je zalezlý v tom svojem pokojíčku a že tam tráví čas, který by tam trávit nemusel. Že tam nedělají jen věci do školy, to je jasné a jsou tam vlastně furt na tom.*“ Milena hodnotí synův čas u počítače jako závislost: „*u toho počítače postupem času strávil*

neskutečné množství času. “ A když se snaží synovi něco říct, dostane od něj odpověď, kterou popisuje: „*Nechte mě být.... Jo... to je můj život... teď nemůžu... teď nemám čas.*“ Mluví se o ztraceném čase, důležitém čase, promarněném čase, zabitém čase atd. A nakonec: „*čas to ukáže.*“

Jakoby aktérky své obavy i naděje rozpouštěly v čase, který je pro ně hodnota cenná a jakýmsi způsobem známá. Umí s ní pracovat. Když neumí posoudit prospěšnost nebo nebezpečnost obsahu, opřou se alespoň o délku časové expozice, kterou mohou nebo nemohou, chtějí nebo nechtějí ovlivnit. Čas je z jejich pohledu to nejdůležitější, co se dá ve vztahu k užívání médií jednoznačně nastavit.

Diskuze

Analýza dat ukázala několik hlavních témat a klastrů. Během analýzy jsme dospěli k tomu, že všechny klastry i podtémata by se daly zahrnout pod první klustr, a to je válečný stav. I obavy, strachy, důvěra a nedůvěra, a nakonec i časové hranice a práce s časem by mohly spadat do klastru „*boj – válka*“. S odstupem času, mnoha přečteních a hledání témat působí média v našem vyprávění jako **supervelmoc**, která si dělá nároky na celou rodinu a nejvíce na nejzranitelnější členy. Pro ženy je složité pojmenovat spletenec vazeb jejich potomků a mediálního prostoru. Nespecifikují většinou, co přesně se u dětí na počítači či na mobilu odehrává. Často se objevuje pojmenování „*to*“. Supervelmoc není v popisech nijak zlá, dokonce se od ní očekává vzdělávání, inovace, modernizace, propojení, jednodušší způsob komunikace. Zároveň je ale propadnutí této moci chápáno jako obrovské nebezpečí. Objevují se obavy ze závislostí, ztráty identity, zkaženého života, pohlcení „*tím*“. Respondentky se shodují na tom, že mají potřebu své děti před naprostým vlivem „*toho*“ chránit, ale zároveň uznávají, že spolupráce s touto supervelmocí je nutná ba nezbytná. Minimálně se zmiňují o vlivu supervelmoci na jejich rodinu jako na celek a více se noří do problematiky výchovy a mediace svých dětí. (I když byly otázky kladeny na média a rodinu jako celek a záměrně se nezdůrazňovaly témata výchovy, zákazů, příkazů, případně trestů ve vztahu k médiím.) V jejich vyprávění se objevují velice hutné pasáže o dětech, ale téměř chybí pohled na partnera. Jen okrajově se dozvídáme, že otec by někdy byl náchylnější dětem více polevit v nařízeních.

Opakovaně se objevovalo očekávání žen, že „*je to všude stejné*“. I při zpětné konzultaci zapsaných rozhovorů ženy konstatovaly, že je to pravděpodobně „*všude stejné*“. Ubezpečila jsem je, že hodně témat je stejných, ale další jsou rozdílná.

Divergence se ve zkušenostech žen nejvíce projevovала v přístupu k mediace dětí ve svých rodinách. Od mírně autoritářského přístupu, kdy byl hlídán čas i obsah sledovaných médií, přes přístup permissivní, který je založený na důvěře až po laissez-faire přístup, který byl asociován s plynutím: „necháváme to plynout.“ Zajímavé je, že ženy tyto přístupy kombinovaly, a mnohdy nalézáme v různých fázích jejich vyprávěních různé přístupy. Jitka udělala špatnou zkušenost s laissez-faire⁷⁶ přístupem u dcery a změnila postoj u mediace syna. Milena je příznivce laissez-faire přístupu, ale její obavy a strach ze závislosti nejen u svých dětí, ale i u sebe se vynořují z vyprávění velmi silně. Zajímavé je, že když Milena mluví o historii své závislosti na televizi, změní při řeči čas na přítomný: „Protože mi vzala spoustu času, kterýho lituju, že mi ho brala. Vnímala jsem to jako závislost, která... z které se nedokážu vymanit.“

Konvergentní rovina příběhů se sbíhala v tématu strachu, obav a boje. Z této konvergence se zrodilo naše téma supervelmoci, kterou ženy nechápou jako nepřátelskou, nicméně zažívají pocit ztráty kontroly nad chováním vlastních dětí „pohlčených“ touto nekontrolovatelnou silou. Propast, která dělí jejich představu, jak by se měly děti pohybovat v mediálním prostoru, a realitu, jak zachází s médii dospívající děti v rodinách, je pro ženy mnohdy nekonečná. Jejich důvěra potom funguje jako copingová technika, při které nezbyvá než věřit, že se energie vložená do výchovy dětí projeví i ve vztahu k chování jejich potomků v mediálním světě.

Závěr

Z výsledku naší studie vytanulo, že matky, které ve svém dětství situované do socialistického Československa, nezažily expanzi mediálních prostředků a samy zjišťují, jak je náročné určit si pravidla, která v jejich životě pomohou nastavit rovnováhu ve vztahu k médiím. O to víc zažívají nejistotu ve vztahu k médiím (Livingstone & kol., 2022), která jako supervelmoc anektují jejich rodinný ekosystém. Témata, která si spojují s životem v hypermediačním prostředí (Scolari, 2008), se týkají především otázek spojených s výchovou dětí, které se cítí být v nové situaci daleko informovanější než jejich matky. Matky se snaží své potomky chránit, ale mnohdy netuší, jak. Zkouší ve své výchově zúročit znalosti ze svého dětství, což se většinou nedaří, protože jejich rané zkušenosti s médii byly zcela jiné. Soustředí se na výchovné prostředky postavené na autoritě, zprostředkování, i laissez-faire strategii. Mnohdy u jednotlivých dětí strategie mění. Důvěřují tomu, že dobrý vztah v rodině a zdravá komunikace může posílit integritu dětí vystavenou náporu supervelmoci v podobě mediální expanze. Strach a obavy ale přetrvávají jako jednotící linka.

⁷⁶ Laissez-faire – rodiče nekontrolují digitální praktiky svých dětí, nezasahují do nich.

Etický kodex

Studie byla eticky schválena hostitelskou institucí. Od všech účastníků byl získán informovaný souhlas a veškeré identifikační údaje byly zabezpečeny. Použitá jména jsou pseudonymy.

Literatura:

- Anderson, M. & Faverio, M. & Gottfried, J. (2023). Teens, Social Media and Technology 2023. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/internet/2023/12/11/teens-social-media-and-technology-2023/>
- Cooley, W. C. & Sagerman, P. J. (2011). Supporting the Health Care Transition From Adolescence to Adulthood in the Medical Home. *American Academy of Pediatrics, American Academy of Family Physicians, and American College of Physicians, Transitions Clinical Report Authoring Group Pediatrics*, 128(1), 182–200.
- Barron, B. & Martin, C. K. & Takeuchi, L. & Fithian, R. (2009). Parents as learning partners in the development of technological fluency. *International Journal of Learning and Media*. doi:10.1162/ijlm.2009.0021.
- Blease, C. (2015). Too Many 'Friends,' Too Few 'Likes'? Evolutionary Psychology and 'Facebook Depression'. *Review of General Psychology*, 19, 1–13.
- Blinn-Pike, L. (2009). Technology and the family: An overview from the 1980's to the present. *Marriage & Family Review*, 45, 567–575.
- Brito, R. & Francisco, R. & Dias, P. & kol., (2017). Family Dynamics in Digital Homes: The Role Played by Parental Mediation in Young Children's Digital Practices Around 14 European Countries. *Contemp Fam Ther*, 39, 271–280.
- Capri, T. & Gugliandolo, M. C. & Iannizzotto, G. & Nucita, A. & Fabio, R. A. (2021). The influence of media usage on family functioning. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 40(6), 2644–2653. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00204-1>.
- Coyne, S. M. & Padilla-Walker, L. M. & Fraser, A. M. & Fellows, K. (2014). Media Time = Family Time, 29(5), 426–440. <https://doi.org/DOI: 10.1177/0743558414538316>. ISSN 0743-5584

- Český statistický úřad. (2022). <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-aktualizovano-12122023>
- České poznatky z EU Kids Online. (2020) <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online/participating-countries/czech-republic>
- Digital 2022: Global Overview Report*. (2022). We Are Social. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>
- Hollingsworth, S. & Mansaray, A. & Allen, K. & Rose, A. (2011). Parents' perspectives on technology and children's learning in the home: Social class and the role of the habitus. *Journal of Computer Assisted Learning*. doi:10.1111/j.1365-2729.2011.00431.x.
- Latikka, R. & Koivula, A. & Oksa, R. & Savela, N. & Oksanen, A. (2022). Loneliness and psychological distress before and during the COVID-19 pandemic: Relationships with social media identity bubbles. *Social Science & Medicine*, 293. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114674>
- Larkin, M. & Watts, S. & Clifton, E. (2006). Giving voice and making sense in Interpretative Phenomenological Analysis. *Qualitative Research in Psychology*. 3. 102–120. 10.1191/1478088706qp062oa.
- Livingstone, S. (2002). *Young people and new media*. London: Sage.
- Livingstone, S. & Mascheroni, G. & Dreier, M. & Chaudron, S. & Lagae, K. (2015). How parents of young children manage digital devices at home: The role of income, education and parental style. London, UK: *EU Kids Online*. <http://eprints.lse.ac.uk/63378/>.
- Livingstone, S. & Stoilová, M. & Stänicke, L. I. & Jessen, R. S. & Graham, R. & Staksrud, E. & Jensen, T.K. (2022). *Young people experiencing internet-related mental health difficulties: The benefits and risks of digital skills*. 10.5281/zenodo.7372552.
- Livingstone, S. & Stoilova, M. & Nandagiri, R. & Milosevic, T. & Zdrodowska, A. & Mascheroni, G. & Zaffaroni, L. & Cino, D. & Wartella, E. (2020). The Datafication of Childhood: Examining Children's and Parents' Data Practices, Children's Right to Privacy and Parents' Dilemmas. *AoIR Selected Papers of Internet Research*. 10.5210/spir.v2020i0.11136.
- McCurdy, A. & Fletcher, A. & Buchanan, Ch. & Buehler, Ch. (2023). Coordination of Maternal Autonomic Reactivity Predicts Psychological Control. *Journal of Child and Family Studies*. 1–13. 10.1007/s10826-023-02648-3.

Nikken, P. (2017). Implications of low or high media use among parents for young children's media use. *berpsychology: Journal of psychosocial research on cyberspace*, 11(3), article 1. <https://doi.org/10.5817/CP2017-3-1>

Nikken, P., & Jansz, J. (2014). Developing scales to measure parental mediation of young children's internet use. *Media and Technology*. oi:10.1080/17439884.2013.782038

Ozanová, M. (1983). *Anketa k 30. Výročiu Československej televízie*. Bratislava: Odbor výskumu programov ČST a divákov v SSR.

Padilla-Walker, L. M. & Coyne S. M. & Fraser, A. M. (2012). Getting a High-Speed Family Connection: Associations Between Family Media Use and Family Connection. *Family Relations*. 61(3). 426–440

Pauwels, C. & Bauwens, J. & Vleugels, C. (2008). Cyberteens: De betekenis van ICT in het dagelijkse leven van Belgische tieners. [Cyberteens: The relevance of ICT in daily life of Belgian teenagers]. <http://www.eprivacy.be/>

M. Valcke, & M. & Bonte, S. & Wever, B. (2010). Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school. *Computers & Education*, 55. 454–464.

Pellegrino, A. & Stasi, A. & Bhatiasevi, V. (2022). *Research trends in social media addiction and problematic social media use: A bibliometric analysis*. Front Psychiatry.

Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9(5). <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

Procentese, F. & Gatti, F. & Di Napoli, I. (2019). Families and Social Media Use: The Role of Parents' Perceptions about Social Media Impact on Family Systems in the Relationship between Family Collective Efficacy and Open Communication. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, 5006. <https://doi.org/10.3390/ijerph16245006>

Royal Society for Public Health. (2024). *#StatusOfMind – Social media and young people's mental health and wellbeing*. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.rsph.org.uk/static/uploaded/d125b27c-0b62-41c5-a2c0155a8887cd01.pdf>

Smith J. A. & Flowers, P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage.

- Smith, J. A. & Osborn, M. (2007). Interpretative Phenomenological Analysis. In: *Qualitative Psychology*. London: Sage.
- Scolari, C. & Masanet, M. & Mar, G. & Establés, M. (2018). Transmedia literacy in the new media ecology: Teens' transmedia skills and informal learning strategies. *El Profesional de la Informacion*. 27. 801.10.3145/epi.2018.jul.09.
- Slussareff, M. & Lukavska, K. (2021). Technologies and children: current recommendations for pediatricians and a summary of practical tools for screening and primary prevention. *Psychiatrie pro praxi*. 22(3). 26–33.
- Statista. (2023). <https://www.statista.com/statistics/203688/handset-penetration-per-capita-in-north-america-since-1996/>
- Spigel, L. (1992). *Making Room for TV*. University of Chicago Press.
- Steinberg, L. & Silk, J. (2002). Parenting Adolescents. In M. H. Bornstein, *Handbook of Parenting, Volume 1, Children and Parenting*. Edited by M. H. Bornstein. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Šedřová, K. (2007). *Děti a rodiče před televizí*. Brno: Paido.
- Tuffour, I., (2017). A Critical Overview of Interpretative Phenomenological Analysis: A Contemporary Qualitative Research Approach. *Journal of Healthcare Communications*, 2. 10.4172/2472-1654.100093.

Závěr – služební vedení jako lék na turbulenci doby

Ježíš svým následovníkům vysvětlil, že jejich praxe vedení se má výrazně lišit od sebestředného, prospěchářského a panovačného stylu vedení, který se často vyskytuje ve světě: „*Kdo chce být mezi vámi první, musí být služebником všech. Vždyť ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.*“ (Mk 10,42–44)

Cílem této práce bylo analyzovat změny, které se dějí v komunikaci církevních a rodinných autorit v poslední době. Soubor pěti článků provází jednotící linie, která sleduje, jak se komunikace autorit s komunitou proměňuje a jak v ní přibývá rysů pozitivního vedení. Další tematická linka, která jednotlivé články provází, je souvislost s mediálními kanály vznikajícími v průběhu posledního čtvrtstoletí.

V oficiálních textech Svatého stolce jsem sledovala, jak papežové pracují na změně směrem k autentickému vedení a dále k vedení etickému, transformačnímu a služebnímu. Ukázalo se, že společně se schopností „neúzkostné přítomnosti“, umění empatie a schopností postavit se jako autorita nejen za úspěchy, ale i krizové situace v organizaci, přináší znaky služebního vedení především papež František. Jedna z předních vlastností nejlepších vůdců není jen pokora a vysoká schopnost organizace, ale i schopnost nést plnou zodpovědnost za celou organizaci, a to i za chyby a selhání. (srov. Collins, 2001)

Název apoštolského listu Jana Pavla II. Rychlý vývoj (Jan Pavel II., 2005) charakterizuje celé čtvrtstoletí komunikační práce Svatého stolce. Ukázalo se, že vizionářské myšlenky tří posledních papežů, které mají pozoruhodný základ ve znalosti vědeckých textů zachycujících v několika vlnách posun přístupu k pojmům autorita, komunita i identita a velmi citlivě reagují na změnu společenského paradigmatu na základě rozvoje komunikace ve virtuálním prostoru, předjímají reálnou mediální komunikaci Svatého stolce někdy i o mnoho let. V době rozvoje internetu vedli doposud katolickou církev papežové, kteří sami nepracovali s „novými médii“, přesto pozoruhodně reflektovali možnosti komunikace na „novém kontinentě“. Od těžkých začátků internetové komunikace Svatého stolce za Jana Pavla II. se překlenul celý komunikační systém, díky promyšleným reflexím všech tří papežů a díky obrovskému vzepětí v oblasti komunikačních technologií během pontifikátu papeže Františka, do nové dimenze náboženské komunikace, která je založena na dialogu a služebním postavení autority katolické církve. Komunikace papežů se otevřela i mimo církevní komunitu a je jí ochotné naslouchat i obecnost mimo katolickou komunitu.

Analýza poselství k Mezinárodnímu dni sdělovacích prostředků přinesla několik zásadních poznání. Ve vzkazech, které ještě na začátku tisíciletí byly plné doporučení, „co by se mělo“ a co se „musí“, se imperativy s nástupem sociálních sítí začínají vytrácet a to tak, že se v posledních letech slovo „muset“ už ve vzkazech nevyskytuje. V posledních textech papeže Františka vidíme velkou změnu v pohledu na komunitu v internetovém prostředí. Za média a mediální komunikaci již nezodpovídají profesionálové, mediální obsah nereguluje autorita, ale papež se obrací ke všem lidem dobré vůle, kteří jsou aktivními aktéry mediální komunikace. Důležitá a opakovaná slova jsou dialog, komunikace a příběh. Místo slov „musíme“ a „měli bychom“ ve všech jejich variantách se objevují více pojmy jako milosrdenství, pochopení, sledování a naslouchání.

Tato zjištění iniciovala další část výzkumu, ve které se věnuji tomu, co změnu komunikace provází ve vztahu autority a komunity a jak autorita projevuje svou dialogickou přítomnost. Pomocí SW EnVivo jsem znovu analyzovala texty k Mezinárodnímu dni sdělovacích prostředků a zjistila jsem, že původní oslovení používané na přelomu tisíciletí, které je adresováno lídrům a církevním autoritám a vyzívá je k předání zpráv do komunit (ve smyslu: „řekněte jim, aby udělali něco“), se se začátkem nástupu webu 2.0 mění stále více na oslovení MY (něco dělejme). Posun v používání zájmen je tak výrazný, že u Františka se slovo MY dostává na první místo v používání mezi ostatními slovy. Jeho význam je komunitní a vybízí k činnosti nejen církevní hierarchii nebo mediální pracovníky, ale komunikuje s příjemci informací uvnitř i vně církve.

Další cesta výzkumu logicky vedla k analýze dalších textů a zkoumání toho, jestli a jak narůstá zájmeno MY i v dalších textech a co tento jev může indikovat.

Pomocí SW NVivo jsem tentokrát analyzovala přes 4000 textů podepsaných rukou pontifika a potvrdila jsem hypotézu, že změna v používání zájmen se netýká jen úzkého souboru textů, ale projevuje se i napříč texty papežského stolce, a to od encyklik až po drobné pozdravy a vzkazy. Zatímco u Jana Pavla II. jsou osobní zájmena v rovnováze, během Benediktovy éry postupně začne růst zájmeno MY a dále jeho počet i procentuální poměr roste dodnes. Protože jedna z hypotéz byla, že zájmeno MY a jeho zvýšený výskyt může souviset s nástupem krizového období (Pennebaker, 2011), sledovala jsem dále počet slova „krize“ a zaměřila se na případnou korelaci pojmů.

Jeví se, že i krizová komunikace církevních vůdců se v důsledku propojení v digitálním prostředí mění a přijímá nové skutečnosti v podobě krizí a náhlých změn jako výzvu k nové

komunikaci s komunitou, která je stále více propojována do participačního MY. Tento jev se ukazuje zvláště v období velkých krizí. Je možné, že s postupně stírajícími se hranicemi mezi končící a nastupující krizí se vynořila nutnost současného synodálního procesu v církvi.

Analýza prokázala, že zvýšení počtu zájmen MY/NAŠE a slova KRIZE v textech papežů od roku 1998 koreluje zejména u Benedikta XVI. a Františka. Ovšem zatímco počet slov KRIZE kulminoval během pandemie covid-19, zájmena MY/NAŠE v podstatě od roku 2017 neustále narůstají. V dalším kroku výzkumu jsem se zabývala proměnou témat, která se u papežů k pojmu KRIZE váží. Zde jsem zjistila, že u papežů se proměňuje v různých souvislostech postoj ke krizím i samotná krizová témata, o kterých se hovoří. Zatímco Jan Pavel II. se nejčastěji zmiňuje o krizích souvisejících s duchovními a nemateriálními tématy, Benedikt XVI. daleko častěji vstupuje na pole mimo církevní témata, kde odvážně nabízí nové pohledy na krize v profánním světě jako na cesty k sebepoznání a dalšímu růstu. František nad to mění přístup ke krizi z něčeho nechtěného a neočekávaného na krizi, která je chtěná, Bohem nám nabízená a přináší nám možnost transformace, dokonce radosti. U Františka také vidíme, že krize, se kterou je v pandemickém roce 2020 úzce spojeno zdravotní téma, se velice rychle přetransformovala do krize, která je chápána jako výzva. Je to krize, do které se „máme nechat Bohem uvrhnout“. Krize není špatná, ale dobrá.

Při analýze významů slova krize jsem si všimla zajímavé disproporce. Všichni tři papežové slovo používají a postupně se jeho výskyt zvyšuje. Benedikt XVI. a František také velice úzce reflektují krize současného světa. Až na jednu výjimku a tou je krize sexuálního zneužívání nezletilých. Pojem, který vrostl pevně do komunikace médií a profánního světa se u papežů v oficiálních textech vůbec nevyskytuje. A to bylo zjištění, které mě vedlo k dalšímu výzkumu. Ten se věnuje tomu, jakým způsobem tři poslední papežové komunikují o skandalizovaném tématu, které se postupně vynořilo ze zamlčované minulosti. I když se nejvíce případů zneužívání v církvi odehrálo koncem minulého století, oběti těchto zvrstev se ve větší míře začaly ozývat až společně s medializací skandálů. Svatý stolec reagoval v oficiálních textech na nálezy utajovaných hříchů jen velmi nepružně a zdá se, že to podnítilo ve společnosti o to větší touhu po otevření skříně s pověstnými kostlivci. Až František dokázal svou komunikační strategií a řadou novelizací v církevních zákonech postupně uhasit lavinu nespokojenosti, která následovala až mnoho let po zločinech kléru. Zahájil strategii komunikace, která obsahuje prvky dialogického a služebného vedení jako je otevřená komunikace, přiznání viny a osobní převzetí odpovědnosti za činy a následky špatných rozhodnutí v organizaci, projevení lítosti, empatii a osobní omluvu. To, co nedokázali jeho předchůdci, se Františkovi daří, a přestože všichni tři

papežové měli a mají ke skandálu pravděpodobně stejný osobní postoj, teprve Františkovi se povedlo vykomunikovat dlouholetou bolest církve tak, aby přestala generovat další nenávislné mediální útoky.

Poslední článek mé disertační práce se zaměřuje na vztah autority a jedince v nukleární rodině. Pomocí interpretativní fenomenologické metody jsem analyzovala témata, která se vynořují ze zkušeností matek v době nástupu nových médií a sociálních sítí. Zkoumaná skupina matek sama vyrůstala a dospívala před rokem 1989 a byla tedy vystavena nejen komunistické ideologii, ale i vakuu, co se týče nových komunikačních technologií. Ty se do naší země ze Západní Evropy začaly šířit až v devadesátých letech a rodiče tak až v dospělosti začali poznávat jejich nezastavitelně rostoucí možnosti. Děti rodičů této generace hned od narození přeskočily do medializované současnosti a vyrovnat se s touto skutečností je mezigeneračně problematické. Z kvalitativní studie vyplývá, že matky se snaží adaptovat ve světě nových médií. Berou ho jako supervelmoc, nad kterou nelze zvítězit, ale zjišťují, že vliv velmoci nemusí být vždy špatný. Přesto charakterizují svůj postoj jako boj a válku proti silnějšímu protivníkovi.

Moje disertační práce ukázala, že vedení rodičů v nukleární rodině i vedení lídrů světových organizací může mít, jak už naznačil Bowen (1978), mnoho společných rysů včetně neúzkostné přítomnosti, která může být pro vedenou komunitu zdrojem jistoty v transformační době plné krizí.

Resumé

Christianity in the Digital World – Changing Social Ties of Church Authorities and Communities

The objective of the dissertation was to analyze the changes in the communication of authorities with the rise of new media. Authorities responsible for the well-being and psychosocial health of the community – whether they are leaders of the Catholic Church or members of families – have undergone turbulent changes in communication methods in recent years. Each new technology brings not only anticipated progress to society but often also fear, uncertainty, and anxiety. The research focuses on official texts of popes and the changes in approach to the community evident in these texts. Furthermore, it addresses relationships and communication within families and how the media influences these relationships.

A series of five articles follow a unifying theme tracking how the emergence of social networks is changing the communication style of both ecclesiastical and familial authorities, how the concerns and courage of leaders are manifested, and how leadership strategies are evolving.

The research was conducted using textual analysis methodology on texts signed by popes from 1998 to 2022, covering the internet era and social media emergence. Two articles examine texts intended for the World Day of Social Communications. The other two articles explore a corpus (of over four thousand) of official texts of the papal seat. In these texts, the research observes how popes are working toward a shift toward authentic leadership and further toward ethical, transformational, and servant leadership. The analysis suggests that, along with the ability of "anxiety-free presence," the art of empathy, and the ability to stand as an authority for successes and crises within the organization, elements of servant leadership are primarily embodied by Pope Francis. One of the foremost characteristics of the best leaders is not only modesty and high organizational ability but also the ability to bear complete responsibility for the entire organization, including the mistakes and failures of individuals.

The final article of the dissertation focuses on the relationship between authority and community in the nuclear family. Themes were analyzed using interpretative phenomenological methodology emerging from mothers' experiences during the rise of new media and social networks are analyzed. The examined group of mothers grew up and came of age before 1989 and thus were exposed not only to communist ideology but also to a vacuum regarding new

communication technologies. Consequently, the approach and understanding of media saturation by the next generation, whom these mothers are raising, differ significantly. The attitudes and strategies of mothers in this situation are connected by the theme of media perceived as an unbeatable power.

The research of the dissertation has shown that parental leadership in the nuclear family and the leadership of world organizations can have, as Bowen (1978) suggested, many common traits, including anxiety-free presence, which can be a source of certainty for the led community in a transformational time full of crises.